

MOKSLO LIETUVA

2003 m. spalio 23 – lapkričio 5 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 18 (286)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Kad pirmtakai nebūtų pamiršti (1)

Rugsėjo 17–18 d. Vilniaus Gedimino technikos universitete vyko tradicinė mokslo istorikų konferencija *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje*. Kalbiname jos organizatorių prof. Algimantą NAKĄ, kurį pažįstame ir kaip VGTU istorijos muziejaus kūrėją, Gedimino klubo renginių organizatorių.

Kai ilgas kaklas, nematyti, kas po kojomis

Gerbiamasis prof. Algimantai Naka, kuo ypatinga ši Vilniaus Gedimino technikos universitete rugsėjo 17–18 d. surengta mokslo istorikų konferencija?

Pirmiausia – didesnė už buvusias, perskaityta daugiau pranešimų. Išsiplėtė konferencijos pranešimų „geografija“, nes šiemet turime atvykusių mokslo istorikų iš Kauno ir Klaipėdos. Be to, šiemet konferenciją darėme iš dviejų dalių: plenarinį posėdį skyrėme prof. dr. Jono

Kuodžio (1903–1983) 100 metų gimimo sukakčiai paminėti. Jis buvo pirmas lietuvis, kuriam už gelžbetoninių konstrukcijų srities tyrinėjimus suteiktas technikos mokslų daktaro laipsnis. Tapo Vytauto Didžiojo universiteto profesoriumi, Tiltų konstrukcijų katedros vedėju, 1938 m. išleido vertingą veikalą *Gelžbetonio ir betono darbų kontrolė*. J. Kuodžio darbai skatino tolesnius gelžbetonio konstrukcijų tyrimus bei taikymą Lietuvoje. 1944 m., pasitraukęs į Vakarų ir apsigyvenęs JAV, mūsų tautietis projektavo didelių statybos objektų konstrukcijas, buvo vertinamas

kaip puikus tos srities specialistas. Beje, plenariniame posėdyje apie prof. Jono Kuodžio profesinę ir mokslinę veiklą prisiminimais dalijosi buvę jo studentai, taip pat dukteris ir sūnus, gyvenantys JAV.

Labai gražu, tačiau kaip atsitinka, kad taip į užmaršį gali nugrimzti iškilūs mūsų technikos mokslų atstovai? Štai šioje konferencijoje daugeliui dalyvių prof. J. Kuodžio pavardė ne ką pasako, jo padaryti darbai ir veikla daugeliui žmonių tampa net savotišku atradimu. Malonus dalykas patirti atradimo džiaugsmą, bet

Nukelta į 12 p.

Prof. Jonas Kuodis

Mokslo istorikų konferencijoje Mokslo ir technikos raida Lietuvoje dalyvavo ir prof. J. Kuodžio artimieji: iš kairės sūnus Gediminas Kuodis ir jo žmona Linda; dešinėje dukra Vašingtono Kongreso bibliotekos darbuotoja Daiva Barzdukienė-Kuodytė ir jos vyras architektas Arvydas Barzdukas

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Prieš akis bėgantis laikas

Buvusiuose Chodkevičių rūmuose įsikūrusioje Vilniaus paveikslų galerijoje (Didžioji g. 4) veikia paroda *Imago Lithuaniae. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapiai ir dokumentai iš Tomášo Niewodničanskio rinkinių*.

Parodos rengėjai – Vilniaus universiteto biblioteka ir Lietuvos dailės muziejus, o jos globėjas – Lietuvos Respublikos Prezidentas Rolandas Paksas, kuris atvyko ir į parodos atidarymą. Atidarant parodą turiningą kalbą pasakė eksponuoja-

mų rinkinių savininkas, kolekcininkas dr. Tomášas Niewodničanskis (Tomasz Niewodniczański).

Parodos atidaryme taip pat dalyvavo Lenkijos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvoje Ježis Baras (Jerzy Bahr), Lietuvos užsienio reikalų ministras Antanas Valionis, mokslo, Vilniaus universiteto rektorius prof. Benediktas Juodka, kultūros ir visuomenės atstovai. Rengėjams atstovavo Lietuvos dailės muziejaus

Nukelta į 10-11 p.

2-3 p.

STIPRINANT
JAV IR
LIETUVOS
MOKSLININKŲ
RYŠIUS

3, 18 p.

PAMATINĖS
VERTYBĖS IR
ISTORINIAI
LŪŽIAI

7, 9 p.

POETO
K. I. GALČINSKIO
PARODA
VILNIUJE

13 p.

IEŠKO
KUNIGAIKŠČIO
VYKINTO
MIESTO

14-15, 16 p.

S. BAČKAITIS:
EISMO
SAUGUMUI
STIPRINTI

Gedimino Žemlicko nuotrauka

JAV nacionalinio mokslo fondo programų vyresnioji direktorė Ph. D. Rūta Sevo

JAV domisi ir mažų valstybių mokslu

Vilniuje vykęs renginys Amerikos centre bei šis mums labai malonių svečių apsilankymas Mokslo Lietuvos redakcijoje rodo didelės valstybės dėmesį Lietuvos mokslo reikalams. Kodėl Amerikai svarbu tuos ryšius dar labiau skatinti?

Mokslas tik laimi, jei šioje veikloje dalyvauja kuo daugiau mokslininkų iš įvairių valstybių. Lietuvoje jūs turite unikalių tyrimų duomenų, įvairių mokslinių tyrinėjimų tradicijas. Mokslas yra tarptautinis reiškinys ir turi spręsti visam pasauliui svarbias problemas.

Būdamas turtingiausia pasaulio valstybė JAV sugeba pritraukti praktiškai visų pasaulio valstybių mokslinį potencialą. Protų nutekėjimas iš Europos kelia didelį nerimą net tokioms valstybėms kaip Vokietija, Prancūzija, ką jau kalbėti apie Baltijos valstybes.

Tačiau stiprindami Lietuvos mokslą kaip tik ir sudarytume didesnes galimybes čia pasilikti geriausiems mokslininkams. Manau, jog visiems tik geriau, jeigu mokslo potencialas kaupiamas ne vienoje, bet daugelyje valstybių.

Suprantu, jog tai ir Amerikos interesus – išsaugoti mokslo centrus tose valstybėse, kur jie įkurti ir veikia.

Taip, nes jokia valstybė, kokia galinga bebūtų, pati viena negali ir negalės spręsti visų klausimų. Tai pasakytina ir apie mokslą. Taip pat labai svarbu, jog mokslo ryšiai su verslu būtų plėtojami ne vienoje kurioje nors, bet daugelyje šalių.

Tai ideologija, teorinė, gal ir politinė nuostata, o ką daryti praktiškai, kad ši nuostata būtų įgyvendinta?

Mes norime, kad pirmiausia įvai-

rių šalių mokslininkai, taip pat ir Lietuvos, turėtų gerus ryšius su JAV mokslo centrais bei atskirais mokslininkais. Labai svarbu žinoti, kas vyksta Amerikos universitetuose, mokslinėse laboratorijose. Žinant galima užmegzti ryšius, tada jau galima kalbėti ir apie konkrečią paramą, kokios reikėtų į tą bendradarbiavimą įsitraukiantiems Lietuvos mokslininkams. Jeigu mūsų valstybių mokslininkų ryšiai abipusiškai bus naudingi, tai visada galima rasti ir abiem pusėms naudingo bendradarbiavimo būdų, taip pat ir finansinės paramos.

Tačiau argi šiandien tų kontaktų mažėja?

Ryšių yra ir jų nuolat daugėja, todėl mums Amerikoje taip pat svarbu išsiaiškinti, kokios čia vyrauja tendencijos. Taip pat mums įdomu žinoti, kokios tendencijų esama plėtojant mokslinius ryšius su Europos Sąjungos valstybėmis, nes Lietuva vis daugiau vykdo ir ES programų, gauna joms finansavimą. Daug vykdotė projektų pagal įvairias NATO programas. Todėl esame numatę rengti įvairius seminarus, kuriuose su Lietuvos mokslininkais aptarsime ir šiuos dalykus. Spalio 7 d. Amerikos centre kaip tik ir vyko tokio pobūdžio seminaras, kuriame pranešimus skaitė Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas dr. Vyngintas Gontis, Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų instituto prof. Artūras Žukauskas, Biotechnologijos instituto darbuotojas habil. dr. Saulius Klimušauskas ir kiti Lietuvos mokslininkai.

Taigi siekiame, kad įvairiapusiai JAV ir Lietuvos moksliniai ryšiai didėtų. Tik pažindami vieni kitus tuos ryšius galėsime glaudinti. Neabejo-

STIPRINANT JAV IR LIETUVOS MOKSLININKŲ RYŠIUS

Spalio 7 d. Amerikos centre Vilniuje vyko renginys, skirtas Lietuvos ir JAV glaudesnių mokslinių ryšių skatinimui, abiejų valstybių mokslinių institucijų bendradarbiavimo didinimui. Renginį vedė JAV nacionalinio mokslo fondo programų vyresnioji direktorė Dr. Rūta Sevo. Ji lietuvaitė; jos tėveliai Erikas ir Sofija Pempės prieš karą gyveno Vilniuje ir karo audros buvo nublokšti į Vakarus. Rūta gimė jau Vokietijoje.

Skaitytojams siūlome pašnekesį su Dr. Rūta SEVO.

ju, kad tų ryšių gali būti daug daugiau ir JAV nacionalinis mokslo fondas kaip tik suinteresuotas šią veiklą skatinti. JAV vyriausybės programa turi tokį tikslą.

Apskritai turime labai daug programų, kurioms skirtas finansavimas, bet į jas pirmiausia reikia įsiliesti. Norėdami paskatinti Lietuvos mokslininkus, mes kaip tik ir imamės tam tikrų iniciatyvų. Amerika suinteresuota plėsti tarptautinį bendradarbiavimą mokslo srityje.

Lietuvos mokslininkams gerai žinoma Fulbright programa, kuria spėjo pasinaudoti jau ne viena dešimtis Lietuvos mokslininkų. Yra ir kitų programų, į kurias gali įsitraukti Lietuvos mokslininkai. Informacijos apie konkrečius mokslininkus galima rasti interneto puslapiuose adresu: <http://www.usembassy.lt>

Kiekviena programa turi savo reikalavimus, kurie kasmet gali keistis. Lietuvos mokslininkai turi išmokyti vykdyti tuos reikalavimus. JAV turime specialius tarnautojus, kurie padeda mokslininkams pildyti anketas, pateikti reikiamus dokumentus, žinias apie savo atliekamus tyrimus bei konkrečius bendradarbiavimo pasiūlymus. Laikui bėgant vis daugės ir Europos Sąjungos mokslo programų, į kurias norint įsitraukti, reikės susirasti partnerių, teikti savo siūlymų ir panašiai.

Ar norint dalyvauti JAV mokslinio bendradarbiavimo programose būtina susirasti partnerių iš trečiųjų šalių?

Nebūtina. Kartais programose tokia sąlyga nurodoma, bet ne visada. Skirtingai nuo ES Framework 6 programos, kurioje norint dalyvauti ES šalis turi mokėti finansinį įnašą, dalyvaujantiems JAV mokslo programose tokio įnašo nereikalaujama.

Žinoma, siekiama, kad ir JAV mokslininkai aktyviau dalyvautų kuo įvairesnėse daugelio šalių programose, taip pat ir ES šalių.

Kokius kriterijus turi atitikti Lietuvos mokslininkai, norintys dalyvauti JAV mokslo programose?

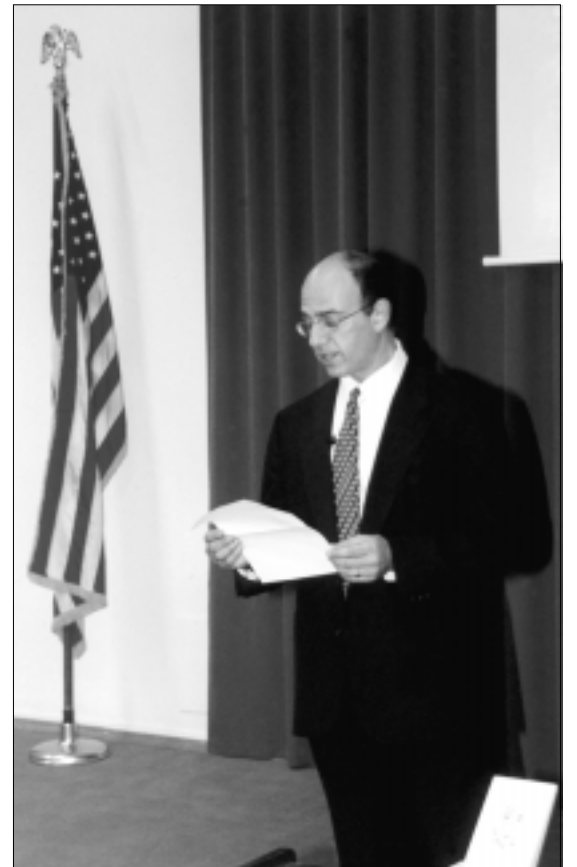
Pirmiausia šiuos mokslininkus turi vertinti jų kolegose kitose valstybėse. Ekspertams toks vertinimas paprastai daro įspūdį. JAV nacionalinis mokslo fondas, kuriam atstovauju, taip pat remiasi ekspertų bei tos srities, kurioje norima bendradarbiauti, mokslininkų rekomendacijomis.

Kiek svarbu mokslininkui dalyvauti verslo veikloje?

Dalį tų mokslo programų finansuoja mokslo laimėjimus naudojančios technologinės bendrovės, pavyzdžiui, medicinos ar farmacijos bendrovės. Gaunama pinigų ir iš švietimui skiriamų lėšų. Dalį lėšų skiria pačios mokslo ir studijų institucijos. Be to, nemažai didelių verslo bendrovių Amerikoje ir pačios finansuoja mokslinius tyrimus. Bendradarbiaudami su pramonės ir verslo bendrovėmis mokslininkai gali turėti komercinės naudos, tačiau JAV nacionalinis mokslo fondas daugiau finansuoja fundamentinių tyrimų projektus, kuriais nesiekama konkrečios naudos.

Kaip veikia JAV nacionalinis fondas?

Statistinius duomenis apie šį Fondą galima rasti mūsų interneto svetainėje. Ten galima rasti duomenis ir apie mūsų finansuojamus projektus, dalyvaujančius mokslininkus ir panašiai. Pateikta ir konkrečių darbų pavyzdžių, sąlygos, norintiems įsitraukti į naujus projektus. Tačiau

Renginio dalyvius sveikina Amerikos centro direktorius Anthony Pahigian

pats geriausias kelias – tai pagal savo darbo temą konkrečius savo pasiūlymus siūsti į tas JAV laboratorijas ar universitetus, su kuriais norima atlikti bendrus tyrimus. Visai įmanoma, kad pavyks sudominti. Jei pasiūlymas pasirodys įdomus, tai jau pačių amerikiečių rūpestis, kaip gauti finansavimą bendram projektui su Lietuvos mokslininkais. Mūsų Fondas gali padėti. Svarbu norėti bendradarbiauti ir žengti pirmą žingsnį.

Kokie JAV nacionalinio mokslo

Lietuvos mokslo ir studijų institucijų atstovai dalijasi mintimis apie bendradarbiavimą tarp Lietuvos ir JAV mokslininkų

fondo prioritetai, skiriant finansavimą bendradarbiavimui su kitų šalių mokslininkais?

Prioritetai gali būti patys įvairiausi. Neturi didelės reikšmės, ar tai jauni, ar vyresnio amžiaus mokslininkai. Žinoma, atskiros programos numatomos, pavyzdžiui, jauniems mokslininkams.

Kokių tyrimo sričių mokslininkai pirmiausia gali tikėtis finansavimo?

Mums itin svarbu medicina ir technikos mokslai. Tačiau humanitarinių mokslų tyrinėtojų pasiūlymams esama įvairių išlygų, ne visus šios srities projektus JAV mokslo fondas finansuoja.

Na, o pavyzdžiui, slavistika?

Jeigu tai būtų kaip literatūros tyrimų sritis, tai pagal mūsų reikalavimus Mokslo fondo finansavimo projektas negautų. Tačiau jei tai būtų kaip kultūros tyrinėjimų sritis – finansavimo galėtų tikėtis. Lingvistikai šiek tiek lėšų skiriama. Antai architektūros kūrimui ir tyrinėjimams finansų neskiriama, tačiau statybos inžinerijos projektams dega žalia šviesa.

Politologija, politinių pokyčių, tarptautinių santykių įvairiose šalyse tyrinėjimai mus labai domina. Ekonomikos tyrinėjimai ir kaip konkrečiai vyksta Lietuvos ekonominiai pokyčiai, tikriausiai mūsų fonde rastų palaikymą. Apskritai ekonomikos plėtros tyrinėjimai įvairiose valstybėse labai svarbūs ir turėtų daug galimybių gauti lėšų.

Lietuvos mokslininkai gali atlikti lyginamuosius vadinamuosius posovietinių valstybių tyrinėjimus įvairiais aspektais.

Kuo geriau tas šalis pažinsime, tuo visiems bus geriau. Tokias temas reikėtų suformuluoti ir pasiūlyti.

Lietuvos mokslo ir studijų institucijų atstovai renginyje, skirtame glaudesnių mokslinių ryšių skatinimui tarp Lietuvos ir JAV

Lietuvos mokslininkai galėtų būti labai įdomūs Vakarams, nes moka rusų kalbą, moka bendrauti su savo Rytų kaimynais. Beje, JAV studentai dabar nori geriau pažinti Vidurinės Azijos tautas, mokosi jų kalbų.

Bet kuriuo atveju svarbu rasti tuos žmones Amerikoje, kurie nagrinėja tas konkrečias problemas, ir su kuriais bendradarbiavimas gali būti naudingas abiem šalims.

Tie mokslininkai, kurie dalyvauja tarptautiniuose projektuose, mūsų pagalbos gal ir nelaukia, bet mes pirmiausia galvojame apie tuos, kurie į šią veiklą dar nėra įsitraukę, pradedantieji tarptautiniame moksle.

Ko gali tikėtis doktorantai?

Gali tikėtis NATO mokslinių programų stipendijų, taip pat gali gauti galimybę pasitobulinti savo tyrimų srityje kurioje nors NATO valstybėje. Tik gaila, kad Lietuvos mokslininkai nepakankamai žino apie šias programas. Aš pati kelias dienas panašiau po internetą ir aptikau apie 30 programų, kuriose sėkmingai galėtų dalyvauti Lietuvos mokslininkai.

Neabejoju, kad tų programų yra gerokai daugiau. Tiesiog reikia jų ieškoti. Būtų labai naudinga, jei Lietuvoje kiekviena tyrimų institucija turėtų parengtus žmones, kurie tų programų nuolat ieškotų ir padėtų į jas įtraukti savo mokslininkus. Vien užpildyti paraišką ir pateikti duomenis

apie save bei pasiūlymus – varginantis darbas. JAV universitetuose, kaip jau minėjau, tai padeda atlikti specialūs darbuotojai, kurie savo institucijos mokslininkams daug tų programų pasiūlo ir padeda užpildyti paraišką.

Ar galima pasakyti, kad Amerika mums padės susigrąžinti iš Lietuvos „išplaukusius“ smegenis?

(Juokiasi) O kodėl aš čia? Todėl, kad mano širdis čia. Daug lietuvių norėtų grįžti į Tėvynę, tarp jų ir mokslininkai.

Jeigu tikrai taip, tai prašome žodį kitą tarti apie savo gyvenimą, kas Jūsų tėveliai ir panašiai.

Mano senelis buvo Jonas Fle-

džinskas, o žinomas muzikas prof. Jurgis Fledžinskas buvo mano dėdė. Mano tėvelis Erikas ir mama Sofija Pempės buvo mokytojai iš Vilniaus. Mama buvo Fledžinskaitė-Pempienė.

Tėvai pasitraukė iš Klaipėdos frontui artėjant prie Lietuvos. Gimiau Vokietijoje priešpaskutinę karo dieną – 1945 m. gegužės 7-ąją. 1949 m. tėvai ir aš su kiek vyresniu broliuku atsidūrėme JAV. Tėvams teko dirbti sunkiausius darbus. Tėvas šachtoje kasė akmens anglį, o vakarais mokėsi, nes siekė tapti inžinieriumi. Mama buvo skautė, Amerikoje dirbo su skautėmis, tad turėjo darbą.

Vėliau tėvai persikėlė į kitą vandenyno pakrantę – Sietlą, kur klimatas panašus į Lietuvos. Man teko mokytis Ohajo universitete anglų literatūros, o Čikagos universitete (Iliojaus valstija) – Azijos šalių kultūros, t. y. tapau orientaliste. Bet baigėsi Vietnamo karas ir dėmesys Rytų kultūroms Amerikoje nuslopo. Negavau darbo, tad mokiausi bibliotekininkystės, gavau puikų darbą Vašingtono kongreso bibliotekoje. Norėdama daugiau dirbti su kompiuterinėmis technologijomis pradėjau dirbti JAV nacionaliniame mokslo fonde. Galima sakyti, kad padėdau mokslininkams gauti lėšų jų programoms – per metus apie 10 mln. dolerių. O tokių darbuotojų kaip aš JAV nacionaliniame fonde – apie 500.

Labai įdomu. Dėkoju Jums, miela Rūta, ir атаš Randolph B. Flay už apsilankymą, išsakytas mintis ir įdomius pasiūlymus Lietuvos mokslininkams.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pamatinės vertybės ir istoriniai lūžiai (1)

Mūsų pašnekovė – etnologė prof. habil. dr. Angelė Vyšniauskaitė. Įspūdingas jos mokslo laipsnių, pareigų ir visuomeninės veiklos pareigybių sąrašas: Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordino kavalerius, Lietuvių katalikų mokslų akademijos akademikė, Vilniaus universiteto, Lietuvos muzikos akademijos etnologijos ir etnomuzikologijos doktorantūros studijų komiteto narė, Vilniaus miesto savivaldybės Pavadinimų suteikimo komisijos, Karaliaus Mindaugo kolegijos narė, Lietuvos nacionalinio muziejaus mokslinė konsultantė, Lietuvai pagražinti draugijos garbės narė, Etninės kultūros valstybinės globos tarybos, žurnalo *Liaudies kultūra* redakcijos kolegijos narė. Pripažinkime, jog per 80 metų perkopusiai mokslininkei tai net labai daug. Pavydėtinas prof. Angelės Vyšniauskaitės darbštumas ir darbtingumas kiekvienam mūsų gali būti pavyzdys.

Aš ne kas, ale ir man ne bile kas

Gerbiamoji Professore, Jūs daugiau kaip pusę šimto metų skyrėte lietuvių tautos etnologijos ir etnografijos tyrinėjimams, vadinas, beveik visą savo mokslinio pažinimo ir veiklos kelią susiejote

su pamatinėmis mūsų tautos vertybėmis. Juk ne paslaptis, kad tos lietuvių tautos esminės vertybės formavosi kaimo žmonių aplinkoje, pagaliau ir modernioji lietuvių tauta – tai juk iš esmės kaimo produktas.

Kaip bebūtų gaila, bet savo aristokratijos, vadinamojo elito, politinė lietuvių tauta neteko per praėjusius šimtmečius, kurie Lietuvos valstybingumui buvo nužymėti didelių praradimų išbandymais. Kai kurie tų praradimų nebesugrąžinami. Skirtingai nuo daugelio kitų modernių Europos tautų lietuviai savąją inteligentiją, bent jau pirmąją kartą, turėjo, vaizdžiai tariant, tiesiog nuo žagrės nukreipti apšvietos, mokslo keliu. Tai buvo tautos istorijos lūžis, kuris atvedė 1918 m. į valstybingumo atkūrimą. Tų lūžių būta ir daugiau: 1940 m. prasidėjęs bolševikmetis, nacistinės Vokietijos okupacija Antrojo pasaulinio karo metais, antrasis bolševikmetis, pagaliau 1990 m. kovo 11 d. paskelbtoji Nepriklausomybė. Dabar vėl stovime ties naujo istorinio lūžio slenksčiu, nes 2004 m. gegužės mėnesį tapsime Europos Sąjungos tikraja nare.

Gerbiamoji Professore, jeigu turėtumėte galimybę kreiptis į visus Lietuvos žmones, ką pasakytumėte?

Man atrodo, kad ne tik jaunimui (bet jaunimui ypač) svarbu prisiminti per šimtmečius buvusį lietuvių savigarbos ir orumo jausmą. Žmogui svarbu žinoti, kas jis yra. Esu sakiusi, vėliau ir filmą tuo pavadinimu buvo susukę – *Aš ne kas, ale ir man ne bile kas*. Taip sako suvalkiečiai. Vadinas, aš žinau, kas aš esu, žinau, ką galiu. Žinau, kad esu lietuvis ar lietuvė, myliu savo kraštą, prisimenu jo istoriją. O juk mūsų istorija turtinga ir žavi svetimtaučius. Šitiek

Etnologė prof. Angelė Vyšniauskaitė dalijasi savo patirtimi

okupacijų per išistus šimtmečius – ir nepražuvo Lietuva. Lietuvis išliko lietuviu tik todėl, kad žinojo, jog yra šio krašto žmogus. Jis galėjo pasakyti: aš myliu savo tėviškę, myliu gimtinę ir gimtą kraštą. Ir tai padėjo lietuviams atkurti pirmą Nepriklausomą valstybę, ir antrą po 50 metų persekiojimo, kai buvo siekiama iš mūsų tautos ištrinti bet kokią tautinę savimonę ir savigarbą.

Dabar, kai grįžtame į Europos tautų bendriją, mums svarbu išlikti savimi. Tai ypač noriu pabrėžti: tik tada žmogus gerbia kiti, kai pats žmogus gerbia save. Ir kitus, žinoma. Tai nėra

nacionalizmas, nes nacionalizmas yra tada, kai savo tauta iškeliamas virš kitų, o visi kiti niekinami. Reikia skirti nacionalizmą ir nacionalumą, t. y. tautiškumą. O tai yra meilė ir pagarba savo kraštui, tradicijoms, susiklosčiusiam gyvenimo būdui. Kiekviena tauta yra savita, kaip ir šeima, kuri juk taip pat turi savo charakterį. Savitumas neturi užgožti kitų, svarbu pagarba kitiems. Taigi gerbdamas savo tautą gerbiu ir kitus tiek, kiek jie manęs nepersekioja, leidžia reikštis.

Štai šiomet gegužės 3 d. buvo minimos Abiejų Tautų Respublikos

Konstitucijos 210-osios metinės. Prisimename ir kaip lenkų endekai 1919–1920 m. pasinaudojo bendra lietuvių ir lenkų tautų istorine patirtimi, užėmė Lietuvos sostinę Vilnių ir siekė užimti visą atkurtąją Lietuvos valstybę. Neva ir lietuvių kalba tesanti tik tarmė, neverta vadintis atskira ir savita kalba.

Todėl visiems nuolat stengiuosi pabrėžti: atsiminkime, kas esame. Turime mylėti savo kraštą, nepamiršti tėvų ir senelių tradicijų, papročių, bendravimo būdo.

Nukelta į 18 p.

Von Grothussų giminė rinkosi Vilniuje

Pabaiga. Pradžia Nr. 16

Vokiečių kultūros salos

Tie patys 1795 metai pasirodė besą lemtingi Kuršo kunigaikštystei ir Lietuvos-Lenkijos valstybei. 1795 m. sausio 23 d. sutartimi slapta susitarus Rusijai ir Austrijai, o Kuršo landtago atstovams atvykus pas Jekateriną ir „paprąšius“ prijungti Kuršą prie Rusijos, ši kunigaikštystė buvo inkorporuota į Rusijos sudėtį. Paskutines dienas gyvavo ir Žečpospolita, kuri buvo padalinta tarp Rusijos, Austrijos ir Prūsijos. Lietuvos didžioji dalis atiteko Rusijai, tik Užnemunė – Prūsijai. Iš Lietuvos buvo atimtas net vardas: nuo šiol Rusijos oficialiuose dokumentuose ji buvo vadinama Šiaurės vakarų kraštu.

Grothussų, kaip ir kitų vokiečių giminių atstovai, tuo metu gyveno Kurše ir Lietuvoje, buvo liudininkai, kaip didžiosios imperijos metodiškai užsmaugia savo silpnuosius kaimynus. Neatrodė, kad bent jau šios giminės narių ir kitų Livonijos riterių palikuonių didžiąją dalį būtų labai jaudinę šie istoriniai valstybių ir tautų gyvavimo lūžiai. Europos žemėlapyje „karpymas“ netapo didele tų giminių ar asmeninio gyvenimo drama. Nuo mažens auklėti vokiečių kultūros dvasia tie dvarų savininkai, eję karinę, teismų tarnybą bei kitas aukštas pareigas valstybėje vykdė pareigūnai, niekada savęs netapatino su tuo seno čia gyvenusiais vietiniais gyventojais – latviais ir lietuviais. Jie tarsi tęsė dar Livonijos riterių, savo protėvių, pradėtą šiame krašte misiją, kai pagonims buvo nešamas krikščioniškas tikėjimas ir Europos civilizacijos privalumai. Prabėgo šimtmečiai, daug kas pasikeitė taip pat ir šioje Europos dalyje, bet XVIII a. pabaigoje daugelis tų baronų vis dar jautėsi savotiškais misisionieriais – vakarų civilizacijos kultūros, tradicijų ir idealų puoselėtojai bei skleidėjais tamsiame ir, būkime atviri, nelabai civilizuotame krašte.

Kaip ir kitų Livonijos riterių palikuonių, Grothussų kasdienio gyvenimo aplinka Kurše ir Lietuvoje – tai vokiško gyvenimo būdo salos, kur buvo kalbama, skaitoma, rašoma vokiškai, giedamos liuteroniškos giesmės. Tų šeimų buitį buvo prisotinta vokiškais knygomis, vokiečių dailininkų paveikslais, o dvaruose skambėjo vokiška muzika. Savo kultūrinio tapatumu šie žmonės priklausė vokiečių kultūrai, taip auklėjo ir savo vaikus, tokią pat norėjo matyti ir savo vaikaičių ateitį. Jaučia ir galvojama buvo vokiškai. Netenka stebėtis, kad ir savo sūnums studijuoti tos šeimos paprastai rinkdavo Vokietijos universitetus. Suprantama, jog krašte buvo geidžiami iš istorinės, dvasinės ir kultūrinės metropolijos – Vokietijos – atvykstantys literatai, muzikantai, meno žmonės, kurie tarp Kuršo baronų galėjo jaustis tarsi savo įprastoje aplinkoje Vokietijoje.

Daug pastangų Kurše buvo dėta Mintaujoje (dabar Jelgava) įsteigti universitetą. Buvo padaryti ryžtingi tarpiniai žingsniai: 1775 m. Mintaujoje įkurta Peterio akademija (Academia Petrina), kuri taip pavadinta norint pažymėti akademijos įkūrėjo paskutinio Kuršo kunigaikščio Peterio von Birono nuopelnus. Ši akademija naudojosi kai kuriomis universiteto teisėmis. Dėstyti buvo kviečiama, aišku, pirmiausia Vokietijai

Lietuvos MA Theodoro Grothusso fondo valdybos prezidentas prof. Povilas Algirdas Vaškėlis tik ką Lietuvos MA garbės raštą įteikė Fondo valdybos nariui Siegfriedui fon Grothussui

jos profesūra, tarp kviestųjų buvo net Imanuelis Kantas ir Johanas Gottfriedas Herderis. Tiesa, jie kvietimo kažkodėl nepriėmė. Nepavyko įsteigti ir Mintaujos universiteto. Sukliudė Kuršo priklausymas Lietuvos ir Lenkijos Respublikai. Mat rūpintis steigti liuteroniškos dvasios universitetą, kuriam įteisinti reikėjo Romos popiežiaus pritarimo. Suprantama, jog tai kirtosi su Romos interesais. Bet visai nesikirto su Rusijos carų užmynimais. Mintaujos universiteto steigimo idėją palaikė Jekaterina II, vėliau ir Pavelas I. Įdomu, jog tarp trijų kuruatorių, paskirtų atlikti parengiamąjį darbą steigiant Mintaujos universitetą 1800–1801 m., aptinkame ir Theodoro Grothusso dėdės Johano Ulricho von Grothusso pavardę. Buvo net numatyta universiteto atidarymo data – 1801 m. birželio 29 diena. Sutrūkdė Pavelo I nužudymas. Naujasis imperatorius Aleksandras I palaikė Dorpat (Tartu) universiteto steigimo idėją 1632 m. įkurtos Gustavo akademijos (Academia Gustaviana) vietoje. Šis projektas ir buvo įgyvendintas 1802 metais.

Protestantiškas pragmatizmas ir sarmatiškas patriotizmas

Kokia šiose painiose interesų aplinkybėse bei politinės kovos peripetijose buvo baronų Grothussų vie-

rijos manifestą apie atsisakymą iki šiol buvusių viešpatavimo ir leno ryšių su Lenkija, taip pat Kilmingosios Kuršo ir Žiemgalos riterijos pavaldumo aktą, adresuotą Jos imperatoriškajai didenybei visos Rusijos imperatorienei. Pastarajame pavaldumo akte deklaruojama apie Kuršo prisijungimą prie Rusijos imperijos. Žinoma, tokia naudinga Rusijai veikla buvo įvertinta Peterburge. Johanas Ulrichas von Grothussas skiriamas caro dvaro patarėju, tapo teismų bei kitų aukštųjų institucijų pareigūnu. 1806 m. iš Mintaujos persikėlė į Karaliaučius, vėliau apsigyveno paveldėtame Podolės (Podollen) dvare netoli Karaliaučiaus. Savo gyvenimo dienas baigė Prūsijoje.

Karūnos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų patriotizmą ir nuolatinį savo bajoriškų laisvių deklaratavimą Kuršo baronai dažnai traktavo kaip nemokėjamą prisitaikyti prie esamų aplinkybių, vadino politinio realizmo stoka ar paprasčiausia „lenkų anarchija“. Čia susidūrė dvi pasaulėžiūros: pragmatiškiems ir šaltakraujiesiems protestantams baronams buvo svetimi karštakošiški ir dažnai teatrališkai atrodantys katalikiškosios kultūros ir *liberum veto* išugdyti Lenkijos ir Lietuvos bajorų siekiai. Skirtumai tarp šių dviejų pasaulių – sarmatiškojo patriotizmo ir šiaurietiškojo pragmatizmo – pasirodė besą pernelyg dideli, kad juos būtų galima sutaikyti.

Glaušdamiesi prie stipresniojo Kuršo baronai nesijautė prarandą laisvę ar savo nepriklausomą valstybę. Priešingai, jie įsivaizdavo, jog nuo šiol jų įtaka išplinta Rusijoje. Ir iš tiesų jų įtaka Rusijoje buvo didelė.

Kas yra anomalija

Prisiminkime ir Theodoro Grothusso tėvą Dietrichą Evaldą (1751–1786). Kaip ir jo brolis Johanas Ulrichas, šis susirašinėjo ir draugavo su kompozitoriumi Carlu Philippu Emanueliu Bachu, prenumeravo jo muzikinių kūrinių natas. 1781 m. Dietrichas Evaldas sugebėjo iš C. P. E. Bacho nupirkti garsų Gottfriedo Silbermanno pagamintą klavikordą. Tai nebuvo tik barono užgaida. Dietrichas Evaldas buvo puikus klavesinistas, pats rašė muziką ir paliko brandžių kūrinių. Apskritai literatūrai, menams, muzikai visi Grothussai buvo neabejingi. O Dietricho Evaldo įvairiapusiškumas akivaizdus: jis surinko didelę biblioteką, mineralų bei augalų kolekcijas. Tai nebuvo priešokio užsiėmimai. Dietrichas Evaldas domėjosi gamtos mokslais, kurie teikė galimybę pažinti gamtos jėgas. Jo kolekcijos, pomėgių suformuota aplinka vėliau tapo ta terpe, kurioje sklaidėsi sūnau Theodoro interesai, taip toli nuvedę į mokslinio pažinimo kelią.

Ir ne tik mokslinio pažinimo. Theodoro Grothusso pažiūros, suformuotos prancūzų švietėjų idėjų ir Prancūzijoje įvykusios revoliucijos pokyčių poveikyje – jau visai naujas ir savitas reiškinys Grothussų giminėje. Jo pažiūrų demokratiškumas, atsisakymas pavardėje vartoti kilmę ir padėti visuomenėje išreiškiantį žodelį *von*, aišku, negalėjo būti toleruotinas, priimtinas, net ir suprantas to meto konservatyvioje kastiškoje savo giminės aplinkoje. O jei taip, tai buvo apšauktas keistuoliu. Ir dar ta paveldėta liga... Dramatiškas apsisprendimas vedė prie tragiškos gyvenimo atomazgos. Išskirtinumas nepakančioje visuomenėje visada bus traktuojamas kaip anomalija.

Ar esame visada vėluojanti tauta

Kad ir kaip Grothussų giminę rišo vokiškoji kultūra ir nuo seno giminės nariams diegiamas prierašumas

Nukelta į 8 p.

Prof. Povilas Algirdas Vaškėlis Lietuvos MA garbės raštą įteikia Grothussų giminės palikuonei germanistei Marijai Čiurlienei

Riterijos tradicijos ir dabartis

Pone Harri von Grothussai, kokią vietą šiandieninėje Vokietijoje tenka riterijos tradicijai, kadaise tokiai svarbiai viso kilmingo luomo žmonėms? Jeigu teisingai supratau, Jūsų pusbrolis baronas Michael von Grothuss yra visos plačios Grothussų giminės vadovas. Senais laikais pasakykite: Grothussų riterijos galva.

Pabaltijo vokiečių bajorų organizacijoje gyvuoja mažos šeimų grupelės ar sąjungos. Jų yra daug. Yra garsių Pabaltijo vokiečių šeimų sąjungos, pavyzdžiui, von Roppų ir panašiai. Visos žymesnės Pabaltijo vokiečių šeimos toje organizacijoje atstovaujamos. Iš viso ši organizacija telkia apie 2500 narių. Jie visi pasiskirstę į Kuršo, Latgalijos (Liefland), Estijos, Saremo salos riterijas. Prieš ketverius metus mes įkūrėme ir Grothussų šeimos sąjungą. Teisingiau sakant, tą sąjungą atkūrėme, nes ji buvo įkurta dar 1890 m. Deja, dėl sunkių ekonominių gyvenimo sąlygų, maždaug po 10 veiklos metų ji sunyko.

Mūsų atkurtos sąjungos pirmuoju prezidentu buvo Otto von Grothuss, kuris dalyvauja ir šioje išvykoje į Vilnių. Šių metų gegužės mėnesį mes išsirinkome naują šeimos prezidentą, tai baronas Michaelis von Grothussas iš Miuncheno.

Paminėjote, kad Pabaltijo vokiečių bajorų sąjunga pasiskirsčiusi į atskiras riterijas – Lenkijos, Kuršo, Latgalijos, Estijos, Saremo salos. Kur susiskirstymas, ten interesų skirtumai. Ar kyla kokiu nors įtampos, nesusipratimų tarp pavienių riterijų?

Visada būna skirtumų ir tam tikros įtampos, bet vienijančių elementų yra daug daugiau, ir jie lemia, nes visi juk esame Pabaltijo vokiečių giminių palikuonys. Tačiau, pavyzdžiui, Estijoje gyvenusių giminių ainiai remiasi labiau tam kraštui būdingomis tradicijomis. Panašiai savo specifika pasižymi ir Kuršo bei iš kitų Pabaltijo vietų kilusių bajorų palikuonys.

Norėčiau pastebėti, kad iš Kuršo kilę vokiečiai turi įsteigę Kuršo fondą, kuris turi gana tvirtus finansinius pagrindus – sukaupė kelis milijonus markių. Iš tų lėšų remiami studentai, dalis skiriama bažnyčių remontui, senelių namams perkamas automobilis ar panašiai. Kitaip tariant, atliekami įvairūs projektai, kartais net ir visai nemenko masto.

Panašiai savo veiklą plėtoja Latvijos, Latgalijos, Estijos, Saremo salos riterijos. Tačiau ryškiausia veikla vis dėlto pasižymi Kuršo riterija, kurios pavyzdžiu dažnai veikia ir kitos Pabaltijo vokiečių bajorų sąjungos riterijos.

Čia kaip su vaikiška dėlione

Kartais sakoma, kad pomėgiai suvienija labiau, negu kraujas, t. y. giminių ryšiai.

Taip, iš tiesų. Aš irgi tik prieš keletą dešimtmečių pats sau atradau, kad mano giminės šaknys nepaprastai įdomios ir pradėjau jomis labai domėtis. Juk mūsų tėvai XX a., per kurį įvyko net du pasauliniai karai, išsaugojo labai mažai istorinės medžiagos apie savo gimines, pagaliau neturėjo ir laiko ją domėtis. Buvo metas, kai net ir bijojo visą tą giminės praeitį prisiminti. Žodžiu, būta įvairių nepalankių aplinkybių.

Tačiau vis dėlto mano susidomėjimas giminės ištakomis bei šaknimis tapo ne tik mano hobiu, bet ilgainiui vis labiau mane įtraukė. Kuo toliau, tuo labiau aš tuo domiuoju, šioje veikloje randu vis daugiau prasmės. Taigi metams bėgant man vis įdomiau gilintis į giminės ištakas ir praeitį.

Koks buvo tas pirminis postūmis, tikroji priežastis, dėl kurios Jūs pradėjote domėtis von Grothussų giminės istorija, tai gi ir Jūsų pomėgis virtęs plačia veikla iga vo visai kita prasmė?

Šiandien man sunku būtų prisiminti tikrąsias priežastis, bet kai man pradėjo kilti klausimai: kas vis dėlto aš esu, kas

Jeigu nežinau iš kur ateinu, tai negaliu pasakyti ir kur einu

Baronas Harri von GROTHUSS jau ne vienerius metus domisi savo giminės istorija, renka archyvų duomenis apie ją, todėl neatsitiktinai vadinamas šios giminės archyvaru. Jį kalbinome Vilniaus viešbutyje Grothuss, kai Lietuvoje rugpjūčio 8–11d. pirmą kartą vyko plačios von Grothussų giminės suvažiavimas Lietuvoje.

Vieną iš Lietuvos MA Theodoro Grothusso fondo įkūrimo iniciatorių Harry von Grothussą sveikina Fondo prezidentas prof. Povilas Algirdas Vaškelis; už jų – baronai Siegfriedas ir Michaelis Grothussai

Atsisakė barono titulo

Jūs nepaminėjote Prancūzijos archyvu, nors garsūs fizikochemikas Theodoras Grothussas nemažai yra dirbęs Paryžiuje, ten įgijo mokslinio darbo pradmenis. Ko gero, Prancūzijos archyvuose dar būtų galima rasti daug įdomios, gal ir netyrinėtos medžiagos.

Reikia truputį skirti: yra von Grothussų šeimos archyvai ir Theodoro Grothusso archyvas. Šeimos archyvai daugiausia saugomi Pabaltijo valstybėse, Lenkijoje ir Rusijoje. Su Theodoro Grothosso asmeniu susiję archyvai jau yra ir Vakarų Europoje, taip pat ir Prancūzijoje.

Tad kokią vietą Jūsų plačios von Grothussų šeimos tyrinėjimo programoje užima Theodoro von Grothusso asmenybė, jo moksliniai darbai?

Žinoma, kad ši asmenybė neatsiejama nuo visos Grothussų giminės. Mes labai dažnai susiduriame su aplinkybėmis, kai asmenybė galima nagrinėti tik jos konkrečioje aplinkoje ir sąryšyje su artimiausiais ją supusiais žmonėmis. Aišku, Theodoras Grothussas yra labai išskirti asmenybė, gerokai iškilusi virš kitų, tačiau šioje giminėje yra

daug ir kitų, labai žymių ir įdomių žmonių. Vienas iš tokių, kurio gyvenimą ir veiklą reiktų giliau tyrinėti – tai Theodoro tėvas, muzikas Dietrichas von Grothussas. Mes tuo ir užsiimame. Deja, darbas juda ne itin sparčiai.

Theodoras von Grothussas atsisakė prieš savo pavardę vartoti dalelytę „von“, kuri žymi jo priklausomybę aristokratiškam luomui. To meto sąlygomis tai buvo ypatingas poelgis. Kaip Jūs vertinate šį savo garsaus protėvio apsisprendimą?

Man atrodo, kad Theodoras Grothussas buvo ne tik didis mokslininkas, bet ir savo pažiūromis labai toli į priekį pažengęs. Jis nenorėjo, kad luominiai prietarai nustelbtų mokslą. Atskirdamas savo luominę priklausomybę nuo mokslinės veiklos, kartu jis pabrėžė mokslinės veiklos savarankiškumą, suteikė jam visuomeninės svarbos. To meto sąlygomis tai buvo labai pažangus apsisprendimas.

Gal būt šiandien mes kiek kitaip žvelgiamė į tuos pačius dalykus, šiek tiek didžiuojamės savo gimine, jos senumu, tačiau neturėtume pasiduoti prietarui, jog tai yra kažkas ypatinga, išskirtina. Ne, mes tik turime šiek tiek kitą praeities istoriją.

Demokratiškas ir humanistiškas The-

odoro Grothusso požūris, jo apsisprendimas XIX a. pirmame ketvirtyje daug ką iš jo giminių ir amžininkų šokiravo, tačiau mus šis mokslininko žingsnis jaudina ir žavi savo principingumu bei visuomenine drąsa. Jo jaunystės idealus, pažiūras paveikė ir to meto Prancūzijos visuomenėje tvyrojusios nuotaikos. Studijos Paryžiaus politechnikos mokykloje, vėliau Romos ir Neapolio universitetuose, be abejonės, neliko be pėdsako. Atrodo, jog savo pažiūrų Theodoras Grothussas neatsakė ir 1808 m. sugrįžęs į jo motinai priklausiusį Gedučių dvarą šiaurės Lietuvoje.

Theodoro Grothusso biografijoje yra daug įdomių momentų, tam tikros painios istorijos, susijusios su jo gimimu ir kiti dalykai, tačiau aš kol kas neturiu pakankamai patikrintų duomenų, kad galėčiau plačiau apie tai pasakoti.

Kodėl svarbu pažinti Lietuvą

Kokį pėdsaką Grothussiadoje paliks šios dienos von Grothussų šeimos dinastijos susibūrimas Vilniuje?

Pasakyčiau, kad Grothussų šeima turi labai stiprų su Kuršu susijusį pamatą. Tačiau mūsų šeimos atšaka, jeigu taip galima pasakyti, labai sulietuvinta. Man kažkas yra aiškines, kad kadaise su Pabaltijo sąvoka buvo siejama tik Latvija ir Estija, bet ne Lietuva. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė tuo metu buvo didelė ir savarankiška valstybė. Tai štai dabar mes savo pusbroliams, puseserėms ir kitiems giminaičiams norime parodyti, kad tuose svarbiuose Pabaltijo procesuose dalyvavo ir Lietuva. Štai kodėl taip svarbu mums Lietuvą pažinti. Labai noriu, kad mūsų šeima įsivienintų, kokį didelį ir reikšmingą politinį bei kultūrinį pėdsaką Pabaltijo istorijoje paliko Lietuva.

Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystė buvo maža, o kultūrinis jos elito sluoksnis buvo palyginus didelis, todėl dalis to elito traukdavo arba į Lietuvą bei Lenkiją, arba į Rusiją. Tai kultūrinei terpei reikėjo didesnės bazės, kad ji galėtų pilnavertiškai gyvuoti. Šiandien turime Grothussų šeimos atšakos atstovų, kurie susiję ir su Rusija. Yra ir daug nulaužtų giminių genealoginio medžio šakų, tačiau galima tik džiaugtis, kad Lietuvoje ir Kurše išlikusios šakos gerai išsilaikė.

Šis susitikimas Vilniuje ne tik suvedė gimines, bet atvedė ir jų draugų. Jie susipažins su Lietuva ir tai juk taip pat paliks tam tikrą pėdsaką. Pagaliau juk tai yra ir pakankamai geras įnašas plėtojant Lietuvos turizmą. Visa tai jau savaime yra pažanga, nes daug mažų žingsnelių sudaro viena didelį žingsnį.

Visa tai, apie ką kalbate, labai dera ir prie ryžtingų Lietuvos žingsnių į Europos Sąjungą. Sugrįžtame į Europos tautų civilizaciją, kurioje Lietuvos valstybės elitas, politinės tautos atstovai, nuo seno ir buvo.

Nukelta į 9 p.

Lietuvos bičiuliai – Siegfriedas, Harry ir Michaelis Grothussai

Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso vizitą į Gruziją nušvietusiuose televizijos reportažuose buvo matyti ir Nanos Devidzės veidas. Ir tai natūralu, visiškai suprantama, nes tai mūsų didelė ir ištikima bičiulė, lietuviškumo kalnuotoje Užkaukazės valstybėje puoselėtoja ir karšta propaguotoja. Labai įdomi asmenybė, gerai pažįstama Lietuvos literatams, apskritai humanitarams, bet reikia, kad visi žinotų. Tai mūsų stiprybės pamatas.

Šių eilučių autorius už šią pažintį dėkingas Almai ir Vladiui Braziūnams, kurie vieną karštą birželio mėnesio dieną kartu su mieląja viešnia iš Gruzijos įžengė į *Mokslo Lietuvos* redakciją, šis jų pasirinkimas mums yra nepaprastai malonus, ko gero, ir labai teisingas. Norisi tą bendravimo nuotaiką perduoti ir mūsų skaitytojams. Tuo labiau, kad tai kelias ne tik į gilią Gruzijos praeitį, bet ir į labai sudėtingą kasdienybę. Ją sušildo, pasirodo, ir Lietuvos žmonių gerumo bei supratimo spinduliai. Toli gražu ne visi mano taip, kaip kai kurie: girdi, Gruzija toli, mums neaktuali, joks prioritetas mūsų valstybės politikoje. Netiesa, Gruzija yra čia pat, ranka pasiekiamo, kiek galime pasiekti savo širdį, ir visada mums bus pats svarbiausias prioritetas. Tuo mane įtikina pažintis su Nana Devidze ir, žinoma, jos mintys, džiaugsmas ir sielvartas, kuriuo ji pasidalijo tą pirmą ir kol kas vienintelę mūsų pažinties dieną.

Visa turi savo priežastis ir padarinius. Kad Nana Devidzė birželį atvyko į Vilnių, taigi galėjo ateiti ir į *Mokslo Lietuvos* redakciją, buvo „kalta“ UNESCO mūsų sostinėje surengta konferencija, skirta Užkaukazės valstybėms ir kultūrų dialogui. Dėl šios konferencijos Nana Devidzė ir atvyko į Vilnių, gerai jai pažįstamą ir mylimą miestą, kurio senajame universitete jai yra tekę studijuoti. Bet visas įdomumas ir prasideda, jeigu mėgintume išsiaiškinti, kaip ir koku būdu ji čia pateko, kokie likimo vingiai ją visam gyvenimui susiejo su Lietuva.

Žinoma, tai pirmiausia jos tėvelio Jelisiejaus Devidzės įtaka. Antrojo pasaulinio karo metais jis, kareivis, pateko į vokiečių nelaisvę. Jam tikriausiai pasisekė, kad pateko darbams į padoraus lietuvių ūkininko ūkį, kur dirbo 2 metus. Gerokai sulietuvėjo, pramoko lietuviškų dainų ir pasakų. Štai tomis dainomis ir pasakomis grįžė į gimtąją Gruziją jis sotins savo vaikų, taip pat ir Nanos, vaizduotė. Tiek užkrėtė pasakojimais apie nuostabią šalį – Lietuvą, kad renkantis profesiją ir specialybę, Nanos mintyse sukosi vienas ir jai labai mielas žodis – Lietuva. Studentų mainų programa ją, Tbilisio valstybinio universiteto studentę, atvedė į Vilniaus universitetą. Čia išmoko lietuvių kalbos, be kurios jau neišvaizduoja savo tolesnio gyvenimo. Ką savyje turi tu tokio, Lietuva, kad šitaip užburi ir kitataučių širdis?

Grįžusi į Gruziją, neperdėsime pasakę, liko su Lietuva: iš lietuvių kalbos į gimtąją gruzinų kalbą jau spėjo išversti daugiau kaip 50 kūrinių: apsakų, apsakymų, dramų, eilėraščių. Siekia išleisti gruzinų kalba lietuvių dainų rinkinį. Nana Devidzė yra tikra geros valios lietuvių kultūros ambasadorė senoje kartvelų žemėje. Retas kuris lietuvis, nuvykęs į Tbilisį, neapsilanko jos namuose, kur taip pat daug lietuviškos dvasios. Nebūtina Nanos pažinti, tik garsiai pasakyk, kad skrendi į Tbilisį, ir tuojau atsiras, kas paprašys perduoti kuklų siuntinuką, knygą ar lietuviškų saldainių dėžutę Nanai ar jos sūnams. Ji prisimenama nuolat.

Nepamiršta ir valstybės mastu. Dalyvaujant gausiai susirinkusiems literatams, vertėjams, diplomatams ir politikams Gruzijos

1. Ką savyje turi tu, Lietuva, kad šitaip užburi ir kitataučių širdis?

Prisiminimai gali ir pradžiuginti; tai įrodo Nanos Devidzės, poeto Vladi Braziūno ir Almos Braziūnienės nuotauka apsilankius Mokslo Lietuvos redakcijoje

vertėjų kolegijos lietuvių literatūros kuratorei Nanai Devidzei už Lietuvos kultūros garsinimą Gruzijoje buvo įteiktas Vytauto Didžiojo ordino medalis. Šią malonią pareigą atliko Lietuvos įgaliotasis ir nepaprastasis ambasadorius Gruzijoje Viktoras Baublys.

Visa tai turėjome pasakyti, nes pokalbyje su Nana Devidze galėtumėte ir prapūsti. Na, o visa kita bandysime pasiaiškinti ir aptarti.

Ar jau vieni kitus negrįžtamai prarandame?

Miela Nana (leiskite Jus taip vadinti), kokie ryšiai dar išliko tarp mūsų valstybių ir žmonių? Ko dar nepalaidojo grūvančios imperijos griuvėsiai?

Subyrėjus Tarybų Sąjungai iš tikrųjų tarp Gruzijos ir Lietuvos neliko jokių gilesnių ryšių. Nutrūko daugelis ne tik politinių, ekonominių, kultūrinių, bet ir paprasčiausių žmogiškųjų ryšių. Didelė laimė, kad mes štai dabar bendraujame, vieni kitiems dar įdomūs, vadinasi, vieni kitų dar nesame visiškai praradę.

Gruzijoje jaučiama nostalgija mūsų buvusiems gražiems santykiams, visam tam, kas baltiška, nes galiu jus užtikrinti, kad mūsų valstybėje lietuviai labai mylimi. Buvo metas, kai Gruzij

joje neturėjome elektros, dujų ir vandens – juk faktiškai nieko nebeturėjome. Tie, kurie dar turėjo jėgų juokauti, kalbėjo: sugrįžome į urvinio žmogaus laikus. Kad išgyventume, visiškai neprarastume noro gyventi, reikėjo ko nors griebtis. Kadangi nustojo ežusi spauda, nebedirbo redakcijos ir leidyklos, o televizija tik kartsykais transliuodavo savo laidas – ką tomis sąlygomis galėjome padaryti?

Įsivaizduokite, tomis nežmoniškoms, gyventi neįmanomoms sąlygomis mes pradėjome... rengti literatūrinius vakarus. Mes – tai mūsų kolektyvas. Bet prieš tai jau turėjome bent šiek tiek papasakoti to mūsų kolektyvo istoriją.

Gili grožinės literatūros vertimo tradicija

Dar Tarybų Sąjungos laikais Tbilisje veikė, ko gero, ne tik reta, bet ir unikali organizacija – Vyriausioji grožinės literatūros vertimo ir literatūrinių ryšių kolegija.

Kodėl būtent Gruzijoje įsteigta ši Grožinės literatūros vertimo ir literatūrinių ryšių kolegija? Matyt, būta pagrindo. Kokio?

Pirmiausia, matyt, todėl, kad Gruzijoje nuo seno buvo labai gili vertimo tradicija. Apskritai gruzinų grožinės literatūros vertimo mokykla labai stip

ri ir garsėjo nuo seniausių laikų. Tarybiniais metais šia tradicija ir puikiais grožinės literatūros vertimo profesionalais norėta pasinaudoti, o pačiai meninio vertimo veiklai suteikti labiau organizuotą valstybinį pobūdį. Juk mažai garsėti sena vertimo mokykla, dar reikėjo galvoti, kaip šios veiklos veteranams parengti tinkamą pamainą.

Štai todėl Tbilisio valstybinio universiteto (tada vadinosi Josifo Stalino, o dabar vieno jo kūrėjų istoriko Ivane Džavachišvilio vardu) vertimo fakultete 1976 m. buvo atidarytas grožinio vertimo skyrius. Prieš tai, dar 1972–1973 m., prie Gruzijos rašytojų sąjungos buvo pradėjusi veikti grožinio vertimo kolegija, faktiškai nepriklausoma organizacija. Kolegijai vadovavo nuostabus žmogus Otaras Nodija, kuris sutelkė visus geriausias įvairių kalbų vertėjus. Kai mano kartos būsimieji grožinės literatūros vertėjai baigė universitetą, atėjome to darbo įgūdžių mokytis, perimti vyresniosios kartos patirties.

Kaip Jūsų paminėtas grožinio vertimo skyrius Tbilisio universitete veikė?

Pirmiausia koordinavo grožinės literatūros Gruzijoje vertimo darbą. Pavyzdžiui, buvo nagrinėjama, kas svarbiausio iš persų ar kurios nors kitos literatūros geriausių kūrinių dar neišversta į gruzinų kalbą.

Ar pagrindinis dėmesys buvo telkiamas į senąsias Rytų ir Europos, o gal naująsias modernių laikų kalbas? Mat jei užsiminėte apie senąją persų literatūrą, tai toks klausimas savaime peršasi.

Tada turėčiau pasakyti, jog senoji Rytų tautų bei antikinė Europos kalbomis parašyta literatūra į senąją gruzinų kalbą buvo išversta dar VI–IX a. po Kristaus. Skirtumas tarp senosios ir naujosios gruzinų kalbos nėra toks didelis, kaip, pavyzdžiui, tarp senosios ir naujosios armėnų kalbos, tačiau vis dėlto tai senoji gruzinų kalba.

Prisiminkime karalienę Šušanik

O kada gruzinai išsivertė Bibliją? Apskritai kada išleista pirmoji gruziniška knyga?

Mums taip pat įdomu – kada. Pirmą mūsų laikus pasiekusi gruziniška knyga – tai *Kankinės Šušanik gyvenimas*. Šušanik V a. (474–482 m.) buvo Gruzijos karalienė, vienos Gruzijos dalies valdovė. Kadangi neatsisakė krikščioniškojo tikėjimo, kitatikų buvo žiauriai nukankinta. Knygoje esama labai įdomių žinių, kaip karalienė Šušanik apleido savo rūmus ir iškeliavo į vienuolyną, o vėliau buvo priversta sugrįžti. Tai štai knygoje *Kankinės Šušanik gyvenimas* teigiama, kad karalienė iš vienuolyno kartu pasiėmė ir *Evangeliją*. Jei taip, vadinasi, jau buvo išversta į gruzinų kalbą iš graikų kalbos. (*Lietuviškoje enciklopedijoje* – 9 t., 736 p. – klaidingai teigiama, jog Biblija į gruzinų kalbą versta iš armėnų kalbos nuo V a., bet pirmieji jos rankraščiai žinomi tik iš IX–X amžiaus. – G. Z. pastaba).

Tuo metu buvo labai glaudūs Gruzijos ryšiai su Bizantija. Visa, kas pasirodydavo Bizantijos literatūroje, bemat būdavo išverčiama į gruzinų kalbą. Tiesa, dabar tvirtinama, jog pirmoji rankraštine gruziniška knyga – *Šventosios Ninos gyvenimas*. Deja, nei *Šventosios Ninos gyvenimo*, nei *Kankinės Šušanik gyvenimo* rankraščiai iš V a. neišliko. Yra vėlesnių amžių nuorašai, išlikę iš X a. Pažymėtina, kad šių knygų autoriai pasakoja pirmuoju asmeniu. Pavyzdžiui: *aš, šventosios Šušanik rūmų šventikas...*

Pirmoji spausdinta gruzinų knyga

Kada išspausdinta pirmoji gruziniška knyga?

1712 m. Gruzijos karalius Vachtangas VI išspausdino Šota Rustavelio poemą *Karžygis tigro kailyje*. Įdomu, kad senovės graikų kultūrą keitė bizantiškoji, vėliau – kitos kultūros, ir visos jos tarsi sotino senąją Gruzijos kultūrą. Nauja kultūra neušluodavo senosios, bet augdavo tarsi iš jos pamato. Todėl Gruzijos kultūra, taip pat ir literatūra, tokia daugiasluoksnė, šiandien pasakytume, daugiakultūrė.

Štai todėl ir keista, kad po Tarybų Sąjungos griūties, Jūs tvirtinate, jog kultūros tradicijų tam tikros tautos nebajaučiantys, o patyrėte tik didžiules ekonomines ir kultūrinės netektis. Kodėl taip atsitiko, kur viso to priežastis?

Kai vyksta kova dėl tautos fizinio išgyvenimo, išlikimo, kultūros dalykai tarsi nuplaukia į antrą planą. Taip

Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramovos kompleksinė ekspedicija Paežeriuose; ekskursijos dalyvės Tatjana Toporava iš Maskvos ir Nana Devidzė iš Tbilisio Klanguose prie P. Cvirkos sodybos klėties (1981 m.)

yra buvę įvairiais istoriniais laikotarpiais. Tačiau štai kas būdinga Gruzijos istorijai ir senajai kultūrai: kai atėdavo santykinio atokvėpio metas, gruzinai visada pradėdavo nuo tautos švietimo reikalų. Ir dabar mes patyrėme 10–15 metų didelį įvairių gyvenimo sričių nuopuolį, todėl mums labai svarbu išsaugoti ir išplėtoti bent tai, kas dar įmanoma. Istorijoje visada buvo pradėdama nuo jaunos kartos mokymo, žinių teikimo. Nuo seniausių laikų gruzinai išsiskirdavo ypatingu žinių, mokslo, kultūros siekiu.

Kad pirmautum, pirmiausia privalai žinoti

Jei taip, tai, matyt, pati Gruzijos istorija suformavo tokį jos žmonių tipą, norėčiau net pasakyti – savotišką genotipą? Kokie istorijos įvykiai ar priežastys lėmė, kad mokslui, švietimui, menams buvo skiriamas išskirtinis dėmesys?

Visais laikais Gruziją supo daug didesnės ir stipresnės valstybės – štai Jums ir priežastis. Reikėjo išgyventi. Kas tautai ir valstybei yra didžiausios atramos? Jeigu negali pasikliauti jėga, vadinasi, būk pranašesnis ar bent jau lygiavertis su kitais mokslo, menuose ir kultūros dalykuose. Ne paslaptis, kad gruzinai – labai artistiška tauta, ir niekas iš mano tautiečių nelinkęs tūnoti užkulisiuose, visi būtinai veržiasi į sceną. Tai yra gruzinų prigimtyje. Jeigu nori pirmauti, tai turi ir pateisinti savo aktyvumą, antraip greit būsi nušvilptas. O kad pirmautum, pirmiausia privalai žinoti.

Neabejoju, kad šią misiją savo tautai atliko gruzinų švietėjai, kurie tikriausiai ir buvo savo tautos tikrieji ugdytojai, geriausių dvasinių ir kūrybinių tradicijų puoselėtojai bei perteikėjai. Kas jie buvo, ir ką savo istoriniame pažinime gruzinai pirmiausia gali remtis?

Vieną tokį šviesuolį priminsiu, tai 851 m. miręs 102 metų amžiaus sulaukęs Grigolas iš Chandzteli. Dabar tai Turkijos teritorijoje esanti vietovė – Chandzteli. Į Gruziją įsiveržė arabai ir visiškai nuniokojo pietinę šalies dalį, vėliau užėmė ir Tbilisį. Čia įkūrė Tbilisio emyratą. Kartvelų, t. y. senovės gruzinų, valstybė jau nebeegzistavo. Tada kartvelų caras (sprendžiant iš likusių rašytinių duomenų) surinko jaunus ir gabius jaunuolius, pradėjo juos mokyti, o vėliau jie ir pradėjo tą švietimo darbą.

Grigolas iš Chandzteli buvo labai dievobaimingas ir apsišvietęs jaunuolis, tapęs šventiku. Vėliau jam buvo pasiūlyta tapti dar aukštesniu hierarchu. Metraštyje tvirtinama, kad jis su trimis draugais išvyko iš Kartli, nes pernelyg atsakingos atrodė jam siūlomos vyskupo pareigos. Vis dėlto istorikai mano, jog tai buvo iš anksto apmąstytas žingsnis, siekiant Kartli kultūrinį centrą pernešti į arabams sunkiau prieinamą vietovę. Iš pradžių arabai į gruzinų bažnyčios reikalus nesikišo, ir šį veiksnį gruzinai panaudojo savo tikslams. Jie apleido Kartli ir grįžo į senąsias gruzinų žemes Pietų Gruzijoje. Tose arabų nuniokotose vietose ir pradėta statyti vienuolynus. Ši feodalinė kunigaikštystė – tai Tao-Klardžetija, kuri dabar yra Turkijos teritorijoje. Daugelyje buvusių vienuolynų dabar įkurdintos mečetės. Vietiniams gruzinams buvo draudžiama kalbėti savo gimtąja kalba. Ir dabar daugelis jų kalba turkiškai, nors ir žino, kad jie gruzinai.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Priartino mums žymų lenkų poetą

Lenkų institutas Vilniuje ir A. Mickevičiaus viešoji biblioteka pakvietė į lenkų poeto Konstantino Ildelfonso Galčinskio (Konstanty Ildelfons Gałczyński, 1905–1953) parodą, skirtą 50-osioms poeto mirties metinėms atminti. Renginyje dalyvavo Lenkijos ambasadorius Lietuvoje Jerzy Bahr, Lenkijos generalinis konsulas Lietuvoje Stanislavas Cygnarowski (Stanisław Cygnarowski), Lenkijos nacionalinės bibliotekos Varšuvoje direktorius Michalas Jagiela (Michał Jagiełło) ir kiti garbingi svečiai. Miniatiūras pagal K. I. Galčinskio kūrybą suvaidino Vilniaus Senamiesčio teatro Žaliojo žašinėlio teatras. Priminsime, jog šie metai Lenkijoje paskelbti poeto K. I. Galčinskio metais.

Kalbamės su viena parodos organizatorių Lenkų instituto direktore Malgožata Kasner (Małgorzata Kasner), kurios iniciatyvos dėka Vilniuje vyksta daug įdomių lietuvių ir lenkų kultūras artinančių renginių.

Ypatingos vaizduotės poetas

Gerbiamoji ponja Malgožata, kuo lietuvių skaitytojui turėtų būti įdomus lenkų poetas Konstantinas Ildelfonsas Galčinskis?

Pirmiausia tuo, kad tai iš tikrųjų labai geras poetas ir rašytojas, turėjęs ypatingą vaizduotę. Suprantama, besidomintiems lietuvių ir lenkų rašytojų literatūriniais ryšiais, jis gali būti įdomus ir tuo, kad tarpukaryje, 1933 m., atvyko iš Lenkijos centro – Varšuvos – į Vilnių, čia dirbo, kūrė. Šis kontekstas taip pat gali būti įdomus tiems, kurie tyrinėja to meto literatūrą. Aišku, tai istorinis aspektas, bet K. I. Galčinskis įdomus ir kaip labai spalvinga bei turtinga asmenybė.

Tačiau pirmiausia svarbu parodyti – ir tai padarė šios parodos A. Mickevičiaus viešosioje bibliotekoje rengėjai – kad K. I. Galčinskis yra gyvas

Konstantinas Ildelfonsas Galčinskis Krokovoje 1947 m. (H. Hermanovičiaus nuotrauka)

lenkų literatūroje. Tie, kurie susidomės poetu, visada atras į jį kelią. Tiesa, į lietuvių kalbą K. I. Galčinskio poezijos vertimų nėra labai daug, o esami daugiausia pokario metų vertimai, tarp kurių, žinoma, yra ir tekstų apie Leniną bei Staliną. Labai norėdami mes galėtume prisišaukti nemažai lenkų, lietuvių ir kitų tautų poetų, kurie rašė tokius eilėraščius, tačiau vargu ar mums reikėtų kiek ilgiau apsišviti ties šia K. I. Galčinskio bei kitų to meto poetų kūryba. Daug teisingiau pasielgtume, jei pirmiausia prisimintume tuos K. I. Galčinskio posmus, kuriuose jis prieš mus atsiveria kaip puikus lyrikas, satyrikas. Jis puikiai jautė ne tik tarpukario Vilniaus, Varšuvos atmosferą, taip pat ir Ščecino, kuriame gyveno, bet ir tokio nedidelio kaimo netoli Varšuvos, Skernevicių vaivadijoje, kaip Neborovo (Nieborów), kur stovi garsieji Radvilų rūmai. Muziejininko J. Wengerio pasakojimai apie Nieborovo puošmenos – Niobės skulptūros likimą įkvėpė K. I. Galčinskį parašyti puikų poezijos ciklą *Niobė*, kuris po ilgo peripetijų buvo išspausdintas 1951 m.

Poetas labai mylėjo gamtą. Kai negalėjo spausdinti savo eilėraščių – „neatitinkančių socrealistinio meno esmės“ – pasmerktas Galčinskis rado prieglobstį Pranie vietovėje, prie Nidzkie ežero, paprasto girininko namelyje. Visa tai perteikta ir jo poezi-

joje. Tereikia įsiklausyti ar įsiskaityti į jo eiles, kad suvoktum, jog tai išties didis poetas. Pasakyčiau, kad jis ne vien lenkų literatūrinės tradicijos atstovas, bet gerai suprantamas visiems poezijos mėgėjams.

Vilniuje jautėsi kūrybingas ir laimingas žmogus

Jau vien iš tų Vilniaus Senamiesčio teatro Žaliojo žašinėlio teatro suvaidintų K. I. Galčinskio miniatiūrų galima pajusti, jog tai labai groteskiškas, ironiškas ir autoironiškas autorius. Miesčioniškumui ir dvasiniam provincialumui nepakanti asmenybė, besišaipanti iš dirbtinio patoso ir kitų žmogiškųjų silpnųjų. Spėju, jog 1933–1936 m. gyvendamas Vilniuje, K. I. Galčinskis bemat turėjo susikirsti su provincijos slogučiais, kurių tuometiniame Vilniuje neturėjo stigti.

Žinoma, norint diskutuoti šia tema gal reikėtų giliau skverbtis į K. I. Galčinskio gyvenimo peripetijas Vilniuje ir jo kūrybinio gyvenimo vingius. Tačiau, kiek aš žinau, jis Vilniuje praleistus metus visada prisimindavo kaip bene laimingiausią ir kūrybingiausią savo gyvenimo laikotarpį. Vilniuje jis dirbo kūrybiškus darbus, gerai jautėsi šiame mieste, pagaliau turėjo ir puikią šeimą – mylimą žmoną ir vaiką. Čia jautėsi turtingas ir laimingas žmogus.

Renginio dalyvius gerai nuteikė Žaliojo žašinėlio teatras

Nuotrauka iš knygos Kira Galczyńska Konstanty syn Konstantego

Ar K. I. Galčinskis turėjo bent kiek pastebimesnį ryšį su to meto lietuvių intelektualine kultūra?

Jei ir turėjo, tai veikiau netiesioginį. Bent jau man apie tokius konkrečius ryšius nieko nežinoma. Tačiau reikia turėti mintyje, kad K. I. Galčinskis buvo atvykęs iš Varšuvos, t. y. iš paties Lenkijos literatūrinio ir kultūrinio gyvenimo centro. Jis į Vilnių atvyko siekdamas pokyčių, nes Varšuvoje Galčinskio šeima vertėsi sunkiai. Taigi man sunku ką nors konkrečiai sakyti apie betarpiškus poeto ryšius su Lietuvos literatais ar kultūros veikėjais.

K. I. Galčinskiui vaikystėje ir jaunystėje teko gyventi Maskvoje, kur jis bendravo su Vladimiru Majakovskiu ir kitais garsiais to meto Rusijos poetais. Kiek ta rusiškos poezijos dvasia padarė įtaką jo tolesnei kūrybinei biografijai?

Galėčiau atsakyti, kad K. I. Galčinskis pirmiausia buvo savo epochos ir šios Europos dalies poetas. Tą patvirtina visi jo kūrybos etapai, įvairių kultūrų ir kitų kalbų poezijos įtaka jo kūryboje. Nepamirškime, kad K. I. Galčinskis puikiai iš kitų kalbų į lenkų vertė poeziją. Žodžiu, tai tikras savo epochos atstovas.

Dykuma, palmės & kupranugaris

Vilniaus Senamiesčio teatro Žaliojo žašinėlio teatras, suvaidinęs miniatiūras pagal K. I. Galčinskį, blykstelėjo sveiku humoru jausmu, sugebėjimu pasitelkti ir žiūrovams perteikti platų asociacijų lauką, tad neabejotinai mus visus praturtino naujomis mintimis ir emocijomis, priartino mums žymų lenkų poetą.

Labai apsidžiaugiau šiuo spektakliu, kurį pamačiau pirmą kartą. Man teko labai daug girdėti apie šį spektaklį ir patį teatrą, nes jis dalyvavo Poznanės teatrų festivalyje *Malta* ir turėjo didelį pasisekimą. Taigi žinome, ką kviečiame į poeto K. I. Galčinskio parodos atidarymą. Tai tikri K. I. Galčinskio kūrybos profesionalai – aš taip pavadinčiau šį teatrą. Aktoriai puikiai žaidžia su K. I. Galčinskio tekstu. Galima tik džiaugtis, kad poeto tekstus teatras pasirinko ne dėl konkrečios jo mirties 50-ųjų metinių datos minėjimo ar istorinio konteksto – visai ne. K. I. Galčinskio tekstus vaidina jauni aktoriai, nes jiems jis savas, aktualus, įdomus. Tai svarbiausias, esminis šios poezijos gyvybingumo pagrindas.

Galima tik stebėtis, kad tie lyg ir tolimų epochų bei kultūrų sąskambiai gali būti mums tokie kasdieniški, artimi, tarsi atėję į mūsų buitį. Nepriklausomai nuo to, kur vyksta veiksmas – „Olimpo kalno smaigaly“, ar dykumoje, kur „palmės & kupranugaris“, pagrindinį vaidmenį atlieka Aloyzas Kzyžuvka, o epizodinių – „vyriškos lyties kūdikis“, tikriau nežmoniškai šaižūs klykiančio kūdikio balsas. Amžinybės ir vystyklų kvapo įvaizdžiai tarsi tvyro ore. Žinoma, tiek misterija Stebuklai dykumoje, tiek Julijaus Cezario ir jo žudiko Marko Junijaus Bruto istorija, tai tik mūsų pernelyg didelio kasdienio rimtumo, virstančio davatkiškumu, nesugebėjimo į istoriją, aplinkinius žmones ir pačius save pažvelgti geranoriškai, atlaidžiai, su šypsena parodija.

Išties tose Žaliojo žašinėlio teatro aktorių suvaidintose K. I. Galčinskio miniatiūrose labai ryškūs skirtingų kultūrų sąskambiai. Suprantu, jog literatūros istorikams svarbu

Nukelta į 9 p.

Von Grothussų giminė rinkosi Vilniuje

Atkelta iš 4 p.

motininei vokiečių kultūrai, bet asimiliacinių procesų sustabdyti buvo neįmanoma. Asimiliavosi ir plati Grothussų giminė. Ši pavardė buvo lenkinama ir lietuvinama, todėl XIX a. jau sutinkamos pavardės Grotuz, Grotuzowa, Grotas, Grotužis, Grotušas... Šiandien šių pavardžių savininkai išsibarstę po įvairias Europos valstybes, bet gerai, kad yra kas šiuos žmones sutelkia, suburia, atveda į Lietuvą. Vieni kitus pažindami, kartu geriau pažinsime ir patys save.

Bet laikas grįžti į Lietuvos MA Theodoro Grothusso fondo valdybos ir Grothussų šeimų sąjungos susirinkimą Vilniuje. Fondo valdybos prezidentas akad. Algirdas Povilas Vaškėlis pabrėžė, jog Grothussų giminės vaidmuo Lietuvos gyvenime neapsiriboja tik fizikochemiko Theodoro Grothusso mokslinė veikla. Žinoma, tai pati ryškiausia, spalvingiausia ir gal dramatiškiausia likimo asmenybė. Ir šiandien nuostabą kelia T. Grothusso padaryti atradimai, suformuluota pirmoji mokslinė elektrolizės teorija, taip pat ir jo atrasti fotoreiškiniai dėsniai. Tai vienintelis mūsų krašto mokslo atstovas, kurio vardu pavadinti mokslo dėsniai. Tačiau nuo tų dėsnų atradimo ir mokslininko tragiškos mirties turėjo prabėgti daugiau kaip šimtas metų, kad patys lietuviai jį prisimintų ir suvoktų kaip savo krašto atstovą. Pirmasis tai padarė fizikas Antanas Žvironas, 1938 m. savo redaguojamame žurnale *Gamta* (Nr. 4) paskelbęs straipsnį *Theodor von Grothuss: 150 metų gimimo sukaktuvių proga*. Straipsnis vėlavo trejetą metų, nes mokslininko 150 metų gimimo sukaktis turėjo būti minima 1935 metais. Tiesa, galima rasti ir pateisinimą, nes A. Žvirono straipsnis buvo iš dviejų dalių: pirmoji buvo skirta prieš trejus metus buvusioms T. Grothusso metinėms paminėti, o antroji – Smardonės (Likėnų) mineraliniams šaltiniams, kuriuos pirmasis tyrinėjo būtent T. Grothussas.

Pagerbti padėkos raštais

Susitikime su Theodoro Grothusso fondo valdyba ir Grothussų šeimų sąjungų nariais buvo pagerbti Fondui per pastarąjį laikotarpį labiausiai nusipelnę asmenys. Yra įsteigta T. Grothusso fondo premija, kurią yra gavę pirmųjų dviejų knygų apie Theodorą Grothussą autoriai prof. Janis Stradinis ir prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis bei vienas iš Fondo steigėjų ir buvęs jo prezidentas prof. Benediktas Juodka. Taigi labai autoritetingi mokslo vyrai.

Šiomet Lietuvos MA garbės raštais pagerbti keturi Grothussų giminės palikuonys – Marija Čiurlienė ir baronai Michaelis, Siegfriedas bei Harry Grothussai. Liepos 28 d. Marijai Čiurlienei sukako 70 metų, tad dabar buvo gera proga jubiliatę nuoširdžiai pasveikinti. Oficialiame sveikinime, kurį pasirašė tuometinis Lietuvos MA prezidentas akad. Benediktas Juodka ir T. Grothusso fondo prezidentas akad. Povilas Algirdas Vaškėlis, Marijai Čiurlienei dėkojama už labai vaisingą veiklą T. Grothusso fondo valdyboje, plėtojant tarptautinius ryšius kultūros ir mokslo srityje.

Jubiliatę ir Fondo premijos laureatę M. Čiurlienę pasveikino Lietuvos bajorų karališko-

sios sąjungos vadė Undinė Nasvytė ir sąjungos Legitimacinės komisijos pirmininkas, Lietuvos teisės universiteto kalbos kultūros katedros doc. dr. Bronislovas Vansavičius. Sveikino taip pat *Zonta* moterų klubo, kuris yra tarptautinės organizacijos *Zonta International* padalinys Lietuvoje, prezidentė prof. Evalda Marija Jakaitienė. Ta proga priminsime, jog M. Čiurlienė yra buvusi šio klubo viceprezidentė.

Prof. P. A. Vaškėlis Grothussų šeimų sąjungos pirmininkui Michaeliui von Grothussui įteikė padėkos raštą už iniciatyvią veiklą plėtojant istorinius Grothussų šeimos ryšius su Lietuva, už pastangas kuriant Lietuvos MA Theodoro Grothusso fondą, už aktyvų dalyvavimą jo veikloje, įvairiapusišką paramą, dėl kurios Fondas tapo reikšmingu mokslo ir kultūros centru, propaguojant mokslą visuomenėje. Panašiai įrašyta ir padėkos raštuose, kurie įteikti Siegfriedui ir Harry Grothussams. Visi pagerbti fondui nusipelnę asmenys buvo apdovanoti Theodoro Grothusso medaliais.

Kad sienų nebūtų mąstysenoje

Dėkodamas už savo veiklos Theodoro Grothusso fondo valdyboje įvertinimą, Michaelis von Grothussas pabrėžė, jog Lietuva jų giminei yra ypatinga šalis, su kuria ji susijusi ypatingais istoriniais bei emociniais ryšiais. Su Lietuva susieta plati Grothussų giminės atšakos istorija. Šiandien būtent T. Grothusso vardas yra svarbiausia grandis, kuri šios giminės palikuonis sieja su Lietuva. Giminės susirinkime Vilniuje dalyvavo visos būrys pusseserių ir pusbrolių, kurių tėvai ir seneliai kilę iš kadaise Lietuvoje gyvenusių Grothussų. Taigi jiems Lietuva – tai protėvių žemė (*Mutterland und Vaterland*). Kai kurie šios giminės atstovai tik šios kelionės metu pirmą kartą išvydo Lietuvą, o save Michaelis priskiria prie tų giminės palikuonių, kurie pusseserės Marijos Čiurlienės dėka jau daug metų pažįsta Lietuvą ir bendrauja su lietuviais. Svečias pasidžiaugė tuo, kad pažįsta nemažai žmonių, kurie *Lietuvoje dirba jų garsios giminės protėvių laukus*. Michaeliui įsiminė T. Grothusso 215 gimimo metų su-

Po turiningos konferencijos – Siegfriedas von Grothussas, prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, mokytoja Regina Rakštienė ir jos sūnus moksleivis Kaspars

kakties 2000 metais minėjimas Vilniuje, šiuose pačiuose Lietuvos MA rūmuose.

Baronas Michaelis toliau plėtojti mintį, kad didžiausi T. Grothusso nuopelnai – moksliniai, tačiau žvelgiant iš šių dienų pozicijos, jis yra padaręs nepalyginamai daugiau. Šiandien šis vardas telkia iš Pabaltijo kilusius vokiečius ir lietuvius. Būdamas Lietuvos žemės sūnus Theodoras Grothussas yra puikus pavyzdys mūsų laikų jaunimui, nuo kurio priklausys Europos ateities veidas. Pats Michaelis iš Baltijos valstybių jaunimo tikisi, kad tapę studentais, studentišku bendriju nariais, jie ištrauks ir į bendradarbiavimą su vokiečių baltų studentų bendrija. 2011 m. Miunchene vyks vokiečių baltų studentų susitikimas. Pačiam Michaeliui tada bus 66 m. ir jis tikisi lietuvių studentus tame renginyje širdingai pasveikinti.

Svečių džiugina kiekvienas lietuvių tvirtesnis žingsnis. Kai jis girdi, kad į Greifsvaldo universitetą kviečiami atvykti paskaitų skaityti lietuvių profesoriai, ir jie gali laisvai kirsti kelių valstybių sienas, o svarbiausia – kad neturi jokių ideologinių sienų savo mąstysenoje, tai Michaeliui geriausias įrodymas, kaip toli į priekį

mes visi esame pažengę. Savo šeimos ir visų Grothussų bei Grotūzų vardu baronas Michaelis užtikrina, kad abipusis bendradarbiavimas visada bus palaikomas ir remiamas Fondo bei pačios Grothussų šeimos išgalėmis.

Ar išleis vokiečiai lietuvių mokslininko knygą?

Turiningą pranešimą *Knygos apie didįjį mokslininką – mūsų siekis įamžinti jo nuopelnus* perskaitė prof. J. A. Krikštopaitis. Jis priminė, jog 1966 m. Maskvoje rusų kalba išleistas jauno latvio mokslininko Janio Stradinio veikalas apie Theodorą Grothussą buvo apskritai pirma knyga apie šį mokslininką. J. Stradinis kruopščiai ištyrinėjo Tarybų Sąjungoje saugomų archyvų duomenis ir knygoje pateikė daugiausia T. Grothusso nuopelnus chemijos mokslui. Mat ir pats autorius yra organinės chemijos atstovas. J. A. Krikštopaitis į mokslinio pažinimo kelią taip pat žengė pirmiausia kaip chemikas, tačiau tuo neapsiribojo ir sugebėjo atskleisti, jog Theodoro Grothusso nuopelnai fizikos mokslui nėra menkesni už indėlių į chemiją.

T. Grothusso sukurta pirmoji mokslinė elektrolizės teorija, bei kiti darbai padėjo pagrindus elektrodinamikai. Jis suformulavo ir labai svarbius pirmuosius fotoreiškinų dėsnius.

Grothusso palikuonys iš Vokietijos domėjosi, kaip būtų galima į vokiečių kalbą išversti J. A. Krikštopaitis knyga *Pralenkes laiką: Theodor Grothuss*. Pabaltijo vokiečių sąjungos prezidentas Otto von Grothussas siūlė lietuviams pasirūpinti vertimu, o vokiečiai imtųsi leidybos reikalų. Deja, lietuviams toks variantas pasirodė sunkiai įgyvendinamas. Bus ieškoma kompromisinio varianto.

Artėja 200 metų, kai atrasta elektrolizės teorija

Apibendrinami galime pasakyti, jog Livonijos riterių palikuonys sprendė ne tik naujos gyvenamosios erdvės problemas Baltijos jūros rytiniame pakrastyje, bet sukūrė ir labai savitą kultūrą. Sukūrė net savarankišką valstybę – Kuršo ir Žiemgalo kunigaikštystę, kurios kai kuriuos istorijos aspektus mėginome atskleisti šioje publikacijoje. Mums itin svarbus Baltijos vokiečių indėlis įsitraukiant į trijų Baltijos valstybių atkūrimo veiklą.

Niekas taip nepagilina žinių apie kraštą ir žmones, kaip kelionės. Theodoro Grothusso fondo valdybos bei Grothussų šeimų sąjungos susirinkime buvo kalbama apie kelionių įmonės *Titano vartai* organizuojamas keliones T. Grothusso keliais į Latviją, Estiją, Vokietiją, Prancūziją, Italiją. Apie tai išgirdome iš germanistės Irenos Sagaitienės ir Telšių Ateities vidurinės mokyklos chemijos mokytojos Reginos Rakštienės pranešimo.

Pabaigai priminsime, jog 2005 m. sukaks 200 metų, kai buvo paskelbta Theodoro Grothusso suformuluota pirmoji mokslinė elektrolizės teorija. Tai sukakčiai pažymėti Greifsvaldo universitete, Vokietijoje, numatyta Baltijos valstybių elektrochemikų konferencija. Būtų apmaudu, jeigu šios datos reikšmingais renginiais neišprasminatume ir Lietuvoje.

Ilgos konferencijos neištėvė vienas garsios Grothussų giminės palikuonių

Atkelta iš 5 p.

Kokia vieta šiuose procesuose turėtų tekti riterijoms, kurių vienos atšakos atstovų esate ir jūs?

Galima priminti, kad Pabaltijys, t. y. Latvija ir Estija, nuolat buvo smarkiai veikiamos Švedijos, Vokietijos, Suomijos. Tuo tarpu LDK turėjo daug savarankiškesnį požiūrį ir veiklos galimybes. Jeigu dabar Lietuva grįš į Europą ir taps labiau europietiška, negu kad buvo ligi šiol, tai Pabaltijo riterija ir bajorija taip pat taps savarankiškas visuomenės komponentas.

Lietuvos pokyčiai gniauzia kvapą

Šiandien skirtingose valstybėse gyvenančių von Grothussų giminės atšakos turėjo skirtingą istorinę patirtį, nes juk gyveno ne tik skirtingose valstybėse, bet ir esant skirtingoms socialinėms santvarkoms. Natūralu, jog turėjo susiformuoti atitinkamas tų žmonių mentalitetas, skirtingas požiūris į pasaulį, gal ir jame vykstančius procesus. Ar tie skirtumai netrukdo susikalbėti, suprasti vieniems kitus?

Kartais nėra paprasta tuos skirtumus įvardyti, nors mes pastebime, kad jų esama. Skiriasi lenkų ir rusų Grothussai, lygiai kaip ir Kuršo ar Lietuvos šios giminės palikuonys.

Tie skirtumai – trūkumas bendravant, o gal privalumas?

Tai duotybė. Manau, jog į tuos skirtumus reikėtų žvelgti kaip į gyve-

Jeį nežinau iš kur ateinu, tai negaliu pasakyti ir kur einu

Vilniaus pasvaliečių bendrijos pirmininkas prof. Bronius Grigelionis, Theodorui Grothussui skirtos knygos autorius prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir Lietuvos MA Theodoro Grothusso fondo prezidentas prof. Povilas Algirdas Vaškėlis viešbučio Grothuss kieme

nimo praturtinimą, spalvingumą ir įvairovę.

Jūs ne pirmą kartą atvykstate į Lietuvą. Ar labai keičiasi Lietuva?

Tiesiog kvapą užgniauzia kaip keičiasi Lietuva. Pirmą kartą čia lankiausi 1975 m. Labai gerai prisimenu tą socialistinę Lietuvą. Paskui čia atvykau 1980 m., kelis kartus 1985 m. Visą laiką tam tikrą Lietuvos pažangą buvo galima stebėti, tačiau po Nepriklausomybės atkūrimo – tai jau septinmyliai žingsniai.

Dabar, šios kelionės metu su savo šeima važiuoju į Lietuvą iš Talino per Rygą ir dar kartą įsitikinau, koks gražus yra Pabaltijo kraštas. Žinoma, šiuose kraštuose buvęs ilgas priklausomybės laikotarpis – taip pat yra tam tikra lemtis, duotybė, bet jūs visa tai išgyvenote. Dabar lietuvių galiu tik pasveikinti.

Dėkoju jums už šį išsamų ir puikų pasakojimą. Esu tikras, kad istorijoje yra daug dalykų, kurie visus mus vienaip ar kitaip sieja, o ateityje gal dar labiau sutars.

Mane visa tai labai džiugina. Patikėkite manimi, mes taip pat esame jums labai dėkingi. Akivaizdus faktas, kad be spaudos ir žiniasklaidos atstovų, mes būtume niekas – visa praeitų kaip vėjas medžių viršūnėmis. Tad mūsų dėkingumas jums, gal yra didesnis už jūsų mums.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Priartino mums žymų lenkų poetą

Atkelta iš 7 p.

konkretūs ryšiai, kas, su kuo ir kada galėjo susitikti, ką aptarinėjo ir kokius visa tai turėjo padarinius. Tačiau tai, kad Vilniaus Senamiesčio teatras pasirinko K. I. Galčinskį, man iš tiesų buvo malonus atradimas. Pagaliau juk ir teatro interpretacija tokia, kad mes visi, nepriklausomai nuo to, kokia kalba vaidinamas spektaklis, suprantame vieni kitus ir dažniausiai visai be žodžių. Tai nuostabu. Ir tai atsakymas į pirmą Jūsų man užduotą klausimą apie lietuvių ir lenkų literatūrinius ryšius, kodėl lietuviams naudinga ir svarbu pažinti K. I. Galčinskį.

Žmonėms reikia parodyti jiems nepažįstamas vertybes

Jeį taip, tai kodėl mes taip mažai pažįstame K. I. Galčinskį?

Kai minimos kūrėjų gyvenimo sukaitytos, visai suprantama, kad aktualizuojama ir jų kūryba. Tai mes tik patvirtinome vienam didžiausių lenkų filosofų ir poetų Ciprijanui Norvydai skirtoje parodoje. Yra Lietuvoje žmonių, kurie lenkiškai skaito Ciprijaną Norvydą arba Tomo Venclovos lietuvių kalbą išverstus jo eilėraščius.

Tačiau yra gerokai daugiau žmonių, kuriuos svarbu sudominti jiems nežinomais ar mažai žinomais lenkų poetais. Reikia tuos žmones tiesiog pritraukti, parodyti jiems dar nepažintas vertybes. Tai normalu, taip daroma visame pasaulyje. Juk pasaulyje tiek daug informacijos, tuščio šurmulio. Todėl labai svarbu priesti prie žmonių ir tiesiog juos pakviesti kartu pasidžiaugti jiems dar mažai žinomomis vertybėmis. Jeį pavyks sudominti, vėliau jie jau patys mėgins ieškoti.

Suprantu, kad Jūsų vadovaujamas Lenkų institutas Vilniuje sėkmingai tą ir daro – artina lenkų ir lietuvių kultūras. Man kaip Mokslo Lietuvos atstovui teko dalyvauti ne viename tų renginių, tad galiu tik patvirtinti, kad šį reikšmingą kultūros darbą atliekate sėkmingai. Ar lengva tai daryti?

Tai daryti malonu.

K. I. Galčinskio parodos atidarymo metu A. Mickevičiaus viešojoje bibliotekoje dalyvavo ir buvęs Lenkijos kultūros ministras, o dabar Lenkijos nacionalinės bibliotekos Varšuvoje direktorius Michalas Jagiela. Ar jis specialiai atvyko į šią parodą?

Mes labai džiaugiamės, kad nepaisydamas kitų savo reikalų Vilniuje, ponas M. Jagiela atėjo į K. I. Galčinskio parodos atidarymą ir taip dar

labiau sutvirtino šio renginio svarbą. Lenkų institutas ir anksčiau yra turėjęs ryšių su ponu M. Jagiela, kaip Lenkijos nacionalinės bibliotekos direktorius jis dalyvavo 2002 m. vasarį Vilniaus tarptautinėje knygų mugėje. Taiigi mums garbė ir džiaugsmas, kad toks svarbus asmuo apsilankė ir mūsų surengtoje K. I. Galčinskiui skirtoje parodoje.

Ar mokame prisistatyti pasauliui

Štai mes susitikę su poetu K. I. Galčinskiu randame puikių, mums artimų jo poezijos payzdžių. Kai kurie jų siejasi ir su Vilniumi, kuriame poetas kurį laiką gyveno. Įdomu, ar lenkų skaitytojai taip pat galėtų sau rasti panašių perlų ir tokiu būdu patirti tikrą atradimo džiaugsmą?

Ne tik galėtų, bet ir randa, nes tu perlų yra gana daug. Tačiau visa problema – kaip tuos lietuviškus perlus pristatyti kitos tautos, kitos valstybės, šiuo atveju Lenkijos, žmonėms.

Amžinas komunikacijos tarp tautų ir kultūrų klausimas.

Taip, komunikacijos. Yra žmonių, kurie sugeba tai puikiai daryti. Antai lietuviška knyga 2002 m. buvo

pristatyta tarptautinėje Frankfurto knygų mugėje Vokietijoje – lietuviškas žodis tada ten gana plačiai nuskambėjo. Remiuosi lenkų spaudos atsiliepimais, kurie buvo labai teigiami. Labai gerai įvertintas lietuvių dalyvavimas minėtoje knygų mugėje. Vadinas, lietuviai moka propaguoti savo kultūrą. Jau ne pirmi metai, kai lietuviškos knygos sėkmingai dalyvauja Varšuvos knygų mugėje, o prieš kurį laiką Lietuva buvo šios mugės garbės viešnia. Vadinas Lietuva turi ką pristatyti Europai ir tą daro. Tačiau visada kyla klausimas, kaip tai daryti dar geriau, kad vieni kitus labiau pažintume.

Kaip reikėtų pristatyti savo vertybes bei parodyti įdomybes? Jūs, miela

K. I. Galčinskis su žmona Natalija Vilniuje 1935 m.

Malgožata, kaip tik ir turite didelę tiko darbo patirtį. Ką mums patartumėte, ką darome ne taip ar ne visai taip?

Man labai sunku atsakyti į šį klausimą, nes nesu gerai susipažinusi, kaip Lietuva pristatoma užsienyje. Tačiau žinau, kad Lietuvos teatrai užsienyje labai vertinami. Jie gerai žinomi ir Lenkijoje. Teatru besidomintys lenkai visada pasakys, kad lietuviškas teatras yra pati teatro viršūnė. Vadinas lietuvišką kultūrą pasaulyje puikiai pristato teatras. Jis tai daro gal net geriau už kitus.

Galima tą daryti ir kitose kultūros srityse, tačiau rengiant pavienius projektus visada reikia priesti prie tam tikrų asmenybių. Neabejoju, kad lietuviai tai puikiausiai supranta ir moka tai daryti.

Ačiū už šią improvizaciją prie parodos, skirtos poetui Konstantinui Ildefonsui Galčinskiui atminti, stendų.

Vilniaus Senamiesčio teatro Žaliojo žąsinėlio teatro aktoriai vaidina miniatiūras pagal K. I. Galčinskį

Konstantinui Ildefonsui Galčinskiui skirta paroda A. Mickevičiaus viešojoje bibliotekoje

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 1 p.

direktorius Romualdas Budrys ir Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė. Rengiant parodą talkino Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir Lietuvos ambasada Vokietijoje. Parodos mecenatas – UAB Ergo Lietuva.

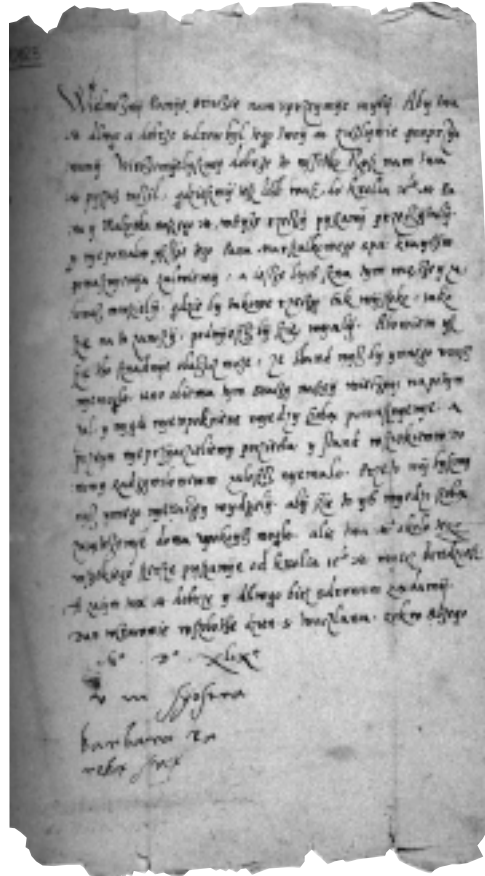
Parodai išleistas puikus katalogas, kurį sudarė dr. Tomašas Nievodničanskis ir Alma Braziūnienė. Katalogo leidimą finansavo Lietuvos kultūros ministerija ir Stiftung Rheinland Pfalz für Kultur (Vokietija). Paroda Imago Lithuaniae veiks iki lapkričio 30 dienos.

Prieš akis bėgantis laikas

Gedimino Zelmicko nuotraukos

Kolekcininkas Tomašas Nievodničanskis Vilniaus paveikslų galerijoje parodos Imago Lithuaniae atidarymo metu

Lenkijos karalienės ir LDK kunigaikštienės Barbaros Radvilaitės laiškas broliui LDK pataurinkui Mikalojui Radvilai Rudajam

Nuo seno buvo vilniečiai

Kolekcininkas dr. Tomašas Nievodničanskis gimė Vilniuje, 1933 m., su šiuo miestu susijusios ir jo protėvių biografijos. Senelis Viktoras Nievodničanskis buvo nuo 1903 m. veikiančios Vilniaus elektrinės pirmasis direktorius. Prosenelis – Vilniaus gydytojas. Tėvas – Henrikas Nievodničanskis (1900–1968) buvo žymus fizikas, branduolinės fizikos specialistas. Savo mokslinę veiklą pradėjo Vilniuje, tarpukario metų Stepono Batoro universitete. H. Nievodničanskis kiu priklauso magnetinio dipolinio spinduliavimo atradimas. Vilniaus universiteto Fizikos fakultete muziejuje tebe saugomas spektrometras, kuriuo šis atradimas buvo padarytas.

Pokario metais prof. H. Nievodničanskis dirbo Lenkijoje, tęsė branduolinės fizikos tyrinėjimus, buvo žymus šios srities autoritetas. Po jo mirties 1968 m. Lenkijos MA Atominių tyrimų institutas buvo pavadintas H. Nievodničanskio vardu.

Tėvo pramintu keliu nuėjo ir Tomašas Nievodničanskis. 1955 m. baigęs Krokuvos universitetą dirbo Lenkijos MA Atominių tyrimų institute, tobulinosi Ciūriche, apgynė daktaro disertaciją iš atomo fizikos srities. Nuo 1970 m. gyvena Vokietijoje. Mokslinį darbą dirbo Heidelbergo ir Darmštato branduolinių tyrimų institute. Nuo 1973 m. tapo vienu iš Bitburgo alaus daryklos savininkų.

Materialiniai rūpesčiai neslėgė, tad T. Nievodničanskis galėjo atsiųsti kolekcionavimo pomėgiams. Jis pripažįsta, kad neabejotina paskata šiam domėjimuisi buvo ir išsiskyrimas su gimtuoju Vilniumi. Reiktų pabrėžti, kad T. Nievodničanskis

portretas, bet labai greitai jį pakeitė Antano Smetonos atvaizdas. Kabėjo keletą mėnesių, nes į tą pačią vietą teko gražinti Josifo Visarionovičiaus portretą. Vilniaus gyventojai tada sakė, jog atėjo „antrieji bolševikai“. Atėjo ne visiems laikams, nes 1941 m. birželį Stalino vietą klasėje užėmė pono su mažais ūsiukais atvaizdas, po kuriuo puikavosi užrašas „Hitleris išvaduoja“. Bet ir tai dar nebuvo istorijos virsmų pabaiga, nes tą pačią klasę 1944 m. liepą vėl sugrįžo Stalinas. Vilniečiams tai buvo „trečiųjų bolševikų“ atplūdis.

Tai vyko rugsėjo 17-ąją

Parodos Imago Lithuaniae atidarymas Vilniaus paveikslų galerijoje vyko rugsėjo 17 d., o tai toli gražu ne viena iš daugelio dienų. Nežinau, ar daug Jūs iš čia esančių buvote Vilniuje hygiai prieš 64 metus, 1939 metų rugsėjo 17 dieną. Aš tuomet šiame mieste buvau ir gyvenau pranešimais apie tai, kaip Raudonoji Armija peržengia mano Tėvynės rytinę sieną, – šiais žodžiais dr. T. Nievodničanskis pradėjo savo prkalbą parodos Imago Lithuaniae atidarymo Vilniuje metu.

Šių eilučių autorius gali užtikrin-

ti, kad be paties T. Nievodničanskio Vilniaus paveikslų galerijoje buvo dar vienas senas vilnietis, kuriam Vilniuje taip pat teko būti 1939 m. rugsėjo 17 dieną. Tai bibliofilas ir bibliologas prof. Janušas Duninas (Janusz Dunin) iš Lodzės. Iš T. Nievodničanskio ir J. Dunino skaudžių tų dienų prisiminimų galima suprasti, ką tuo metu išgyveno Vilniaus lenkai ir kokią istorinę patirtį įgijo.

T. Nievodničanskis pasakojo, jog, besimokant Vilniuje, toje jų klasės vietoje, kur mokslo metų pradžioje kabėjo Lenkijos prezidento Ignaco Moscicio portretas, staiga atsirado Josifo Stalino portretas turėjo įstrigti į regimąją atmintį ypač gerai, nes kaip nepaklusnus mokinys buvo mokytojo pasodintas į pirmos eilės suolą, priešais mokytojo stalą. Jeigu sieksime didesnio pasakojimo tikslumo, tai neturėtume pamiršti, jog ir į firurerį „išvaduoja“ T. Nievodničanskis ir kitiems jo bendraklasiams žiūrėti teko ne tiek ir ilgai, nes lenkų mokykla nacių okupacijos metais buvo uždaryta ir prasidėjo privatus mokslai vadinamuose slaptuose kompletuose.

T. Nievodničanskis ligi šiol atmintyje išsaugojo mokykloje išmoktą Lietuvos himną Lietuva, Tėvyne mūsų...

bei žodžiais Pirmyn, vergai nužemintieji prasidedantį Internacionalą. Tai irgi iškalbingi istorijos virsmų simboliai. Istorija išigėrė į šio vilniečio kraują, ir šio domėjimosi istorija negalėjo užgožti nei fizikos studijos Krokovoje, nei profesinis darbas branduolinės fizikos srityje, nei rūpinimasis alaus įmonės reikalais Bitburge.

Jau 33 metus gyvena Vokietijoje

40 metų gyvendamas Europos Vakaruose, iš jų 33 metus Vokietijoje, prie pat sienos su Liuksemburgu, Prancūzija ir Belgija, T. Nievodničanskis tvirtina jaučiąs Europos piliečiu. Jis suaugęs su šalimi ir kraštu, kuriame gyvena, yra Vokietijos ir Lenkijos pilietis.

Prakalbą sako Lietuvos Respublikos Prezidentas Rolandas Paksas

Lietuvos vaizdas ir aprašymas iš vadinamosios mažosios Hartmanno Schedelio kronikos vokiečių kalba (1496 m.); tai vienas pirmųjų spausdintų Lietuvos šaltinių

Vilniaus vaizdas iš leidinio Theatrum cosmographicum historicum tertium... (Augsburg: Jacob Koppmayer, 1686 m.)

(istorinės Lenkijos, LDK, Rytų Prūsijos, Livonijos, Ukrainos, Silezijos) spausdintų žemėlapių katalogą. Tuo tikslu tenka bendradarbiauti su 300 pasaulio bibliotekomis bei privačių kolekcijų savininkais, nes kataloge sumanyta pateikti išsamių tų žemėlapių istorinę, geografinę bei bibliofilinę analizę.

Kolekcioninkas neatsispyrė pagundai išplėsti savo paieškų ribas ir atsidėjo taip pat Vokietijos, Liuksemburgo ir kitų pasaulio valstybių senųjų žemėlapių paieškoms bei rinkimui. Svarbiausi kolekcijų turinimo šaltiniai buvo *Sotheby* Londone ir *Christie* Niujorke aukcionai, *Stargard* įmonė Berlyne, *Reiss & Sohn*, *Hauswedell & Nolte*, *Hartung & Hartung*, *Zisska & Kistner* aukcionai Vokietijoje, taip pat ir įvairių šalių kolekcininkų rinkiniai.

T. Nievodničanskis žinomas ir kaip senosios kartografijos tyrinėtojas, išleido ne tik vertingų autoriinių publikacijų, bet ir du serijos *Cartographica Rarissima* tomus (kiti rengiami). Žemėlapiams ir atlasams saugoti Bitburge T. Nievodničanskis pastatė atskirą pastatą, įrengė saugyklą, biblioteką bei konservavimo dirbtuvę. Pergamento, odos, popieriaus konservavimo specialistai atvyksta iš Lenkijos ir rūpinasi senų rinkinių apsaugos reikalais.

Istorijos gurmanams

Vilniaus dailės galerijoje lankytojai gali pamatyti iš Bitburgo atvežtus eksponatus, kurie prieš tai pabuvojo Berlyno valstybės bibliotekoje, Varšuvos karalių rūmuose, Osolinskių nacionaliniame institute Vroclove. Tai buvo paroda *Imago Poloniae. Senovės Žečpospolita žemėlapiuose, dokumentuose ir spaudiniuose iš Tomašo Nievodničanskio rinkinių*. Būtent iš parodos *Imago Poloniae* Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotoja Alma Braziūnienė parinko eksponatus parodai *Imago Lithuaniae*.

Tai su Lietuvos istorija susiję eksponatai. Taip pat buvo parinkta 40 senų dokumentų, kurie įdomūs Lietuvos istorijos specialistams. Eksponatus reikėjo rinkti atsizvelgiant ne tik į tai, kuo būtų svarbu ir visai įmanoma pradžiuoti lankytojus. Tačiau šiai puikiai parodai iš pradžių buvo numatyta vieta kulkiose Vilniaus universiteto bibliotekos patalpose, tad eksponatus rinkti reikėjo labai atsakingai. Galima tik apgailestauti, kad daug *Imago Poloniae* parodos eksponatų vilniečiai taip ir nepamatys, tarp jų ir Vilniaus universiteto auklėtinio poeto Adomo Mickevičiaus rankraščių, korespondencijos bei dokumentų. T. Nie-

vodničanskis turi sukaupęs labai vertingų autentiškų A. Mickevičiaus dokumentų.

Bene seniausias parodos eksponatas – Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo privilegija, kuri pasirašyta 1364 m. gegužės 12 d. Tą pačią dieną karalius įkūrė Krokuvos akademiją, kurios pagrindu Krokuvoje buvo įsteigtas Jogailos universitetas. Istorijos gurmanams išpūdi padarys karalienės Jadvygos ir karaliaus Vladislavo Jogailos, jų sūnaus Kazimiero Jogailaičio bei vaikaičių Lenkijos karalių ir LDK didžiųjų kunigaikščių Aleksandro ir Žygimanto Senojo privilegijos. Karalių ir LDK didžiųjų kunigaikščių žvaigždynas tuo nesibaigia, nes tą sąrašą tęsia paskutinis Gediminaitis Jungtinės Respublikos soste Žygimantas Augustas, Lenkijos karalius elektas ir Lietuvos didysis kunigaikštis Henrikas Valua, pagaliau karaliai ir LDK didieji kunigaikščiai Steponas Batoras, Zigmantas Vaza, Vladislavas Vaza, Jonas Kazimieras Vaza, Augustas II. Šiuos istorinius

Vienas iš parodos eksponatų

vardus išvysime eksponuojamose karališkose pergamentinėse privilegijose.

Parodos atskirame stende – karalienės Barbaros Radvilaitės, mirusios lygiai prieš 450 metų, laiškai. Taip pat pateiktas anglų karaliaus Karolio I Stiuarto laiškas, Rusijos carienės Jekaterinos Didžiosios ranka rašytas laiškas Stanislovui Ponia-tovskiui, kurį Rusijos valdovė paža-

LR užsienio reikalų ministras Antanas Valionis, Lenkijos ambasadorius Lietuvoje Ježis Baras ir kolekcininkas Tomašas Nievodničanskis dalijasi įspūdžiais

da remti siekiant Lenkijos sosto.

Tarp labiausiai vertintinų kartografijos pavyzdžių T. Nievodničanskis mini Andrejaus Pograbkos 1570 m. Venecijoje išleistą Lietuvos ir Lenkijos žemėlapi. Analogo nėra nė vienoje lenkų ar lietuvių kolekciijoje. Lenkų kartografas Andrejus Pograbka (Andreas Pograbvus Pilsnensis, 1540–apie 1602) sudarė Lenkijos ir kaimyninių kraštų žemėlapi 1569 m. ir po metų Venecijoje jį išspausdino. Pasaulyje tėra žinomi tik keli šio žemėlapio egzemplioriai.

Eksponuojamas 1580 metų Polocko kunigaikštystės žemėlapis bei Polocko apsuptyties vaizdas iš paukščio skrydžio iš

Stepono Batoro žygio į Maskvą laikų. Be T. Nievodničanskio, šiuos du raritus dar galima rasti tik Paryžiuje.

Iš kitų parodos senienų T. Nievodničanskis siūlė atkreipti dėmesį į gražų XVII a. pradžios Maskvos vaizdą su Vazų herbu; tuo metu lietuvių ir lenkų garnizonas stovėjo Maskvos Kremliuje. Išpūdingi Gardino piešiniai, kurių parodoje eksponuojami net šeši. Vertingiausias Mathijo Zündto (apie 1498–1572)

vario raižinys pagal Žygimanto Augusto dvaro dailininko Johanno Adelhauserio (XVI a.) Gardine iš natūros pieštą piešinį. Jis vaizduoja 1568 m. liepos mėn. Gardino Seimą, ruošusį Lenkijos ir Lietuvos uniją (Liublinas, 1569). Gardino miesto panoramos fone matome Maskvos caro Ivano Rūsčiojo pasiuntinių priėmimo sceną. Dėl neįvykdytų susitarimų pasiuntiniai vėliau aštuonis mėnesius buvo laikomi Gardine. Raižinyje taip pat yra turkų, totorių ir valakų pasiuntinių sveikinimų scenos. Šio raižnio tėra tik keli egzemplioriai pasaulyje.

Dažno lankytojo dėmesį pritausio ir Tomo Makovskio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, dar vadinamas Radvilų žemėlapiu. Jis išraižytas kartu su Dnepro žemėlapiu. Buvo išleistas tik vieną kartą ir 1631 m. įdėtas į *Blaeu* atlasą.

Komentuodamas parodai atrinktus žemėlapius T. Nievodničanskis apgailestavo, kad nėra nė vieno, kuriame Lietuva ir Lenkija būtų pateikta viename lape. Tokių žemėlapių parodoje *Imago Poloniae* buvo per 700, tačiau vilniečiai mato išimtinai tik Lietuvos žemėlapius. Kaip matome, požiūrio skirtumai gali išryškėti net ir tokiuose niuanosuose.

Istorijos pamokos turi keisti žmonių sąmonę

Tas faktas, kad paroda buvo atidaryta rugsėjo 17 d., aišku, suteikė renginiui savitą atspalvį, daugeliui, ypač vyresnio amžiaus, lankytojų ža-

dino istorines asociacijas, praeities gyvenimo peripetijos skatino išvelgti ir Europos ateities užuomazgas. Istorijos skauduliai juk ir pačiam T. Nievodničanskiui nesukliudė 33 metus gyventi ne kur kitur, o Vokietijoje. Daug padaryta, kad lenkų ir vokiečių tautos istorinėje praeityje ieškotų ne tik jas skyrusių bruožų, faktų ir įvykių, bet ir pozityvaus bendradarbiavimo saitų. Kartais tuos saitus sunkiausiai įtvirtinti žmonių galvosenoje.

Kaip sektiną pavyzdį lenkams ir mums visiems T. Nievodničanskis nurodė dabartinės Vokietijos štai kokią realiją. Prieš 13 metų vokiečių universitetas *Tryre* T. Nievodničanskiui suteikė garbės daktaro vardą už indėlį gelbstint lenkų kultūros paveldą Vokietijoje. *Lenkijoje toks dalykas būtų neįsivaizduojamas*, – teigė T. Nievodničanskis. Jis sakė neįsivaizduojantį ir kad Vilniuje galėtų būti panašiai pagerbtas vokiečių ar lenkas už savo tautos kultūros objektų gelbėjimą mūsų krašte.

Išreikšdamas dėkingumą Vilniaus universiteto bibliotekai už galimybę mūsų sostinėje surengti parodą *Imago Lithuaniae*, T. Nievodničanskis padovanojo šiai seniausiai Lietuvos bibliotekai devynis Lietuvos žemėlapius. Pasak dovanotojo, bent jau paskelbtuose Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių sąrašuose, jis tų žemėlapių nėra aptikęs. Vieną vertingą raižinį su miesto planu T. Nievodničanskis padovanojo ir Lietuvos dailės muziejui.

Gediminas Zemlickas

Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys ir Tomašas Nievodničanskis

Prie parodos stendų

Atkelta iš 1 p.

ar nesame pernelyg užmaršūs? Me-tu akmenėlių pirmiausia į mokslo istorikų daržą.

(Juokiasi.) Matote, kartais sakome: kai labai ilgas kaklas, tai nemaityti, kas po kojomis. Šiandienos rūpesčiai kartais užgožia daugelį kitų labai svarbių dalykų. Ne be reikalo šiandien savo pranešime, skirtame prof. Jono Kuodžio veiklai, priminiau daktaro Jono Basanavičiaus žodžius: *Tauta, nežinanti savo praeities, neturi ir ateities*. Labai prasmingi žodžiai. Iš tiesų pastarieji 50 metų sunaikino dalį tautos palikimo, kita to palikimo dalis buvo neprieinama. Tik dabar ji pradeda mus pasiekti. Daug labai gabių mūsų mokslininkų, menininkų ir apskritai inteligentų buvo priversti pasitraukti iš Tėvynės. Mums neliko ir jų darbų, nes uždaryti į specialiuosius fondus Lietuvoje jie tapo neprieinami. Todėl daug ką atrandame lyg didelę naujieną.

Neretai kaip didelę ir malonią naujieną, kaip prof. Jono Kuodžio atveju.

Išties ne kartą man teko įsitikinti, jog prieškaryje mūsų mokslininkai spėjo nuveikti labai daug prasmingų darbų. Savo pranešime kalbėdamas apie J. Kuodį dažnai kartojau žodį *pirmas*. Moksle tai labai daug reiškiantis žodis. Šiandien bėpigu, net ir disertacijose galima rasti lyg ir gilesnių dalykų. Tačiau toks lyginimas nebūtų korektiškas. Padaryti gerą betoną, keisti jo savybes, gerinti, tobulinti buvo labai svarbu. Prieš Antrąjį pasaulinį karą šį uždavinį sprendė geriausi daugelio valstybių statybos mokslo ir technologijų specialistai. Šis procesas dar tebevysta ir mūsų laikais – ir pakankamai intensyviai. Tarpukario Lietuvoje dar ir tų statybos mokslo žinių buvo nepakankamai.

Kas buvo pradininkai

Kada pradėti statyti pirmieji gelžbetonio statiniai Lietuvoje?

XIX a. pabaigoje. Pirmieji gelžbetoninės statybos pavyzdžiai – garsieji Kauno fortai (1887 m. VIII forto statyboje betonas armuotas plieniniais bėgiais, plieninė armatūra vėliau naudota IX ir X fortų statyboje), Kauno Įgulos bažnyčia, vadinasis soboras, kurio 16,35 m. skersmens kupolas įrengtas iš gelžbetonio. Vėliau Vilniuje architektas ir skulptorius Antanas Vivulskis (1877–1919) betoną panaudojo statydamas Jėzaus Širdies bažnyčią. Nepriklausomoje Lietuvoje betoną pirmieji pradėjo naudoti inžinieriai statybininkai Jonas Šimoliūnas (1878–1965), Pranas Markūnas

Kad pirmதாகai nebūtų pamiršti (1)

Mokslo istorikų konferencijoje: VGTU mokslo prorektorius Raimundas Kirvaitis, konferencijos organizatorius prof. Algimantas Nakas ir VGTU pirmasis prorektorius prof. Edmundas Kazimieras Zavadskas

Prisiminimais apie prof. J. Kuodį dalijasi prof. Jonas Šimkus

(1873–1964), kai ką projektavo ir inžinierius mechanikas prof. Kazimieras Vasiliauskas (1879–1957).

Truputį keista, kad šiandien konferencijoje daug kalbėta apie betoną ir gelžbetonį, tačiau nė karto nebuvo paminėtas Antanas Vivulskis, kurio suprojektuota ir pradėta Vilniuje statyti Jėzaus Širdies bažnyčia (1913–1919 m. ir 1937–1939 m.) nors ir nebuvo užbaigta, tačiau turėjo būti labai įdomus modernio ir ankstyvojo konstruktivizmo architektūroje pavyzdys. Tai gi ar vėl nebus tas atvejis, kai pamir-

tame savo iškilusius kūrėjus?

Šiandien mes iš viso mažai kalbėjome apie gelžbetonio naudotojus Lietuvoje, o daugiau dėmesio kreipėme į mokslinius darbus, susijusius su betonu ir gelžbetonu. Šiuo požiūriu Antanas Vivulskis mums ir liko kiek nušalyje. Kita vertus, A. Vivulskis buvo šiek tiek inžinierius ir labai gerai jautė medžiagą, su kuria dirbo. Išties galima tik apgailestauti, kad Vilniuje nebuvo įgyvendintas labai įspūdingas jo projektas: į dangų šaunantys neogotikiniai Jėzaus Širdies bažnyčios bokštai. Jei jie būtų užbaigti, stebintų ne vieną net ir daug mačiusį architektūros bei statybos žinovą.

Kalbant apie mokslą, prof. J. Kuodžio darbai mums itin reikšmingi. Kuo gi? Prof. Vidmantas Jokūbaitis labai teisingai pabrėžė: šių dienų akimis žiūrint J. Kuodžio disertacija gali atrodyti kuklokai, bet jis atvežė iš Vienos mums nepaprastai reikšmingų žinių, kurias įgijo dirbdamas greta to meto pasaulinio garso

mokslininkų – prof. R. Saligerio ir F. Rinaglio. Tos žinios Lietuvoje skatino gelžbetonio konstrukcijų tyrimo ir praktinio taikymo darbus, nes moksle labai svarbu tai, šalia ko tu esi. Tai galiu tvirtinti savo asmeniniu pavyzdžiu. Esu laimingas, kad mane darėti bendrus darbus pakvietė prof. Anatolijus Rozenbliumas. Jis sukūrė metodiką ir pasiūlė pamėginti taikyti ją ne tik gelžbetoniui iš paprastojo, bet ir aktytojo betono.

Esu tikras, jog ir J. Kuodis, atsidūręs šalia R. Saligerio ir kitų Vienos mokyklos mokslininkų, labai greitai pajuto perspektyvią kryptį, kurią reikia plėtoti. Grįžęs į Lietuvą, jis tą patirtį perteikė studentams, inžinieriams ir taikė savo praktiniuose darbuose. Juk ligi J. Kuodžio sugrįžimo iš Vienos, Lietuvoje tebuvo tik tos statybų srities praktikai. Mes labai gerbiame P. Markūną, J. Šimoliūną, daug davusius gelžbetonio taikymo raidai Lietuvoje, tačiau jie buvo praktikai, šios srities mokslu neužiėmė. Laimei, P. Markūnas greitai suprato, kad be mokslo čia toli nenuėisi, tad ir stumtelėjo J. Kuodį į mokslą.

Tačiau stiprinant Nepriklausomos Lietuvos valstybingumą lygia greta turėjo eiti praktika ir mokslas.

Praktika liko netobula, kol nebu-

vo mokslinio pažinimo. Specialistams gerai nesupratus gelžbetonio, galėjo atsirasti šiurkščių klaidų – jų pasitaikydavo net ir pripažintų tos srities autoritetų darbuose.

Kai kurias tų klaidų savo pranešime Jūs ir aptarėte. Net keista, kad vokiečiai ir austrai profesorai darė tokias klaidas, kurios šiandien gali atrodyti nedovanotinos.

Tuos pačius dalykus, kad ir išbandant gelžbetonines sijas, Drezdeno profesūra traktavo vienaip, o Vienos – kitaip. Tyrimų buvo atlikta nedaug, pažinimas menkas. Praktika reikalavo vis daugiau ir daugiau mokslinio pagrindo, nes visi įsitikino, kad gelžbetonis – puiki, plastiška ir patikima statybinė medžiaga, iš kurios galima statyti plastiškus, efektingos architektūros statinius.

Įdomiausia, kad tarpukario Lietuva gelžbetoninių konstrukcijų vartojime ne kažin kiek atsiliko nuo kitų to meto Vakarų Europos valstybių. Štai 1933 m. architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis suprojektavo Kauno Kūno kultūros instituto rūmus, kurio stogo statybai panaudojo vadinamąją *Kreuzekrost* skliautinę konstrukciją. Tokio skliauto nerviūrą sudaro susikertančių arkinių briaunų rombinis tinklėlis. Nagrinėdamas literatūrą, aptikau, kad Europoje tokios skliautų konstrukcijos tebuvo sukurtos tik 1928 m. Taigi šis pavyzdys, o yra ir daugiau tokių atvejų, rodo, kad bent kiek didesnio atsilikimo gelžbetonio taikymo srityje Lietuvoje nebuvo.

Vėliau P. Markūnas tą pačią konstrukciją panaudojo Kauno Šančių statomoje bažnyčioje, Kauno *Romuvos* kino teatre. Taigi Lietuvos gelžbetonio mokslas ir praktinis jo taikymas nedaug buvo atsilikęs nuo Europos. Tačiau tenka pripažinti, jog iki J. Kuodžio mokslinių šios srities tyrimų Lietuvoje nebuvo. Lietuvoje pirmąsias disertacijas iš gelžbetonio srities parašė Jonas Kuodis ir Juozas Gabrys, o po karo – Antanas Kudzys. Tiesa, J. Gabrio darbas buvo labiau analitinio pobūdžio, netaikant eksperimento, tad jis nelaikytinas tų tyrimų pradininku Lietuvoje. Tačiau J. Kuodis, A. Kudzys ir A. Rozenbliumas yra pirmieji mūsų gelžbetonio mokslo pradininkai.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kompozitorius Antanas Jonušas atlieka improvizaciją Tykiai tykiai Nemunėlis teka, skirtą prof. Jono Kuodžio šimtosioms gimimo metinėms

VGTU muziejuje kalba prof. J. Kuodžio žentas architektas Arvydas Barzdukas

leško kunigaikščio Vykinto miesto

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Žemaičių muziejaus Alka direktorius Stasys Kasparavičius prie šią vasarą Telšiuose, Masčio ežero pakrantėje iškilusios skulptūrinės kompozicijos Legendos apie Dziugą

Su Mokslo Lietuva bendrauja Žemaičių muziejaus Alka, 2002 m. atšventusio 70 metų jubiliejų, direktorius Stasys KASPARAVIČIUS. Šį rudenį sukanka 10 metų, kai jis vadovauja muziejui. Be to jis yra ir Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas.

Kokius darbus šiemet atlikote, tyrinėdami žemaičių kunigaikščio Vykinto miestą?

Surengėme tris talkas, kuriose dalyvavo gana daug žemaičių. Šiemet spėjamoje kunigaikščio Vykinto pilies vietoje pradėjome archeologinius kasinėjimus, radome keramikos, titnago, buvusių statinių, akmenų grindinių ir kitų liekanų.

Kur ta vietovė yra, kaip ją nuskaitumėte?

Jeigu nubrėztume tiesę nuo Varnių į Tverus, tai bus pusseptinto kilometro nuo Varnių ir 8 km nuo Tverų. Tai Lūksto ežero vakarinė pusė. Teritorija užima 50 ha, taigi didokas objektas, kurį reikia ir toliau tyrinėti. Esame šiek tiek kasinėję, radome keistą akmenį su ženkais.

Reikia manyti, ne runų raštas?

Ne runos, bet skulptūros iš akmenų. Varciau Europos šalių katalogus, bet kol kas nieko panašaus ten nesu aptikęs. Buvo atvažiuavę Lietuvos istorijos instituto archeologai, mėgino nustatyti, kokio laikmečio tie radiniai. Kol kas lieka daug neišskumų.

Kaip būtent tą tyrimų vietą pasirinkote, kas užvedė ant kelio?

Visą laiką domėjau piliakalniais, tarp jų ir Vembutų. Netoli piliakalnio dirbo archeologai ir aš nuėjau pasižiūrėti. Apžiūrėjau krūmais apaugusią piliakalnio teritoriją. Vis dėlto pamačiau mane nustebinusias didelių kadaise buvusių griovių liekanas. Supratau, kad Vembutų piliakalnis neapsiriboja tik kalneliu. Žinoma, greitai įsitikinau, kad tai didelis ir vientisas objektas, nors ir slepiamas krūmynų.

Toks didelių teritoriją užimantis objektas ir galėjo būti ieškomas Tviremet – Vykinto miestas.

Kiek Jums čia padėjo nuojauta?

Be jokios abejonės, tik nuojauta, ne kitaip.

O kas toliau? Kaip šią savo hipotezę dėl Vykinto miesto sugebėjote pagrįsti?

Hipatijaus metraštyje bei Kryžiuočių karo kelių aprašyme daug kur minima Žemaičių pilis Tviremet. Bet kur ji buvo – neįvardyta. Žinome, kad kunigaikščio Vykinto žemės ir valdos buvo apie Laukuvą ir Tverus. Tās vietas parodėme ir istorikui prof. Edvardui Gudavičiui, kuris daugeliui mūsų idėjų, regis, neprieštarauja. Savo knygoje *Mindaugas* E. Gudavičius tvirtina toje teritorijoje buvus daug pilių. Ten iš tikrųjų ir yra net aštuoni piliakalniai. Žemaičiuose ir Lietuvoje pilys buvo statomos iš medžio ir žemės. Europos valstybėse – kitaip, ten akmeninės pilys pastatytos ant uolų, o mūsų krašte tų uolų nėra. Mūsų medinės pilys neišliko, todėl ir tos statybos pavyzdžių neturime.

Ką mokslui, gal ir ne tik mokslui, duotų hipotezės patvirtinimas, jog Vembutų piliakalnis – tai buvęs kunigaikščio Vykinto miestas?

Pirmiausia istorinį vardą Tviremet susietume su konkrečia vieta – Vembutų piliakalniu. Ligi šiol būta įvairių spėlionių: gal tai Lopaiciai, gal net Paplienija. Istorikas Romas Batūra tą vietą siejo net su Kražiais. Dabar, atrodo, bus apsisotą ties Vembutų piliakalniu. Kažko ypatingo šis atradimas mokslui gal ir ne duos, bet tai juk mūsų gimto krašto pažinimo gilinimas.

Dar daug čia esama paslapčių. Toje žemėje esu aptikęs daug įvairių ženklų, jie dar neišaiškinti. Gal būt, aš ir nesulauksiu to meto, kai tos paslaptys bus išaiškintos. Svarbiausia, kad tie radiniai ir jų aptikimo vietos užfiksuotos. Vėliau bus daugiau matyti.

Kaip suprantu, Vembutų piliakalnio tyrimo darbai dar tik pradėti?

Su Telšių *Alkos* muziejaus archeologais dar pratęsėme darbus ir šį šiltą rudenį. Jei ką atkasame, pasikviečiame ir Lietuvos istorijos instituto archeologus, pasitariame. Tai nėra uždaras reikalas. Džiaugiamės, jei tik kas atvažiuoja ir galime savo radinius parodyti.

Kalbamės Telšiuose, Masčio ežero pakrantėje, kur prieš 30 metų Telšių taikosos dailės technikume pradėję mokyti ir 1977 m. baigę 8 medžio apdirbimo specialybės absolventai, šią vasarą sukūrė ir Telšiams padovanojo skulptūrinę kompoziciją Legendos apie Dziugą. Ežero pakrantėje iškilio mitologiniai personažai – Dziugas, Ubartas ir Austėja. Gal ateis metas pastatyti paminklą ir realiam žemaičių istorijos veikėjui kunigaikščiui Vykintui? Vis dėlto Saulės mūšio didvyris.

Jeigu ir teks kokį nors atminimo ženklą statyti, tai, žinoma, geriausia būtų ties Vembutų piliakalniu. Kaip žinome, po 1251 m. Tverų mūšio, kur Vykintas kovėsi su Mindaugu, Žemaičių kunigaikščių institucija pradėjo nykti. Vis dėlto ryškiausiai žemaičių kunigaikščių, be jokios abejonės, laikytinas Vykintas.

Kalbame apie „Vykinto miestą“, kurio istorijoje tokiu pavadinimu juk niekada nebuvo, tačiau jau dabar kai kurių tautiečių sąmonėje egzistuoja. Ar ne paradoksas?

Vis dėlto istorikas Vladimiras Pašuta savo garsiaame veikalė *Lietuvos valstybės susidarymas* rašo apie Vykinto pilį. Taigi ne vieni mes, žemaičiai, tą terminą vartojame. Beje, lietuvių kalba ta V. Pašutos knyga buvo išleista 1971 m. V. Pašuta teisis, nes kaip bebūtų vadinta ta pilis, kunigaikščio Vykinto valdos buvo Laukuvos ir Tverų žemėse. Taigi pavadinę Vykinto pilimi nuo istorinės tiesos nenukrypsime, o toks vardas būtų prasmingas įvairiomis prasmėmis.

Acū už pareikštas mintis. Sėkmės tyrinėjimuose.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

ŽVILGSNIS Į PRAEITĮ

Vembutų piliakalnio aplinkos tyrinėjimai paskatino muziejinius surengti konferenciją *Senoji Žemaitija: pasaulėjauta ir materialinė kultūra*. Be Žemaičių muziejaus *Alka* darbuotojų pranešimus skaitė ir svečiai iš Vilniaus. Tai Istorijos instituto mokslo darbuotojas habil. dr. Algirdas Girininkas, Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto prodekanas doc. Libertas Klimka ir kiti. Per dvi dienas konferencijoje gilintasi į žemaičių kilmę, žemaičių kalbą kaip senovės mokslų žinių šaltinį, alkiečių akmenų reikšmę priešistorėje, žemaičių mirusiųjų laidojimo papročius. Prisiminta ir senoji Palangos observatorija, medinių runų kalendoriai, kitos temos.

Konferencija baigėsi ekskursija į praeitį, aplankant Žemaitijos piliakalnius. Išvykai vadovavo muziejaus *Alka* direktorius Stasys Kasparavičius.

Julius Norkevičius

IŠ PRADŽIŲ – ATSAKOMYBĖ LIETUVOJE

2001 m. projektą – *Lietuvos ateities scenarijų 2001–2010–2020 m.* – parengė 86 Lietuvos ir užsienio mokslininkai, specialistai, praktikai. Scenarijaus pagrindu 2003 m. vasarį išleista knyga *Lietuvos ateitis Pasaulio kontekste (specialistų žvilgsnis)*, 416 psl., 1000 egz. (su projektu-monografija galima susipažinti miestų viešosiose ir universitetų bibliotekose, o įsigyti – *Vagos* ir kituose knygynuose).

Knygoje pateikiama Lietuvos raida pasaulio kontekste (optimistinis variantas), bei ją įtakosiančių ir vidaus ūkio plėtos krypčių scenarijai. Visuomenės nusišalinimas, nesugebėjimas įtakoti valdžią, priveda prie įstatymų nevykdymo ir niekas už nieką neatsako.

Čia nagrinėjamos pagrindinės problemos sukeliančios priežastys, pateikiama galimi jų sprendimo būdai, inteligentų veikla, neišvengiama atsakomybė už nusikalstamą veiklą netaikant senaties terminų, kova su korupcija. Siekiama aktyvinti, sudaryti sąlygas Piliiečių bendruomenių steigimuisi gyvenvietėse, seniūnijose, savivaldos administracinių vienetų teritorijose. Tikslas – pakviesti inteligentiją – švietėjus, intelektualus, studentus, jaunimą aktyviai dalyvauti, vesti švietėjišką veiklą kuriant Lietuvos ateitį, padėti padaryti šiuo Lietuvos raidoje (kiek vienas sąmoningas pilietis privalo skirti tam laiko). Šis projektas Lietuvos žmonėms, visuomeninėms organizacijoms, politinėms partijoms padės suvokti, nuo ko priklauso geros aplinkos formavimas bei valstybės valdymo įtakojimas Lietuvoje. Savivaldybių merams, Apskričių administratoriams Projektas padės susiorientuoti visumoje, sudarant savivaldybių ilgalaikes kompleksines plėtos programas. Svarbu padėti sukurti palankią aplinką, kuri leistų realizuoti Lietuvos žmonių pagrindinį siekį – dirbti ir gyventi demokratinėje valstybėje su aukštu europiniu pragyvenimo lygiu, nes žmogus – centrinė figūra.

Valstybės vidaus veiksmų sukeltamos problemos Lietuvos gyvenime neretai turi santykinai didesnį svorį. Reikia įsidėmėti, kad Nacionalinis radijas ir televizija ne valdančiųjų valdžių nuosavybė ir turi pateikti neiškreiptą informaciją su bešališkais ekspertų komentarais, skatinti Piliiečių bendruomenės ugdymą, sąmoningumą, savivaldą, profesinių sąjungų steigimąsi.

Kad tai būtų įgyvendinta, reikia, kad sąžiningi, turintys autoritetą žmonės seniūnijose imtųsi misijos suformuoti bendruomenes bei jų nepartietiškas tarybas. Tiesiogiai išrinkti seniūnai, merai galėtų padėti bendruomenėms susitikti su išrinktais atstovais įvairiuose valdžios lygiuose, aptarti gyvenimiškas problemas, perspektyvas, spręsti kitus klausimus, susijusius su bendruomenės darbu seniūnijose. Taip pat aktualus Teritorinių nepriklausomų (nepartietišku) Profesinių sąjungų steigimasis, kurios šiuo metu galėtų geriau apginti įmonių darbuo-

tojus nuo darbdavių savivalės, nei patys įmonėse dirbantieji.

Svarbi ir kova su teisėtvarkos ir teisėsaugos pažeidimais bei įstatymų nevykdymu. Kas bepadarytų nusikalstamą, turi būti nustatytas kaltininkas (neišvengiama asmeninė atsakomybė, bausmė, žalos atlyginimas netaikant senaties terminų). Priežiūrą turi vykdyti atsakingos institucijos, atskaitingos LR Prezidentui ir LR Seimui. Žiniasklaida turėtų stebėti procesą iki pilno įvykdymo ir informuoti Lietuvos gyventojus. Žurnalistinių tyrimų iškelus nusikalstamus privalo toliau tirti teisėsaugos tarnybos.

Pareigūnai, tarnautojai, tarp jų ir teisėjai savo veiksmis, sprendimais sukėlę valstybei ar gyventojams žalą ar negalintys išspręsti įvykių, vilkinantys juos, automatiškai turėtų netekti profesinės teisės 10–15 metų dirbti valstybinėse įstaigose bet kokiose pareigose, o bausmė ir žalos atlyginimas turėtų būti taikytinas be senaties terminų. Tas pats taikytina ir valstybinių įstaigų visų lygių vadovams.

Ką pirmiausia reikėtų daryti kovojant su korupcija? Iki 2003 metų pabaigos pasirengti antrajam visuotiniam turto, pajamų–išlaidų deklaravimo etapui.

Iki 2003 metų pabaigos rinkimų dabar galiojanti politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymą būtina keisti. Per LR Prezidento, LR Seimo, savivaldybių tarybų rinkimus, finansuojant politinių partijų rinkimus programuojama korupcija aukščiausiuose valdžios ešelonuose, deramasi dėl visų lygių kontrolinių portfelių, įstatymų pataisų (žiniasklaidos tyrimai). Problema gali būti sprendžiama ir nustatant ribotą partijų finansavimą iš biudžeto – visiems kandidatams lygiomis teisėmis suteikiama televizija, radijas. Priežiūrą privalo vykdyti specialios tarnybos, prokuratūros, policijos tarnybos, rinkimų komisijos, o pažeidėjai šalinami iš rinkimų maratono...

Teisingumo įtvirtinimas, švietimo ir mokslo, informacinių, novacinių technologijų plėtra, švietimas ir investicijos, piliiečių bendruomenių sąmoningumo tvirtėjimas – tai kertiniai *Ateities Lietuvos* akmenys.

Projekte apžvelgta 20 metų Lietuvos ūkio raida, numatomos tendencijos bei perspektyvos. Pateikta ateities pokyčiai, problemos teisingumo, švietimo ir mokslo, kovos su korupcija, valstybės valdymo, finansų, biudžeto, bankininkystės, informacinių technologijų, energetikos, susisiekimo, užsienio politikos, kultūros, aplinkos apsaugos, kaimo politikos, miškų ūkio, sveikatos, socialinės apsaugos, nacionalinio saugumo, krašto apsaugos srityse.

**Valdymo sistemų specialistas
Vincentas Jasiulevičius**

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis

Eismo saugumui stiprinti

XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo tarybos narys Ph. D. Stasys Bačkaitis, neperdedant pasakius, buvo tikra Simpoziumo organizavimo varomoji jėga, be kurio pastangų būtų sunkiai įsivaizduojamas sėkmingas visų jo grandžių darbas.

S. Bačkaitis gimė 1929 m. Kaune. Aukštuosius mokslus baigė JAV: bakalauro laipsnį gavo iš mechanikos inžinerijos, magistro – iš automobilių inžinerijos, daktaro (Ph. D.) – iš biomechanikos srities. Baigė Federalinį vadybos institutą; yra Kauno technologijos universiteto garbės daktaras. Vadovaujantysis inžinierius Valstybinėje eismo apsaugos administracijoje ir JAV lietuvių bendruomenės Krašto valdybos vicepirmininkas mokslo reikalams. Paskelbęs per 50 mokslinių straipsnių ir 7 knygas žmogaus apsaugos ir automobilių eismo saugos klausimais.

Nuo S. Bačkaičio profesinių reikalų ir pradėjome šį pašnekesį.

Apie įtaką vairavimui

Geriamasis Stasys Bačkaitis, savo pranešime Simpoziume teigė, jog Amerikos lietuviai galėtų Lietuvai daug padėti gerinant transporto sistemos darbą mūsų valstybėje. Kaip tą gerinimą turėtume suprasti, gal konkretizuokime, ką turite mintyje?

Galima padėti, kad ir gerinant kelių policijos darbą. Tai ir eismo reguliavimo, ir policijos pareigūnų santykių su vairuotojais klausimai. Mintyje turiu ne tik įstatyminę bazę, bet ir kai kuriuos metodinius tų santykių sprendimo klausimus. Pavyzdžiui, kaip greitai ir efektyviai nustatyti ar vairuotojo neblaivumo laipsnis yra peržengęs saugaus vairavimo ribas, koks maždaug alkoholio kiekis jo kraujyje, ar vairuotojui leistina toliau važiuoti. Žmonių įtikinimui apie alkoholio poveikį jų veiksmams galima net ir vizualiai parodyti, be alkoholio gėrimo, kaip alkoholis smarkiai paveikia jų vairavimo igūdžius, reakciją, orientaciją, ir panašiai.

Antai dirbdami su Virdžinijos valstijos ir su vietine policija sukonstavome tam tikrus akinius. Žmogui užtenka tuos akinius užsidėti ir daryti tam tikrus veiksmus – akiniai iškreipia žmogaus matymą ir šis pradeda elgtis tarsi būtų neblaivus, daugelio veiksmų jau nebeįstengia taisyklingai atlikti. Tarkime, jam reikia ranka ką nors pasiekti, bet akiniai taip pakeičia jo reakciją, orientaciją, judesių koordinaciją, kad jis nebegali to padaryti.

Mes atlikome tyrimus ir sukaupėme nemažai žinių apie žmogaus reakcijos pokyčius išgėrus arba nuo narkotikų, dėl amžiaus ir panašiai. Visa tai svarbu ne vien tik vairuojant.

Išties vairavimo patikimumą veikia ne tik išgertas alaus bokalas. Kokie kiti veiksniai turi įtakos?

Išgėrus vaistų arba narkotikų, neįsimiegojus gali labai pasikeisti vairuotojo reagavimas, pavyzdžiui, nustatant atstumą iki priešais artėjančio transporto ar jo greitį. Arba kaip pakinta matomumas staiga apakinus vairuotoją priešais artėjančio automobilio šviesomis.

Daug tokios ir panašios informacijos galėtume perduoti Lietuvai. Taip pat apie nuorodų išdėstymą keliuose, tyrimų duomenis apie tai, kaip žmogų veikia įvairios spalvos, atspindžiai ir panašiai. Tai vis žinios apie priemones matomumui gerinti.

Pavyzdžiui, pastebėta, kad raudonos spalvos intensyvumo pokytis labiau veikia žmogų, jeigu tai kintančiai blykčiojanti šviesa. Dabar dažniausiai uždegama nuolat deganti raudona šviesa, kurią ne taip paprasta pamatyti, ypač, kai į akis šviečia saulė. Taip pat yra žmonių, kurie neskiria spalvų. Todėl reikėtų dažniau naudoti kintamo intensyvumo blykčiojančią šviesą.

Vairavimo saugumą gali labai pakeisti kelių apsaugos gardų konstrukcija. Turime daug naudingų žinių apie įvairaus tipo kelių barjerus. Vieni padeda išlaikyti automobilio kryptį į jį įvažiuojant, kiti išstumia į kelio vidurį, o dar kiti priverčia automobilį apsisversti. Ką reikėtų daryti, kad pėstysis greičiau išgirstų ar pamatytų atvažiuojantį transportą? Į grindinį įmontuojami tam tikri įtaisai ir prie pėsčiųjų perėjos artėjant automobiliui, kai tik padangos prisiliečia prie tų įtaisų, pasigirsta tam tikras garsas – vairuotojas gali reaguoti, taip pat atkreipiamas pėsčiojo dėmesys.

Tokio pobūdžio žinių perdavimas Lietuvai nesudarytų jokių sunkumų.

name „aukso valanda“. Suteikus sužeistam tinkamą medicininę pagalbą per pirmą valandą, galimybė išgyti be sunkių padarinių yra daug geresnė negu po poros ar trijų valandų. Tam esame sukūrę labai gerą ir greitą žinių sukaupimo ir perdavimo sistemą apie sužalojimą nelaimės vietoje, taip, kad ligoninė iš anksto gauna svarbiausią informaciją apie atvežamą sužeistąjį. Tai informacinių technologijų taikymo atvejis. Į avarijos vietą atvažiavusi policija arba greitoji medicininė pagalba turi tam tikrą kompiuterinę anketą, į kurią tereikia įvesti „taip“ arba „ne“ atsakymus. Klausimai labai paprasti, anketos duomenys iškart perduodamos į ligoninę, kur jau galima pasiruošti tinkamai priimti sužeistąjį.

Sužeistąjį atvežus į ligoninę vėl atsakoma į tuos pačius, po to užduodami jau platesni anketos klausimai, pavyzdžiui, ar tikrai sužeista kairė koja, jeigu taip, kurioje vietoje, ar yra ištinimas, kraujo išsiliejimas, jaučiamas ar matomas lūžis ir panašiai. Jeigu informacija netiksli ar klaidinga, kompiuteris prašo ją patikrinti ir patikslinti, arba perspėjama, kad yra klaida ir, jeigu taip, ją reikia pašalinti. Taip kelias stadijas perėjusi informacija labai pagerėja. Tokią sistemą būtų naudinga įvesti ir Lietuvoje.

Yra daug galimybių automobiliuose apsaugoti vaikus įtaisant papildomas sėdynes, saugos diržus, ir panašiai. Ar žinote, jog suaugusiųjų saugos diržai 6–10 metų vaikams yra gana pavojingi? Jie netinka vaiko fiziologijai. Vaikas neturi visiškai išsivysčiusio dubens kaulo formos, dažniausiai saugos diržas vaikui nuslenka ant

XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo tarybos narys Ph. D. Stasys Bačkaitis

di – stambus ar plonas, sunkus ar lengvas ir panašiai. Priklausomai nuo to automatiškai reguliuojama, koku greičiu ir kada ta oro pagalvė turi išsipūsti.

„Protingi“ automobiliai?

Taip, tai gudrios sistemos (smart systems). Kai tos sistemos įstatytos pačių automobilių gamintojų, jos suveikia labai patikimai. Bet įsivaizduokite, kad automobilio sėdynė pakeičiama, o visa likusi saugos sistema lieka sena. Tai per avariją gali būti labai pavojinga.

Dabar į Lietuvą įvežama daug užsienietišų automobilių, dažnai po

kuriantiems tą automobilį, užtikrinantiems jo sistemų veiklos patikimumą. O ką mes, paprasti vartotojai, šiuo atveju galime ir privalome daryti?

Teisingai. Tam reikia turėti specialiai paruoštus mechanikus, nors vien tik jų taip pat dar nepakanka. Būtina turėti atitinkamą darbo įrangą, diagnostinius instrumentus, nes plika akimi, net ir meistriškais igūdžiais bei gerais norais čia nieko nepadarysi.

Kaip perduoti informaciją

Kalbame apie labai svarbius dalykus, tačiau kaip visą tą gausią, ne vienus metus sukauptą informaciją būtų galima perduoti Lietuvai? Kaip praktiškai būtų galima tai padaryti?

Pirmas dalykas – reikia susipažinti su problema ir labai svarbu, kad tai labai aiškiai suprastų su tuo susijusios valstybės institucijos. Antra, automobilius parduodantys prekybos agentai turi pasirūpinti, kad jų atstovai Lietuvoje į visus šiuos dalykus atsižvelgtų ir juos įsivisavintų. Bet tai pasakytina tik apie konkrečios kompanijos automobilius ir prekybos agentus, jie juk nedirba su svetimų įmonių automobiliais.

Ką daryti su automobiliais tų bendrovių, kurių įgaliotųjų prekybos agentų Lietuvoje nėra?

Tai išties rimtas klausimas. Kitas klausimas iškyla dar ir dėl to, kad ne visada patys pardavėjai tuos automobilius remontuoja. Tad reikia pagalvoti apie sistemą, pagal kurią visi automobilių meistrai būtų supažindinami su vis komplikotesne elektronikos technologija ir su kitų gamintojų automobiliais, įgytų daugiau patirties. Čia, JAV, yra specialius sertifikatus turintys automobilių mechanikai, kurie turi būti baigę gana ilgus kursus ir išlaikę sunkius egzaminus. Jie darbovietėse turi kompiuterius, kurie yra prijungti prie centrinės informacinės sistemos. Šioje yra sutelkta visokerio pa informacija apie bet kokio automobilio diagnostiką. Tą pačią informaciją galima gauti ir kompaktiniuose diskuose, bet ji nemažai kainuoja. Automobilių parkui augant gal ir Lietuvai reikėtų įsikurti visiems prieinamą nebrangią centrinę informacijos

Stasys Bačkaitis (trečias iš kairės) Mokslo ir kūrybos simpoziumo tarybos posėdyje

Informacija ligoninei apie sužeistąjį

O ką siūlote likviduojant avarijų padarinius?

Naudingos būtų žinios apie avarijose sužalotų žmonių medicininių aptarnavimą, kad sužeistieji greičiau pagytų. Išgijimui labai svarbi pirma valanda po sužalojimo, kurią mes vadi-

pilvo ir nelaimės metu dėl to gali būti labai pavojingai sužaloti vaiko viduriai ir stuburkaulis, strėnos. Amerikoje vaikams taip pat draudžiama sėdėti ant priekinės sėdynės, nes rizika būti sužalotam yra kelis kartus didesnė nei sėdint ant užpakalinės sėdynės.

Svarbu ir oro pagalvės automobiliuose. Ateina naujos kartos automobilių konstrukcijos: davikliai sėdynėje ir kitose vietose „jaučia“, koks žmogus sė-

avarijų, po remonto. Jeigu oro pagalvės jutiklis (sensor) išimtas, arba nutrauktas sujungimas, arba neteisingai įdėtas, per avariją tokia sistema gali sunkiai sužeisti vairuotoją, o ne padėti išvengti sunkių sužalojimų. Vis dažniau su šiomis problemomis susidūrė Lietuva ilgainiui turės išmokti tuos reikalus tvarkyti.

Tai, apie ką dabar kalbate, gal daugiau skirta automobilių specialistams,

naujame tūkstantmetyje (8)

ir diagnostikos sistema.

Tad gal ir reiktų pradėti nuo kolegijų, aukštesniųjų mokyklų, kur tie autošaltkaliai rengiami?

Taip, todėl mes Simpoziume su Kauno technologijos universiteto Transporto inžinerijos katedros vedėju prof. Jonu Sapragonu kalbėjome, kaip būtų galima įvesti tokią mokymo sistemą Lietuvoje. Amerikoje sertifikuoti automobilių mechanikai-inžinieriai atsako už tikslų visos automobilio sistemos funkcionavimą. Tarp kitko, jų algos labai panašios į pramonėje dirbančių inžinierių ir kitų profesionalų algas. Tokių mechanikų rengimo studijų programas ir visą tą proceso technologiją Lietuvai reikėtų įsigyti. Jeigu modelis jau sukurtas, veikia, tai kodėl juo nepasinaudoti?

Net ir labai naudingas dalykas. Tačiau, suprantama, kad apie tai turėtų kalbėtis tų sričių specialistai, Lietuvos ir JAV aukštųjų mokyklų atstovai. Juk Jūs, nors ir daug metų tų problemų sprendimui esate atsidadę, bet vargu, ar galėtumėte pats Lietuvai perduoti tas studijų programas bei technologijas?

Mes galime padėti ir visai nesvarbu, ar patys asmeniškai ar per tarpininkus. Suvesti reikiamus specialistus, padėti įsigyti reikiamas programas – kodėl ne. Labai platus bendradarbiavimo laukas.

Saulės automobiliai turėtų plisti ir Lietuvoje

Kiek prisimenu, buvate ir tikriausiai likote didelis elektromobilių, ekologiškų transporto priemonių entuziastas, norėjote elektromobilių konstravimu sudominti Lietuvos jaunuosius technikus, studentus.

Labai norėčiau, kad Lietuvos aukštosios mokyklos ir jaunimas daugiau domėtųsi naujomis automobilizmo ir varomųjų agregatų galimybėmis. Teko pastebėti, kad Lietuvos universitetuose trūksta – skirtingai nuo JAV universitetų – eksperimentinių naujovių kūrimo ir diegimo atmosferos. Amerikoje universitetai konkuruoja, kuris sukurs, pavyzdžiui, geriausia saulės energija varomą automobilį, mažiausiai kuro naudojančią automobilį, geriausiai mechaniską vabalą, galintį laiptoti sienomis, automatinį dantų šepetuką ir panašiai. Būtų puiku, jei Lietuvą pavyktų padaryti šalimi – lydere – kokioje nors eksperimentinės veiklos srityje.

Įsivaizduokime, kad kai kurie Vilniaus ir Kauno universitetai ar kolegijos sukurią keletą saulės energija varomų automobilių, kuriais studentai vasarą lenktyniautų, kad ir magistriniuose keliuose. Arba įsivaizduokime, kad lietuviai tampa žygio apie Baltijos jūrą su saulės automobiliais iniciatoriais, dalyvauja visų jūrą juosiančių valstybių tos srities entuziastai. Amerikoje tai nuolat vyksta, visuomenės ir žiniasklaidos susidomėjimas didelis, pavyzdžiui, pranešinama per radiją ir televiziją, kalbama su studentais-konstruktoriais, strategais, vairuotojais kelionės metu, ir panašiai. Būtų gera proga sudominti jaunimą, formuoti naujas idėjas, kurti naujas technologijas. Tai, mano nuomone, būtų labai aktualu šiomis dienomis siekiant Europai sumažinti neatsinaujinančio kuro sunaudojimą.

Ar tokią iniciatyvą remtų automobilių bendrovės? Gal jos būtų labai suinteresuotos, nes jos projektuoja automobilius, kurie naudoja benzina, dy-

zelinį kurą ar dujas.

Tačiau jos konstruoja ir alternatyvais energijos šaltiniais varomus automobilius, taip pat palaiko jaunimo susidomėjimą automobilizmu, nes jie bus jų klientai. Štai *General Motors* rėmė saulės automobilio statybos konkursą, taip pat lenktynes skersai Australijos žemyną. Gal tradicinį maistą gaminančios bendrovės ir nenori įsileisti pakaitų, bet jie vis dėlto ateina. Lygiai taip pat ir su automobiliais. Ar blogai būtų, jeigu po Vilniaus senamiestį būtų siūloma pasivažinėti saulės automobiliu? Manau, daugeliui miesto svečių tai patiktų. Tokia galėtų būti pradžia. Nebūtina Lietuvai imtis tokių automobilių gamybos, bet kas žino ką ateitis atneš, kas susidomės Lietuvos technologiniu potencialu. Bet skatinti jaunimo žingeidumą ir kūrybingumą būtų puiki galimybė: kas sukurs geriau, kas patobulins?

Vis dėlto be rėmėjų, bendrovių paramos tikriausiai nepavyktų apsieiti?

Tam nereikia daug lėšų. Reikia dviejų ašių, dviračio ratų, iš vamzdžių ar kokių nors kitokių medžiagų sustatytų rėmų, elektros variklio ir saulės energijos elementų, kurie gaminami Lietuvoje. Štai ir viskas. Galėtų tiek saulės elementus gaminanti bendrovė, tiek dviračių ar kuri nors elektros motorėlių gamykla prisidėti savo gaminiais, o kūrėjai, važiuodami saulės automobiliu, ant automobilio skelbtų reklamą: tokia bendrovė ten ir ten gamina šiuos elementus arba šias dalis. Nereikia didelių investicijų, bet reikia žmonių, kurie turi viziją, nori inovacijų, kurie suinteresuoti naujomis technologijomis.

Bet visų svarbiausia į konkrečius planavimo, apskaičiavimo, dizaino, konstrukcijos ir kelionės maršruto strategijos darbus įtraukti studijuojantį jaunimą. Čia reikėtų įdėti daug analitinio darbo, tokių kaip automobilio svorio, formos, struktūrinės geometrijos, oro ir kelio trinties su turimu energetinių agregatų tūriu ir pajėgumu suderinimas. Tai ne vieno žmogaus, o grupinis darbas, kuris išmoko studentus darniai dirbti bendruose kompleksiniuose projektuose bei sukeltų juose mokslinį eksperimentinį žingeidumą. Kiek žinau tiek JAV, tiek Kanadoje ir Australijoje universitetai už tai duoda akademinės užskaitas.

Pati veikla yra įvertinimas

Įdomi Jūsų siūloma idėja, tačiau ji ją pagarsinsime, tai jau ją lyg ir dovanojate kitiems. Ar nenorėtumėte ją pats ir įgyvendinti, vadovaudamas tokiam projektui?

Tokiam projektui įgyvendinti reikia pašvęsti laiko, kurio aš šiuo metu daug neturiu. Bet mielai galiu padėti, prisidėti, patarti ir parūpinti šiek tiek informacijos, kaip tą darė kiti. Man negaila kitiems padovanoti gerą ir naudingą idėją.

Ar paskui nebus taip, kaip Simpoziume per plenarinį posėdį vienas mūsų tautietis pasakė: Mes stengiamės, Lietuvai padedame, o Lietuvoje mūsų pastangos nutylimos, nemokama jų vertinti.

Tokių ašarojančių, kurie nori būti pastebėti ir įvertinti, visuomet atsiras. Aš manau, kad kiekvieno mūsų darbo įvertinimas yra tos veiklos sėkmė. Jeigu norime ką nors pasiekti, reikia planuoti ir dirbti. Be darbo nieko nebus. Tai ir yra pagrindinė Simpoziumo mintis. Simpoziumo ruošą

Nukelta į 16 p.

Pabaiga. Pradžia Nr. 17

Baigiamė pradėtą pokalbį su Valstybės atominės energetikos saugos inspekcijos viršininku Sauliumi KUTU, XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo dalyviu.

Problemų gali kilti po 2006 metų

Kaip esame pasirengę Ignalinos AE pirmojo bloko uždarymui?

Vėluojame, bet turime pasirengę neblogo strategiją ir programą. Taip pat vėluojame ir rengdami galutinį AE eksploatavimo nutraukimo planą. Tai organizacinis dokumentas, kuris apibendrina ir numato visą uždarymo eigą. Toliau rengiame konkrečius pasirengimo eksploatavimo nutraukimui projektus, skirtus daugiausia radioaktyvių atliekų tvarkymo objektams. Tie dalykai net ir praktiškai išspęsti, jiems yra finansavimas, nes Europos Ko-

VATESI viršininkas Saulius Kutas ir branduolinės energetikos specialistas dr. Mykolas Pakštys Simpoziume skaito pranešimus

misija sutiko, ir tai realūs skaičiai, iki 2006 m. skirti lėšų parengiamiesiems darbams. Suprantama, savo lėšomis prisideda ir Lietuva.

Bet problema iškilis po 2006 metų. Mat Europos Sąjunga dabar negali nei skirti pinigų, nei duoti kokių nors teisinių garantijų, kad skirs lėšas ir po 2006 m., nes ten šešiametis finansavimo planavimas. Kol kas tėra gražus politinės valios pareiškimas, bet ne daugiau. Toje geroje politinėje valioje kalbama ir apie galimą antrojo bloko uždarymo finansavimą, nes Ignalinos AE suvokiama kaip dviejų blokų visuma.

Ar liksime branduolinė valstybė

Ar yra buvęs pasaulyje precedentas, kad buvusi branduolinė valstybė uždare savo atominės elektrines ir taip atsikakė branduolinės valstybės statuso?

Kol kas tokio atvejo nežinau. Italija daugiau kaip prieš dešimtį metų sustabdė visas atominės elektrines, tačiau dabar žada grįžti prie branduolinės energetikos. Galima būtų dar paminėti Kazachiją, sustabdžiusią vienintelį greitųjų neutronų reaktorių, skirtą vandens gėlinimui. Bet

Atominė energetika politinių vėjų pagairėje (2)

atominė pramonė liko. Panašiai, kaip ir Lietuvoje, dabar vyksta Olandijoje. Olandai turi vieną nedidelę už Ignalinos AE gerokai mažesnę atominę elektrinę ir jų politikai taip pat nutarę ją uždaryti. Tačiau tą olandų elektrinę eksploatuojantis operatorius padavė Olandijos vyriausybei į teismą, kadangi nėra jokio pagrindo tą atominę elektrinę uždaryti. Taigi Europoje yra du kandidatai – Lietuva ir Olandija, kurie gali atsisakyti branduolinės valstybės statuso. Bet Olandijoje veikia Europos Komisijos Jungtinio tyrimų centro mokslinio tyrimo reaktorius.

Taigi situacija nėra jau tokia paprasta, kaip kartais gali atrodyti. Kas šiandien darytina?

Pirmiausia būtina galvoti tiek apie dar veikiančios Ignalinos AE panaudojimą ir jos saugos užtikrinimą bei naujos atominės elektrinės statybą. Tai turi būti du lygiagretūs procesai. Branduolinės energijos

be Sąjūdžio buvo organizuotas žiedas aplink Ignalinos AE: iš visų Lietuvos vietų suvažiavę žmonės rankomis susikabinę gyvu žiedu apjuosė elektrinę ir taip protestavo prieš sovietų imperiją. Tada Ignalinos AE buvo tos raudonosios imperijos nemylimas simbolis. Daug tokių simbolių buvo tuometinėje Lietuvoje: karinės gamyklos, vadinamosios pašto „dėžės“, sovietų kariuomenės garnizonai ir kariniai miesteliai, o kai kam tokiu simboliu atrodė net kolūkiai, kuriuos labai skubėta griauti.

Tačiau pripažinkime, jog tuo metu, kai mūsų žmonės susikibę rankomis gyvybės žiedu apjuosė Ignalinos AE, ji mums buvo sovietinės imperijos monstras, nesiskaitymo su Lietuvos žmonių interesais simbolis. Tačiau ar taip tebėra dabar? Lietuva nebe ta, kaip nebe ta yra kariuomenė Lietuvos žemėje. Tad ir Ignalinos AE jau nėra joks monstras, joks imperijos simbolis, bet Lietuvos modernumo, tarptautinio bendradarbiavimo, aukštųjų technologi-

Gedimino Zemlicko nuotraukos

jų – net aukščiausio lygio technologijų – taikymo pavyzdys. Štai kas mums yra šiandien Ignalinos AE.

Visai teisingai – pritariu šiai nuomonei. Kai gyvybės žiedu buvo apsupta Ignalinos AE, tai buvo visai ne prieš branduolinę energetiką nukreipta akcija. Tai buvo prieš Tarybų Sąjungą, jos tuometinę politiką organizuota akcija. Dėl to negali būti jokių abejonių. Tik taip.

Ar neatsitiks taip, kad dar kartą mūsų žmonės susikibę rankomis apjuos Ignalinos AE, bet dabar jau neleidami jos stabdyti, nes dabar tai yra ir mūsų Lietuvos valstybės savarankiškumo, mūsų tautos laisvo apsisprendimo, pagaliau visų mūsų pilietinio orumo įvaizdis?

Ką gali žinoti, visko būna gyvenime. Tačiau atominė elektrinė naudingas, bet potencialiai pavojingas įrenginys. Labai nenorėčiau, kad juo būtų žaidžiama. Orumą galima pademonstruoti giliu supratimu ir tvirtu apsisprendimu.

Ką gi, į šį paskutinį klausimą mūsų pokalbyje kol kas tegul bus neatsakyta, tačiau ir tai, ką pasakėte, yra labai svarbu. Ačiū Jums už išsakytas mintis.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis naujame tūkstantmetyje (8)

Eismo saugumui stiprinti

Atkelta iš 15 p.

išeivijoje išjudinti yra tikrai nelengvas uždavinys. Reikia žmones sudominti, simpoziumo reikalingumą judinti, propaguoti jo prasmę ir naudą. Bet štai suvažiuo žmonės net ir iš tolimiausių Amerikos periferinių valstijų, pavyzdžiui, iš Kalifornijos, Teksaso, Arizonos, Floridos, Džordžijos ir daug kitų, o antai prof. Zigmantas Budrikis atvyko net iš Australijos. Ką besakyti apie mūsų mieles tautiečius, atvykusius iš Lietuvos. Taigi kiekvieną, sakantį „ne“, atsveria kiti, kurie sako „taip, mielai“. Labai smagu, kai matai, kad darbas padarytas.

Už kokį veiklos barą organizuojant Simpoziumą buvotė atsakingas?

Už pradinį programos ir sekcijų sudarymą, sekcijų vadovų kvietimą. Tam pirmiausia reikėjo pažinti daug žmonių, kurie norėtų prisidėti ir tiktų tam darbui. Labai rūpėjo, kad būtų balansas tarp Lietuvos ir išeivijos sekcijų vadovų. Vėliau mokslinės programos vadovas Marius Naris, pritariant Simpoziumo Tarybos pirmininkui dr. Vytautui Naručiu, išdėstė, kur kas tinka, bei su labai sumaniai ir puikiai dirbančiu ūkiniu reikalų vadovu Leonu Narbučiu išsprendė patalpų, mitybos ir transporto klausimus.

Man teko organizuoti Inžinerijos, Architektūros, Teisės, Ekonomikos sekcijas, bei ketvirtadienio, penktadienio, šeštadienio ir sekmadienio plenarines sesijas. Iš pradžių ėmiausi ir Aplinkos apsaugos sekcijos organizavimo darbu, bet vėliau ją perėmė dr. Vacys Šaulys ir pasigėrėtinai gražiai dirbo. Žodžiu, formuoti didesnę pusę sekcijų teko man.

Ar pastebite XII simpoziumo skirtumą nuo prieš tai buvusių?

Aš manau, kad dabar mažiau politikavimo, aiškinimosi, kokia partija ar asmuo ideologiškai tinkamas ir panašiai. Dabar reikalas sukasi daugiau apie mokslinį turinį bei kiek žmogus yra pasišventęs lietuviybei. Man atrodo, kad šio Simpoziumo mokslinis lygis buvo gilesnis už anksčiau vykusius simpoziumų turinį, iš dalies tai dėl gausaus vadinamų trečios bangos tautiečių mokslininkų prisidėjimo ir prelegentų iš Lietuvos. Anksčiau buvo daug technologijos pranešimų, vėliau – politikos, ekonomikos, istorijos, lituanistikos ir kitų. Tuo pačiu gerai, kad politikai šiame

Simpoziume skirtas gana didelis dėmesys, nes, pavyzdžiui, Lietuvos Prezidentas Rolandas Paksas tarp išeivijos lietuvių buvo vertinamas labai neigiamai. Ir ne tik dėl to, kad R. Paksas pakeitė prezidentą V. Adamkų. Pirmiausia, išeivijai tai mažai žinoma ir šiek tiek prieštaringa asmenybė. Du R. Pakso pasiūlymams iš Lietuvos vyriausybės taip pat jam balų nepridėjo.

Patikslinkime: vieną kartą iš Vyriausybės vadovo posto R. Paksas pats pasitraukė, o kitą kartą pasitraukti buvo priverstas.

Vienaip ar kitaip tai išeiviją nuveikė labai neigiamai. Kai atsirado galimybė pirmąją Simpoziumo dieną į Čikagą atvykti LR Prezidento patarėjui užsienio politikos klausimais Alvydui Medalinskui ir pristatyti naująjį Prezidentą, jo siekius Lietuvai ir požiūrį į jo politiką, atsakyti į daugybę visuomenės pabertų klausimų, man atrodo, kad ledai buvo gerokai pralaužti. Prezidento R. Pakso pirma prisistatymo ir rankos ištiesimo kregždė išeivijai buvo gana sėkminga, nes po to neigiamų atsiliepimų jau neteko girdėti. Reikia taip pat paminėti, kad prezidento R. Pakso dėmesys šiam renginiui suteikė Simpoziumui ypatingą reikšmę – tai buvo vieta, kurioje vyko dialogas tarp Lietuvos valdžios viršūnių ir išeivijos elitinių sluoksnių. Už tai prezidentui R. Paksui esame labai dėkingi. Neturėčiau užmiršti padėkoti ir Lietuvos ambasadoriui JAV, gerbiamam Vygautui Ušackui, kuris su dideliu entuziazmu subūrė šaunią plenarinę sesiją apie Lietuvos ateities santykius su NATO, ES, kaimyninėmis valstybėmis bei išeivija, ir JAV Lietuvių Bendruomenės pirmininkui gerbiamam Algimantui Gečiui už nuolatinę bei labai reikalingą paramą rengiant šį Simpoziumą.

Buvo pasakymų, kad politinėms asmenybėms Simpoziume ne vieta. Aišku, tam tikro politikavimo niekur ir niekada negalima išvengti, net ir moksle. Visada atsiranda kraštutinių mėgėjų bei kritikų. Stengėmės šiuo Simpoziumu sudominti ir visuomenę, nes negerai, kad mokslininkai

Čikaga – betono ir plieno varžtuose

lieka užsidarę savo kiaute, nepasidalina savo pasiekimais su kitais žmonėmis ir juos lyg ir atstumia. Šiame Simpoziume iki 17 val. dienotvarkė buvo skiriama mokslui ir kūrybai. Nuo 19 val. plenarinės sesijos skirtos ne tik aptarti svarbius bendrinius mokslinius reikalus, bet taip pat sudominti ir įtraukti į šį procesą plačią visuomenę. Ir Jūs matėte, kad visuomenė gausiu dalyvavimu, bei pateiktis klausimais tikrai buvo sudominta.

Simpoziume dalyvavo ir Lietuvos kariuomenės atstovai

Vienas vakaras buvo skirtas pristatyti Simpoziumo dalyvius bei Lietuvos kariuomenę – to ligi šiol nėra buvę. Kariuomenė turi kelias paskirtis, gynyba – viena iš jų, technologijų panaudojimas – kita. Trečias veiksny dar labiau išryškės ateityje – tai socialinis kariuomenės aspektas. Man jau teko tartis su Kauno technologijos universiteto socialinių mokslų darbuotojais, kurie suinteresuoti ir mus mėgina sudominti štai kokia problema: kaip padėti iš Lietuvos kariuomenės į atsargą paleistiems šauktiniams kariams įsitraukti į civilinį gyvenimą.

Gal ir šiuo atveju turite gerų pasiūlymų?

Mes kaip tik dabar bendradarbiaujame su Amerikos lietuvių ir LR Seimo atstovų komisija (pastarajai vadovauja Seimo narys Vaclovas Karbauskis), taip pat bandysime dirbti su teisininkais, sociologais ir pačios kariuomenės vadovybe – mėginsime sudaryti sistemą, kad į atsar-

gą išėjusiems kariams būtų suteikta būtina informacija apie įsidarbinimo galimybes bei ką daryti ir kur kreiptis susidūrus su socialinėmis bei buities problemomis. Juk per tarnybos kariuomenėje metus tie kariai įgyja tam tikrų įgūdžių. Reikėtų juos išradingai bei naudingai panaudoti ir civiliniame gyvenime.

Priesakai būsimiems organizatoriams

Šiame Simpoziume greta vyresnės kartos žmonių tarp organizatorių matome ir vidurinėsios, net jaunosios kartos išeivijos atstovus. Ar lengvai randate bendrą kalbą, o gal „tėvų ir vaikų“ problema aktuali ir čia?

Bendrą kalbą randame. Bando me į šią veiklą įtraukti kuo daugiau jaunų žmonių. Tačiau yra ir sunkumų. Visi labai užsiėmę, jaunos šeimos, tarnybiniai krūviai gana dideli, reikia rūpintis savo šeima, vaikų užimtumu bei jų ateitimi. Nelengva ištrūkti iš darbovietės ir atsidėti visuomeninei veiklai. Todėl tenkinamės atkreipti jaunesnių žmonių dėmesį, ir pasigaunam jų tiek, kiek įstengiame. Jeigu ne dabar, jie sugrįš vėliau, svarbu, kad neatitrūktų nuo lietuviškos aplinkos. Nors šiame Simpoziume turėjome jau nemažai jaunų žmonių, tikiuosi, kad į būsimą Simpoziumo organizavimo darbą jų pavyks įtraukti dar daugiau.

Naudodamasis proga, kad mane kalbinate, noriu labai padėkoti Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkui dr. Vygintui Gončiui, kuris buvo ir XII Simpoziumo Tarybos atstovas Lietuvoje. Jis atliko iš tiesų

milžinišką darbą, kuris gal kitiems nelabai matomas. Su V. Gončiu planuoti ir bendradarbiauti buvo lengva ir paprasta. Jis visuomet dirbo su didele iniciatyva, viską atlikdavo mūsų dėmesį ten, kur galėjo atsirasti sutrikimai ar netikslumai. Taip pat noriu labai padėkoti už organizacinę pagalbą bei finansavimo bazės sudarymą paremti Lietuvos atstovų atvykimą į šį Simpoziumą LR Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento direktoriui dr. Albertui Žaliui, KTU rektoriui prof. Ramučiu Banseviciui ir prorektorui Vytautui Ostaševičiui, ir Lietuvos mokslo ir studijų fondo direktoriui dr. Sigitui Renčiui.

Vadinasi ir Lietuvoje esama dalykiškų žmonių, ne visi „tarybukai“.

Aš niekada tokio vardo nevertu, ir taip vadinti bet kokį lietuvi manau yra pažeminimas. Lietuvoje yra daug labai gerų, dalykiškų žmonių. O su dr. V. Gončiu aš eičiau ir į patį pragarą. (Juokiasi.)

Ta pačia proga galėčiau pridurti, kad tiek dr. V. Gontis, tiek kiti Lietuvoje, prisidėję prie Simpoziumo organizavimo, dirba visuomeniniais pagrindais, nes šiam reikalui neskiriamas nė litas. Tuo mūsų organizatorių veikla nesiskiria nuo Amerikos lietuvių, kurių visa veikla yra visuomeninio pobūdžio.

Labai gerai suprantu, nes ir mes, Amerikoje, dirbdami savanorišką visuomeninį darbą, skiriame tam daug savo asmeninio laisvalaikio bei pinigų. Tačiau toks darbas dažnai yra naudingesnis už valdininkų atliekamą valstybės apmokamą darbą. Valdininkai sugeba parengti, net ir nesuvokdami, daugybę biurokratiškos pinklių, kurios tik trukdo. Tą galiu drąsiai bet kam pasakyti, nes aš pats tarnauju didžiausiu pasaulyje biurokratinei sistemai.

Kokius patarimus galėtumėte duoti būsimųjų simpoziumų organizatoriams?

Reikia būti entuziastu, sudaryti gerą planą, turėti gana gerą nuovoką su kokiomis problemomis teko susidurti praėjusiuose simpoziumuose, kokios priemonės yra priimanamos šio įvykio įgyvendinimui, realiai įvertinti sėkmės arba nesėkmės galimybę, iš išeivijos susirasti patikimus, tam tikslui pasišventusius bendradarbius. Taip pat labai svarbu žinoti, apie ką kalbi. Ką pažadi – atlik ir atlik kuo geriausiai. Jei negali atlikti laiku, pranešk iš anksto. Arba geriausiai iš viso nepažadėk. Labai svarbu atlikti viską sutartu laiku arba net ir anksčiau, nes kitų žmonių tolimesni veiksmai dažniausiai priklauso nuo tavo indėlio. Tad būk prisidedantis dalyvis, vesk, o ne stabdyk.

Jūsų reikalavimai labai konkretūs, dalykiški, kaip ir dera inžinierui.

Būtent tai lemia sėkmę. Nebūtinai tai tinka visuose gyvenimo žingsniuose, bet konkrečiuose santykiuose su žmonėmis, ir ypač savo profesijoje, jeigu nori dirbti sėkmingai, tai nepakeičiama.

Ačiū Jums už mintis, kuriomis pasidalijote.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

skelbia viešus konkursus eiti pareigas šiose katedrose:

EDUKOLOGIJOS FAKULTETE:

Dailės didaktikos katedroje – lektorius (2 po 0,5 etato);
Lietuvių kalbos didaktikos katedroje – asistento (0,75 etato ir 0,5 etato);

HUMANITARINIAME FAKULTETE:

Lietuvių kalbos katedroje – profesorius (1 etatas), lektorius (3 etatai); asistento (0,5 etato);

SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETE:

Specialiosios didaktikos katedroje – asistento (3 po 0,25 etato);
Specialiosios pedagogikos katedroje – asistento (0,25 etato).

Dokumentai priimami vieną mėnesį nuo konkursų paskelbimo spaudoje dienos adresu: Šiaulių universiteto Personalo skyrius, Vilniaus g. 88, LT-5400 Šiauliai; telefonai pasiteirauti: (8~41) 59 57 50, 59 57 51.

Šiaulių universiteto dėstytojų ir mokslo darbuotojų atestavimo ir konkursų pareigoms eiti nuostatai pateikti Universiteto interneto svetainėje: http://www.su.lt/Tarnybų_ir_skyrių_naujienos.Personalo_skyrius.

Rektorius

Profesorius Janušas Duninas (Janusz Dunin) pats save labiau mėgsta pristatyti ne kaip bibliofilą, bet kaip bibliologą ar knygotyrininką. 30 metų J. Duninas dirbo Lenkijos pramoniniame centre Lodzėje bibliotekininku, paskui 20 metų buvo profesorius Lodzės bibliotekininkystės universitete. Dabar jau pensininkas, bet tai nereiškia, kad tik mėgaujasi užtarnautu poilsiu. Jeigu kuo ir mėgaujasi, tai tolesne veikla, kuriai skyrė ir ankstesnį savo gyvenimą.

Su knyga atsiranda ir bibliofilai

Gerbiamasis prof. Janušai Duninai, Mokslo Lietuvos skaitytojams Jūsų pavardė ne naujiena, nes ne kartą buvo minima spausdintuose interviu su profesore Malgorzata Komza (Malgorzata Komza) iš Vroclavo (Lenkija) bei profesoriais Viliu Petrickiu (Vili Petricki) iš Sankt Peterburgo, vilniečiu knygotyrininku Domu Kaunu. Šie knygotyros autoritetai Jus vadina vienu žymiausių Lenkijos bibliofilų. O nuo kada, kokio istorinio laikotarpio jau galima kalbėti apie Lenkijos ar lenkų bibliofilus?

Kai atsiranda knygos, atsiranda ir bibliofilų. Tačiau ne visada ta pati sąvoka – bibliofilija – reiškia tą patį. Viduramžiais turėjęs penkias knygas jau galėjai garsėti kaip labai didelis bibliofilas. Griežtai kalbant, bibliofilas – tai ne tik tas, kuris skaito ar net renka knygas. Pats žmogus pirmiausia turi pajusti, kad jis kokiu nors ypatingu būdu labiau su knygomis susijęs. Skirtingai nuo medikų ar teisininkų, bibliofilai neturi išsilavinimą ar kvalifikaciją liudijančio diplomo. Vienas žmogus gali turėti dvi vertingas knygas ir būti į jas įsimylėjęs, o kitas – didžiulius tūkstančių knygų biblioteka, tačiau tų knygų neskaityti.

Šiomet Vilniaus universitete ir Šiaulių Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje vykusioje knygotyros konferencijoje *Knygos nuosavybės ženklai kaip knygos kultūros paveldas* aš kalbėjau apie tai, kad mūsų laikais dar kartą keičiasi pažiūra į tai, kas yra bibliofilija.

Užtenka užėti į bet kurį knygyną ir akys apraibys nuo knygų gausos ir viršelių spalvingumo. Negali atsižiūrėti. Kita vertus, inteligentija neturi pinigų daugeliui tų knygų įsigyti. Pagaliau atsivėrė valstybių sienos, galima važinėti kone po visą pasaulį, todėl tie žmonės, kurie save laikė bibliofilais, dabar keičia gyvenimo būdą. Kai sociologai atlieka visuomenės apklausą ir klausia, ar žmogus skaito, tai mažai kas atsakys, kad neskaityti, juk gėda. Pagaliau juk visada galima rasti pasiteisinimą, kad visa man reikalinga informacija yra kompiuteryje, tad nėra jokio reikalo sklaidyti popierius ir panašiai.

Kai mūsų valstybes valdė komunistai, protingiems žmonėms knyga turėjo ypatingą reikšmę ir vertę. Buvo ieškoma tarpukaryje išleistų ar retų knygų, pavyzdžiui, tų, kurias sulaukė cenzūra, arba kurių tiražai buvo itin maži, nes stengtasi apriboti jų plitimą visuomenėje. Jau nekalbu apie tai, kad nuvykti į užsienio šalį, o bibliofilui tai labai svarbu, buvo neapsakomai sudėtinga.

Ar seniai žmonija skaito taip, kaip mes

Dabar mūsų galimybės iš esmės pasikeitė. Vis dėlto bibliofilijos labai galima teigti, kad be knygos neįmanoma dvasinė visuomenės pažanga,

Kad kultūra įgytų tvirtas šaknis (1)

taip pat ir mokslo pažanga. Taip, į kompiuterį praktiškai galima sudėti beveik viską, o rytoj, žiūrėk, vėl kas nors naujo bus sugalvota. Tačiau kultūra įgyja tvirtas šaknis tada, kai gali remtis išspausdintais dalykais. Todėl spauda dar ilgai bus svarbi žmonijai.

Man visą laiką teko labai glaudžiai bendradarbiauti su bibliofilais, tačiau ne pati bibliofilija man yra svarbiausia. Prieš kokius 6 tūkst. metų nė raidžių nebuvo, tik prieš kokius šimtą ar du šimtus metų žmonės pradėjo skaityti taip, kaip tą darome mes.

Raidžių nebuvo, bet jau etruskai turėjo molines lenteles, ant kurių paliko savo rašmenis. Mūsų laikais juos pavyksta perskaityti.

Žymus lenkų populiarių knygų tyrinėtojas vieną kartą prisipažino, kad imdamasis kokios nors naujos tyrinėjimų temos visada stengiasi turėti tegu ir mažą, bet savų knygų rinkinį. Žinoma, galima būtų eiti į biblioteką ir ten rašyti. Bet tai ne tas. Labai svarbu, kad tas knygas būtų galima turėti rankose. Aš nieko nepradedu rašyti sausai (*na sucho*), mane ši medžiaga išjudina, – taip tas kolega paaiškino savo įprotį. Jis turėjo surinkęs lenkiškų knygų rinkinį iš buvusios Rytų Prūsijos, kur gyvena nemažai lietuvių ir lenkų, bet vyravo vokiečių kultūra. To krašto gyventojai turėjo ir savo knygas, apie kurias niekas rimtai negalvojo, nes

leido ir Adomo Mickevičiaus bei kitų mūsų didžiųjų poetų bei rašytojų kūrinius.

Tarp masiniam, plačiam skaitytojui skiriamų leidinių buvo leidžiami romanai-laikraščiai, kurie spausdinti dalimis ir juos skaitydavo milijonai skaitytojų. Perskaitydavo ir numesdavo kaip suvartotą daiktą. Bibliotekos taip pat ne itin vertino tokią literatūrą. Tačiau man, kolekcininkui, visa tai įdomu. Man įdomu ne tai, kas lengvai pasiekama, ką nuėjęs į bet kurį knygyną gali namo parsinešti.

Jeigu tos vaikų knygelės ar plačiausiam skaitytojų ratui skirti antprasto popieriaus dalimis spausdinti

Prof. Janušas Duninas iš Lozės Šiauliuose, Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje tarp konferencijos dalyvių

Taip, etruskai turėjo raštą, tačiau toli gražu ne visi, o tik išrinktieji galėjo jį naudoti. Raštas buvo prieinamas tik nedidelėms intelekto salelėms. Praktiškai visai Europai raštas buvo neprieinamas, net nežinomas.

Ar susimąstome, ką reiškia skaityti taip, kaip mes skaitome? Tyliai, patys sau. Bet taip skaityti pradėta visai neseniai. Žmonės skaitydavo garsiai, ir net kai pradėjo tik patys sau skaityti, vis viena tą darydavo pusbalsiu, krutindami lūpas, artikuliuodami perskaitytus žodžius. Viduramžiais apie kai kuriuos pagarsėjusius šventuosius žmones sakydavo: jis toks protingas, kad skaitydamas net nejudina lūpų...

Todėl ką reiškia mėgti knygas? Tai ne tik skaityti ar rinkti knygas, bet ir susitikti su bendraminčiais, pasidalinti mintimis, padiskutuoti. Tokie bendraminčiai mielai susitinka antikvariate ir turi apie ką pasikalbėti. Bet tai labai maža dalis tų skaitančių, besinaudojančių knygomis, žmonių. Štai prof. Domas Kaunas. Jis renka, tyrinėja tam tikras knygas, pirmiausia skirtas Mažajai Lietuvai. Nėra paprasta tas knygas aptikti, tad ir tokia domėjimosi sritis yra labai reta. Užtat koks džiaugsmas rasti kokią nors naują tos srities knygą.

Rinko knygas, kuriomis rimti bibliofilai nesidomi

O kaip Jūs renkate knygas? Kiek žinau, toli gražu ne visas iš eilės.

jos buvo skirtos paprastiems žmonėms. Mūsų, tyrinėtojų, akimis, tai labai svarbios knygos. Buvau surinkęs dvi tokių knygų kolekcijas, kurias aptariau keliuose savo veikaluose. Žinoma, be bibliotekų neišsiverčiau, tačiau kai kurias man įdomias knygas turėjau įsigijęs, ir jos man leido išjaukti į aprašomą temą. Tačiau kai savo konkrečios temos tyrinėjimus užbaigiau, parašiau savo knygas, tai ir tos kolekcijos man tapo neaktualios, tad jas padovanavau bibliotekoms. Apskritai juk domėjau si rinkau tokias pigias, masinei liaudžiai skirtas knygas, kurioms solidūs, rimti bibliofilai laiko veltui nešvaisto.

Kuo įdomi vaikams skirta knyga

Vroclavo universiteto Bibliotekininkystės instituto profesorė Malgozata Komza tvirtina, jog esate prisiekęs vaikų literatūros kolekcionuotojas ir tyrinėtojas. Kodėl Jūsų dėmesį patraukė būtent vaikams skirta knyga?

Pirmiausia dėl to, kad tas knygas įprasta vadinti nereikšmingomis, niekam net į galvą nešauna jas saugoti ir kaupti. Vaikas pažaidžia su knyguite ir meta į šalį – o juk ši knygelė vis dėlto savo pėdsaką paliko. Iš jos vaikai mokėsi suprasti pasaulį. Daugelis tų knygelių jau nebeišliko net ir kolekcijose, nes nelabai kas jomis ir domėjosi. Pagaliau tie leidėjai, redaktoriai juk leido įvairias knygas, be šių „nereikšmingų“ ir pasaulį pa-

romanai buvo ne itin vertinami ir saugomi, tai kaip Jums pavykdavo sukaupti tų leidinių kolekcijas?

Žmonės sužinodavo, kad esu prisiekęs bibliofilas ir kolekcininkas, tad ką nors įdomesnio suradę ir gailėdami išmesti man atnešdavo. Padovanodavo. Kiti tikėdavosi už tas atneštas knygeles gauti nors vieną kitą papildomą zlotą.

Kai sukauptavote, daugeliui tarsi akys atsivėrė: kokia vertinga kolekcija!

Žinoma, ne visi bibliofilai tokie keistuoliai, kaip aš. Yra ir tokia kategorija kolekcininkų, kurie renka itin retas, specialias, nuostabiai išleistas knygas. Suprantama, labai brangias.

Lietuvai truputį pavydi dailininko Kazio Varnelio

Štai ką pastebiu Lenkijoje, panašiai, matyt, yra ir Lietuvoje. Turtingi žmonės, verslininkai gali paremti sporto komandą, bet labai retai paaugos knygų labui. Tiesa, stebiuosi ir žaviuosi, kad Lietuva vis dėlto vieną tokią tikrą mecenatą turi. Tai dailininkas Kazys Varnelis, kuris į bibliofiliją ir meną investavo labai daug lėšų – mūsų laikais tokios rūšies bibliofilai jau retai sutinkami Lenkijoje. Žinau vieną, gal du asmenis, kurie turi pinigų ir antikvariate ar aukcionuose gali sau leisti įsigyti vertingų knygų bei meno kūrinių. Tačiau kitaip, nei Kazys Var-

nelis, jie dar neįkūrė muziejaus.

Kokį išpūdį Jums padarė dailininko Kazio Varnelio muziejus ir jo kolekcijos?

Didžiulį išpūdį. Lankiausi 2001 m., kai muziejus buvo dar ne visai užbaigtas, bet tarptautinės bibliofilų konferencijos dalyviams dailininkas K. Varnelis savo rinkinius parodė. Prisimenu, po konferencijos jaučiausi labai išsekęs, tad kitą dieną dar kartą su žmona apsilankėme pas K. Varnelį. Dailininkas pavaišino mus kava ir mes be skubos apžiūrėjome knygas.

Pats rašo knygas

Esate iš tų bibliofilų, kuris pats rašo knygas. Taigi Jus galima pavadinti rašytoju?

Išties esu dar vienos savotiškos rūšies bibliofilas – rašau ir leidžiu savo paties knygas. Ko gero, nesupykšiu, jeigu pavadinsite mane ir rašytoju. Kai sugalvoji, kokias turi būti ta knyga ir iš spaustuvės gauni signalinių egzempliorių, arba dar anksčiau, kai keli knygos skyriai išspausdinami kokiame nors žurnale – tai puikus jausmas. Su žmona Cecilija esame parašę, tiesa, jau senokai, knygą *Lenkų philobiblonas*. 1973 m. stambus Lenkijos pramonės centras Lodzė, kur gyvenau, minėjo savo 550 metų sukaktį, ta proga išleidome ir knygą *Lodzės ekslibrisininkai ir kolekcininkai*. Jei jau apie tai kalbame, tai reikėtų ir tam tikrų papildymų.

Kai Lenkijos karalystė tapo priklausoma nuo Rusijos imperijos, Lodzėje vokiečiai ir žydai pradėjo statyti tekstilės fabrikus, siekdami išvengti maitos mokesčių įvežamiems audiniams. Mat eksportuojant iš Vokietijos į Rusiją rinką reikėjo mokėti didelius mokesčius, o iš Lenkijos vežti į Rusiją buvo daug pelningiau, nes nereikėjo mokėti mokesčių. Be to, lyginant su Vokietija, Lenkijoje buvo gerokai pigesnė darbo jėga.

Suprantu, jog siekėte šia knyga perteikti, ką istoriškai Lodzei, pramonės miestui, reiškė toks knygos ženklas kaip ekslibrisas.

Kiekviename mieste galima rasti meno ir kultūros reiškinių, tačiau Lodzė nebuvo kultūros centras. Šiame mieste gyventojų daugumą sudarė darbininkai. Tačiau man labai knietėjo parodyti, kad net ir darbininkijos mieste galima rasti savitų kultūros reiškinių.

Knygoje apie Lodzės ekslibrisininkus išties daug labai įdomių iliustracijų, senų ekslibrisų. Vartydamas visai nepagalvotum, kad tai gali būti sekus kultūros miestas. Ar tai reiškia, jog apie kiekvieną bent kiek didesnę miestą būtų galima sukurti panašią knygą? Šiuo atveju kalba ne apie Krokuvą, Varšuvą ar Gdanską, bet apie panašų į Lodzę pramoninį centrą.

Puikiausią ekslibrisų knygą būtų galima išleisti apie Klaipėdą, daugelį kitų miestų. Panaši knyga yra *Knyginis Peterburgas (Книжный Петербург: три века истории: очерки издательского дела и книжной торговли)*. Autorius Josifas Barenbaumas – rusų knygotyrininkas. Nors knygos pavadinime yra pavadinimas *Peterburgas*, bet ji išleista Tarybų Sąjungoje XX a. bene septintajame dešimtmetyje. Beje, Lenkijoje ši knyga taip pat išleista.

Bus daugiau

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Pamatinės vertybės ir istoriniai lūžiai (1)

Atkelta iš 3 p.

Tautos savitumas – tai ne archaiškumas

Suprantu, kad tautinis orumas ir savivarbos jausmas lietuvių tautai leido atsispirti „žemesnei“, kaip mums tada atrodė, Rytų kaimyno civilizacijai, gal mažiau kultūringai. O dabar, kai iš Vakarų mums teks labai artimai bendrauti ir bendradarbiauti su stiprių, savitų kultūrų ir istorinių tradicijų tautomis bei valstybėmis, ar to tautinio orumo ir savivarbos pakaks, jeigu norime išsaugoti savo pamatines vertybes, tautinį tapatumą, taip pat ir valstybingumą?

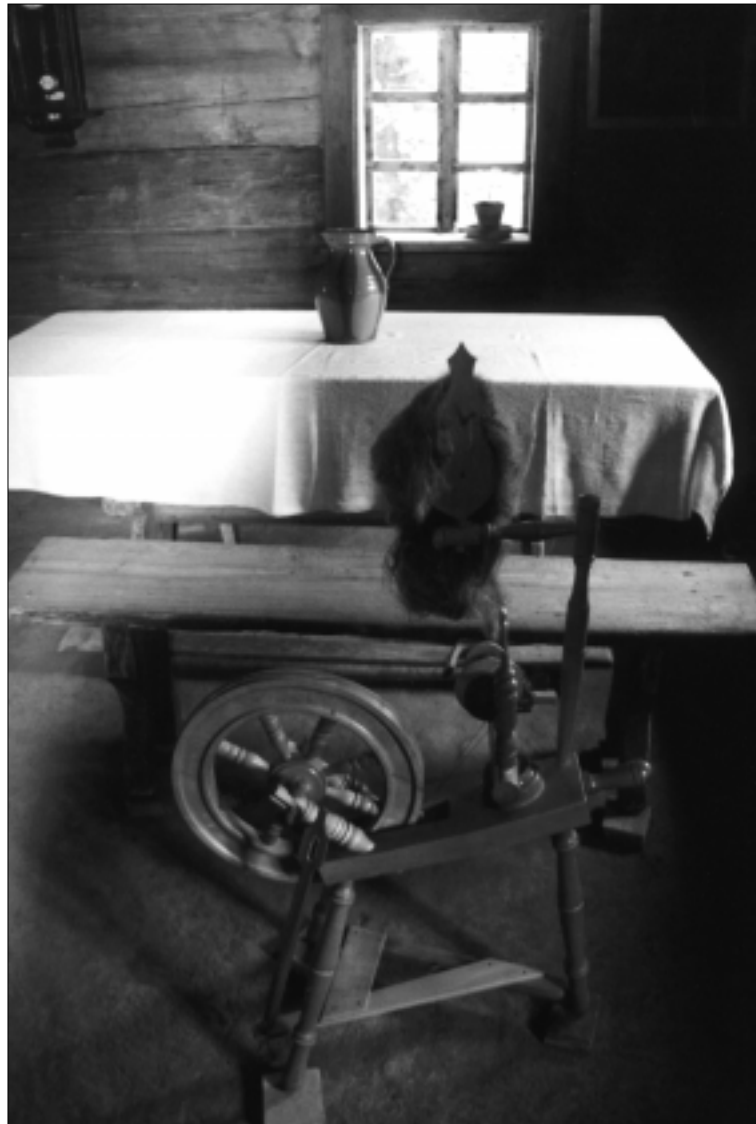
Dabar mes atsikome į Vakarus ir tuojau pat ėmėme keliaklupsčiauti. Dar sovietiniais laikais skaitydavome spaudoje, kaip prancūzai, vadovaujami De Golio, priešinosi amerikonicizacijai. Jie suprato didelį gresiantį pavojų. Nėra amerikiečių tautos, bet yra tautų mišinys, konglomeratas, nors patys amerikiečiai mums bando įteigti ką kitą. Jų į Europą atneštos mados, muzika, dainos kai kam atrodo gyvenimo esmė, pagrindų pagrindas. Bet juk yra ne taip. Šiek tiek daugiau nuvokiantys žmonės mus, lietuvius, gerbia kaip tik už savitumą. Ne archaiškumą, bet savitumą.

Miela Profesore, šį iš pirmo žvilgsnio lyg ir savaime suprantamą dalyką gal pakomentuokime išsamiau: kuo skiriasi savitumas nuo archaiškumo? Argi ne iš mūsų tautos archaiškas šaknis turinčių papročių, tradicijų, liaudies dainų ir liaudies meno simbolikos, įvaizdžių ir išauga tas savitumas? Žinoma, jeigu tų tradicijų, papročių ir senosios kultūros paveldo paisoma.

Mūsų kultūra nėra net tokia, kokia buvo prieš šimtą ar net penkiasdešimt metų, ji nuolat atsinaujina. Vargu ar kur rasime, kad tautos kultūros pagrindą sudarytų tikra archaika. Kiekvienos tautos kultūra yra gyvas organizmas, kuris vystosi, tobulėja. Tačiau nereikia tos kultūros užgožti svetimybėmis. Tai galima tik iki tam tikro lygio. Jeigu pernešys pasiduosime svetimybėmis, tai neliks to, kas yra brangiausia kultūroje. To turime nepamiršti.

Išbandymas gerove

Į Lietuvą atėjo gerovė, kurios anksčiau lyg ir nebuvo, bent jau taip aiškiai išreikštu pavidalu. Prasideda pasiutęs lenktyniavimas turėti ne šiaip automobilį kaip transporto priemonę, bet toki, kuriuo nustebintume kitus, bent jau nušluostytume nosį kaimynui. Turėti jau ne šiaip individualų būstą, bet tikrą pilį, rūmus tampa kai kurių žmonių siekiu. Gerai sutvarkyta buitis kai kam jau skirta ne atgauti jėgoms nuo sekinančios kasdienės veiklos, ne šeimos narių individualiems poreikiams reikštis, bet tampa savitais siekiu, keistai suprasto prestižo dalyku. Didėjantis atotrūkis tarp turtingų ir vargšų turi kelti kiekvieno normalaus žmogaus nerimą. Pagaliau juk mūsų kuriama materialų daiktų aplinka

Lietuviškame kaime mūsų šaknis

neturėtų gožti asmenybės, pagaliau ir tos gerovės žmogui reikėtų tik tiek, kiek jis padeda atskleisti ir tobulinti žmogaus kūrybines ir dvasines galias, kitaip tariant, atsiskleisti didesniai žmogiškumui.

Matote, mes patekome į aplinką pasaulio, kuris nepatyrė sovietijos „rojaus“. Pasaulis nuėjo tolyn, ir mes būtume kartu nuėję. Vis dėlto per tuos 20 tarpukario metų Lietuva buvo pasiekusi labai dideles aukštumas – kultūroje ir gyvenime. Dabar mes norime turėti, o valstybė neturi tokių finansinių galių, kad galėtų duoti. Pasaulyje žmonės išėję į pensiją pradeda važinėti po pasaulį, o ar toli nuvažiuos mūsų pensininkas? Pasigirdo balsų, jog bus padidintos pensijos, tačiau šios dienos laikraštyje skaitau: nesvajokit, kad minimali pensija bus padidinta iki 320 litų – tuščios šnekos. Taigi mūsų norai dideli, o realios sąlygos, deja, menkos.

Tačiau šiandien ne pensininkai lemia Lietuvos gyvenimą. Ir vargu, ar jie lems ateitį. Aišku, ir ne jaunimas lemia. Tačiau jaunam žmogui sunku įteigti aukštesnių dvasinių ar tradicinių vertybių siekį, kai jis mato iš spaudos puslapių, televizijos ekranų ir paties mūsų gyvenimo visai kitus pavyzdžius ir toli gražu ne idealistinius siekius.

Jaunimui sunku įdiegti tikrųjų vertybių svarbos suvokimą, jaunimui net atrodo, kad pensininkai ir yra jiems di-

džiausi trukdytojai. Jauni žmonės nesupranta, kad ir jie bus pensininkai, net greičiau, negu apie tai susimąsto. Bet kuriuo atveju niekaip nereikėtų priešinti skirtingų kartų žmonių. Jaunimui reikia pasirengti gyvenimui. Labai klysta tie, kurie mano, jog pakaks išvažiuoti į kitą Europos šalį ir prieš juos atsivers visos durys. Deja, kai kurioms merginoms atsiveria viešnamio durys, o vaikinams tenka išbandyti gatvių šlavėjų ar kavinių padavėjų profesijos teikiamus malonumus.

Iš tikro, argi tai ne orumo stoka? Nuo to pradėjome šį pašnekesį. Prisipažinsiu, man visada atrodė, kad lietuviui būdingas aiškiai išreikštas savivarbos ir orumo jausmas, tokią nuostatą patvirtindavo ir kitataučių, senovėje atvykavusių į Lietuvą, atsiliepimai. Kaip galėjo atsitikti, kad šios lyg ir tradicinės tautos vertybės pasirodo turinčios tokį ploną apvalkalą? Kai į gimtą kaimą grįžusi lietuvių televizijai noriai pasakoja, kaip ji „dirbo“ užsienyje prostitute, tai juk nėra visai normalus dalykas. Bet šiandien tai jau atrodo normalu, natūralu. Etnologas tikriausiai pasakytų, jog didžiulis lūžis įvyko žmonių sąmonėje, ir, deja, labai neigiamas lūžis.

Tai, kas rodoma televizijos ekrane, jau gali būti ir tam tikra inscenizacija. Dauguma vaikinių ir merginų išvažiuoja į užsienį galvodami užsidirbti, o baigiasi kartais liūdnei. Tie mūsų išvykėliai juk toje naujoje aplinkoje kuria mūsų tautos įvaizdį. Daugelyje Europos šalių lietuvių įvaizdis jau labai prastas. Ir kas tą padarė? Mūsų jaunuoliai, kurie taip kuria ne tik savo, bet, jeigu gerai pagalvotume, ir visos mūsų tautos ateitį.

Mūsų žmonės gavo laisvę, bet ne atsakomybės jausmą. Štai beda.

Žmogaus teisės – geras dalykas, tačiau reikia, kad tos žmogaus teisės būtų suprastos kartu ir kaip žmogaus pareigos. Ir tas supratimas turi būti ugdomas nuo šeimos, mokyklos. Man

tenka dirbti Etninės kultūros globos taryboje, kuri atsiskaito LR Seimui. Tai štai toje Taryboje mes kaip tik šiuos klausimus svarstome. Labai svarbu, kad žmogus žinotų, kas jis yra, turėtų aiškiai išreikštą savivarbos jausmą ir suvoktų, kad jis yra savo tautos atstovas tarp kitų tautų.

Ar moksleivis – tik žinių vartotojas?

Kaip pasiekti, kad ta savivarba, žmogaus orumas būtų vertinamas valstybėje? Pagaliau būtina, kad ir valstybė gerbtų žmogaus orumą. Tas pilietis, kuris čia gimęs, gyvena, dirba ir turėtų jaustis tikroju šios žemės ir valstybės šeimininku. O jei taip, tai privalo pirmiausia jausti atsakomybę už valstybės dabartį ir ateitį, nes taip suvokiu tikro šeimininko priedermę. Atitinkamai ir su piliečiu turi būti elgiamasi mūsų valstybės institucijose, taigi pačioje mūsų valstybėje.

Etninės kultūros globos taryboje svarstėme Švietimo įstatymo pataisas, net kelis pataisų variantus. Buvo kuriama valstybėje tautinė mokykla, o kas iš jos liko? Neliko nė kvapo tos pradinės idėjos. Juk švietimo įstatyme nebuvo nei Lietuvos istorijos, nei savos kultūros akcentavimo. Dabar yra taip, kad mokinys – tai žinių vartotojas. Turiu liuanistės išsilavinimą, esu mokytojavusi gimnazijoje, dėstiusi universitete, todėl žinau, ką reškia mokytojo, dėstytojo žodis jaunimui. Kalbu apie iš širdies dirbantį mokytoją ir dėstytoją. Tačiau, jeigu tas mokytojas jaučiasi esąs paprastas valdininkas, išbūnantis savo valandas klasėje ar auditorijoje, tai toks bendravimas su moksleiviais nedaug ką duoda.

Tik vakar gavau Linkuvos mokytojos liuanistės Stasės Lovčikaitės knygą *Linkuva. Tradicija dabartyje*. Šią 405 puslapių knygą 2003 m. išleido *Šiaurės Lietuvos* leidykla. Didžiulis veikalas, kuriame pateikta mokytojos S. Lovčikaitės sudarytos programos etnografiniam ansambliui, kuris atliko atskirai piršlybų, paskui vestuvių bei daugelį kitų programų. Pateiktos dainų melodijos ir tekstai, dalyvių biografijos. Tekstai žiemgaliečių tarme, kaip nuo seno įprasta Pakruojo krašte. Daug iliustracijų.

Tai štai mokytojos liuanistės atliktas darbas. S. Lovčikaitė važinėjo po rajoną, subūrė žmones, iš jų surinko medžiagą, sudarė programas, su kuriomis ir važinėjo po Lietuvą. Dalyvaavo ir pasaulinėse dainų šventėse. Štai ką gali padaryti mokytojas. Tokie mokytojai ugdo ir savo jaunimą.

Kas darytina, kad ne tik gražus praeities mirksnis būtų užfiksuotas, bet ir turėtų gyvybę, potraukį žmonėms? S. Lovčikaitės knyga pavadinta *Tradicija dabartyje, tačiau kaip pasiekti, kad ir dabartis paliktų prasmingą pėdsaką tradicijose? Tegų būsimose tradicijose.*

Linkuvos ansamblyje dalyvauja ir jaunimas, tai ir yra gyva tradicija. Labai svarbu, kad prisimintume ir pateiktume ne tik tai, ką kadaise turėjome. Tradicijos organizmas gyvas, ji vystosi. Etninės kultūros globos taryboje akcentuojame ne tik paveldo globą, bet ir gyvos tradicijos visose srityse – amatų, liaudies kulinarijos, žmonių santykių ir kitose raišką. Štai dabar stengiamės atgaivinti etnografinius kaimus su jų santykiais, kaimo bendruomenes. Birželio 6–8 d. vyko Dzūkijos regiono antrasis kultūros kongresas, kuriame skaičiau pranešimą apie Dzūkijos bendruomenę. Pati ši bendruomenė, jos tikslai, reikšmė – tai praeitis, bet mums svarbu tas kaimo bendruomenės atgaivinti.

Visa tai puikiai dera ir su regionams skiriamu dėmesiu Europos Sąjungos politikoje.

Išties regionalizmui ES skiriama daug dėmesio, ir čia mums taip pat reikėtų būti toliaregiais. Jeigu Lietuvą paskelbtsime vienu regionu, tai ir lėšų iš ES struktūrinių fondų gausime vienam regionui. Nėra reikalo tuos regionus dirbtinai kurti, nes juos turime nuo seno. Tik dabar tarp aukštaičių ir žemaičių vyksta ginčai dėl jų ribos. Turėdami sudarytus lietuvių kibos etnografinis atlasas, turime puikų pagrindą nustatyti regionų ribas.

Bet ir tos ribos kinta.

Kinta, bet ne tiek sparčiai. Pagaliau pagrindu juk galima paimti kad ir XX a. pradžios ribas – to pakaktų. Bet, aišku, ne XVI a. ribas.

Kaip nuotaką neša į Hado karalystę

Kaip suderinti tradiciskumą ir sveiką konservatizmą su modernumu? Juk šioje dermeje tikriausiai ir glūdi tradicijos gyvybiškumas? Juk tauta turi keistis, modernėti.

Visa tai derinasi savaime. Imkime kad ir vestuvių papročius. Kokie jie buvo seniau ir dabar? Didelis skirtumas, tačiau vestuvės gyvuoja, turi savo tradicinius veikėjus: piršlį, sivočią, pamergeris ir pabrolius, vyksta išleistuvės, sutiktuvės, atliekamos ir kitos apeigos. Yra vestuvėse ir labai daug banalių, netikusių naujovių. Kad ir jaunosios nešimas per tiltus – tai gryniausia nesąmonė, daugiau nei kičas. Senovės romėnų tradicijose nešimas per tiltą – tai numirėlio nešimas į Hado karalystę, t. y. mirusiųjų šalį. O dabar neša jaunąją per tiltą – kvailystė. Ir kas tą netikusį paprotį įdiegė? Taksistai, kad daugiau uždirbtų vežiodami vestuviniukus. Buvo aiškinama, kad šeimininkams namuose lieka daugiau laiko pasirošti.

Tai štai jums ir naujovės. Ar jos geros? Visko tarp tų naujovių pasitaiko.

Kokioms tradicijoms turėtume skirti ypatingą, išskirtinį dėmesį? Juk šiaip ar taip kalbamės jau kaip be penkių minučių ES nariai.

Turime pakankamai kalendorinių švenčių tradicijų, mokam pagerbti vietoje ir nusipelnčius žmones. Turim ypatingą gamtos pajautimą, tai pastebėdavo ir pabrėždavo kitų kraštų žmonės – kad lietuviai labai glaudžiai susiję su gamta. Nuo mažens vaikai buvo mokomi nemindžioti žolynų, neskriausti vabalėlio ar gyvulio. O dabar mes visur einame nosies tiesum, mėtom šiukšles, kur papuola. Pagalvokime, kas būtų buvę, jeigu „tetrapakų“ ir plastmasių būtime turėję nuo karaliaus Mindaugo laikų? Ar išliptume iš šiukšlių ir atliekų krūvos? Neišliptume.

Nėra šeimoje ir mokykloje ugdyta, kad vaikui nuo mažens būtų diegiama, kas galima, ir kas ne. Nesakau, kad reikia lupti vaiką, tačiau jis turi suvokti ne tik savo teises, bet ir pareigas: neteršti aplinką, gerbti žmogų, užjausti vyresnį, pagaliau ir tarpusavio santykiai su bendraamžiais turi būti derami. Juk seniau mergaitės vis dėlto kitaip elgėsi ir labiau buvo gerbiamos. Dabar visi žargstosi, spardosi – ar tai modernumas? Tai paprasčiausiai nekultūringumas.

Tačiau kažkas iš to, kaip Jūs sakte, žargstymosi pelnosi.

Žurnalai ir televizijos naudoja savo reklamoms ir pelno didinimui.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

LIETUVOS ŽEMDIRBYSTĖS INSTITUTO TARYBA

informuoja apie viešą konkursą instituto direktoriaus pareigoms užimti:

Dokumentai priimami iki 2003 m. lapkričio mėn. 8 d. Išsamiau – Valsybės žinių priede *Informaciniai pranešimai* (Nr. 76, p. 48) arba internete: <http://www.lzi.lt>

Papildoma informacija teikiama tel. (8~347) 37 271, (8~347) 37 275, el. paštu virgis@lzi.lt

Instituto taryba

Profesoriui Kazimierui Župerkai suteiktas Šiaulių garbės piliečio vardas

Profesorius Kazimieras Župerka

2003 m. rugsėjo dvyliktoji Šiaulių Universiteto profesoriui Kazimierui Župerkai – ypatinga diena. Jam, Lietuvių kalbos katedros vedėjui, suteiktas Šiaulių miesto garbės piliečio vardas už didelius nuopelnus ne tik Šiaulių universiteto, Šiaulių, bet ir visos

Zenono Ripinskio nuotrauka

Lietuvos mastu.

Iškilmingas Šiaulių miesto tarybos posėdis, vykęs Savivalybės salėje, buvo skirtas naujų miesto garbės piliečių inauguracijai. Iškilniai ir nuoširdžiai liejosi miesto mero padėjėjos J. Tepliajevos žodžiai prof. K. Župerkai: *jo geranoriškas optimizmas, santūrumas yra geras ir sektingas pavyzdys šiandieniam jaunimui*. Dar šiltų žodžių buvo pasakyta neveltui – profesorius yra *Lietuvių kalbos stilistikos* ir kitų leidinių autorius, habilituotas mokslų daktaras. Tai žinomas šalies mokslininkas, kultūrologas, daugelio vadovėlių autorius, žmogus, besirūpinantis jaunimo ateitimi.

Nors esu ne šiaulietis, bet myliu ir gerbiu šį miestą, – nuoširdžiai sakė profesorius. Jau kitąmet bus penkiasdešimt metų, kai jis gyvena ir dirba Šiauliuose. Profesorius K. Župerka tvirtino esąs atviras Universiteto žmogus, ir pasidžiaugė, kad garbės piliečio vardas suteiktas būtent kalbininkui.

Justė Gaudinskaitė

Kauno jaunųjų mokslininkų susitikimas

Susitikimo dalyviai: įvairių Kauno universitetų, akademijų, institutų doktorantai, jaunieji mokslininkai

2003 m. rugsėjo 26 d. Kaune, *Aivaro* užėjoje, susirinko įvairių Kauno universitetų, akademijų, institutų doktorantai, jaunieji mokslininkai. Buvo diskutuojama aktualiais, beveik visoms mokslo institucijoms rūpimais klausimais, pasidalinta patirtimi sprendžiant įvairias problemas. Susitikime dalyvavo 37 doktorantai ir daktarai iš KTU, VDU, LKKA, LMI, LEI, LVA, KMU, LTU bei svečiai iš LJMS tarybos. Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) pirmininkas Tomas Zalandauskas, trumpai, bet informatyviai papasakojo apie sąjungos, vienijančios jaunuosius mokslininkus iš visos Lietuvos, veiklą. Lietuvos energetikos instituto doktorantas Robertas Alzbutas pristatė LEI

jaunųjų mokslininkų sąjungą, kaip ypač aktyviai veikiančią instituto jaunųjų mokslininkų organizaciją. Buvo iškelta idėja sukurti Kauno LJMS darbo grupę, nes iki šiol LJMS narių ar darbo grupių susitikimai vyko daugiausiai Vilniuje. Kauno mieste, kuriame yra tiek daug aukštųjų mokyklų, vieningos organizacijos, vienijančios jaunuosius mokslininkus ir doktorantus, iš esmės nėra. LJMS – jauna organizacija, čia tikrai yra daug perspektyvų, tad norėčiau pakviesti visus iniciatyvius doktorantus ir jaunuosius mokslininkus, norinčius ką nors nuveikti Kauno, o tuo pačiu ir visos LJMS veikloje, prisijungti prie mūsų.

Neringa Petrašauskienė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą Šiuolaikinės literatūros skyriaus vadovo vietai užimti.

Konkurso dalyviai turi pateikti šiuos dokumentus:

1. Prašymą leisti dalyvauti konkurse Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto direktoriaus vardu.
2. Gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą (CV).
3. Mokslo laipsnio ir pedagoginio vardo diplomus ir jų kopijas.
4. Pilną mokslo publikacijų sąrašą.
5. Skyriaus mokslinės veiklos koncepciją.

Dokumentai priimami iki 2003 m. lapkričio 13 d. adresu: Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius.

Informacija tel.: (8~5) 261 62 54, 262 19 43.

Direktorius

Grįžta į Lietuvą

Maskovs Teatrinės Akademijos (GITIS) pedagogai ir lietuvių režisierius dr. Egidijus Mažintas Maskvos Akademiniame Valstybiniame kameriniame muzikiniame teatre su Teatrinės akademijos pedagogais

Rugsėjo 19 d. Raseinių istorijos muziejus miesto 750 metų jubiliejui surengė mokslinę konferenciją, kurioje mokslinius pranešimus skaitė Lietuvos Istorijos instituto mokslininkai ir vietiniai istorikai. Muziejaus direktorė B. Kulpinskaitė, siekdama sujungti garbingą miesto praeitį su dabartimi, konferencijoje pakvietė dalyvauti raseiniško 1863 metų sukilimo kapeliono ir būrio vado tėvo Teofilio Račkausko (1809–1863), dominikono kunigo (Generalgubernatoriaus A. Muravjovo įsakymu sušaudyto tų pačių metų lapkričio 23 d.) provaikaitį ir Raseinių burmistro Boleslovo Jackevičiaus (1860–1927) anūką, muzikinių teatrų dainininką ir režisierių dr. Egidijų Mažintą. Svečias

iš Maskvos padainavo Europos kompozitorių operų bei operėčių arijas, lietuvių liaudies dainų. Kartu su operos dainininke Jūrate Mikalauskaite atliko populiarius duetus iš lietuviškų ir amerikietišku miuziklų. Nuotaikingame koncerte solistams akomponavo Kauno J. Gruodžio Konservatorijos dėstytoja Violeta Baranauskienė.

Šiais metais Rusų menotyro ir muzikos atlikimo akademija už svarų indėlį į Rusijos muzikinės-teatrinės kultūros populiarinimą ir aktyvią mokslinę veiklą Akademikų garbės vardus suteikė Maskvos valstybinio akademinio kamerinio muzikinio teatro menininkams: meno vadovui prof. B. A. Pokrovskui, vyriausiam dirigentui L. M. Osovskui.

Nuotrauka iš asmeninio E. Mažinto archyvo

Profesoriaus garbės vardas suteiktas muzikinės režisūros patriarcho Boriso Pokrovskio stažuotojui lietuviui režisieriui dr. Egidijui Mažintui. Jis yra baigęs Lietuvos ŽUŪ, Lietuvos MA, aspirantūrą Maskvos akademijoje. Yra vienintelis iš gausaus Lietuvos profesionalių teatro artistų, dainininkų ir režisierių būrio, turįs mokslinius laipsnius. Rusijoje apsigynė menotyros mokslų kandidato laipsnį, o Lietuvos MA Mokslo taryba – humanitarinių mokslų daktaro laipsnį. Dirbo Lietuvos, JAV ir Rusijos muzikiniuose teatruose.

Nuo rugsėjo 1 d. dr. Egidijus Mažintas dirba Vilniaus Pedagoginiame universitete. Jis veda Meno renginių režisūrą ir vadybos kursą magistrams. Tai specialybė, kurios nėra kitose šalies mokslo įstaigose. Pamažu Lietuvos mokslininkai įsitraukia į gimtinės visuomeninę veiklą.

Sugrįžti į Lietuvą yra nelengva. Užsienyje, taip pat ir Rusijos mokslininkams, sudarytos geresnės sąlygos, nei Lietuvoje, – pasakoja dr. E. Mažintas. – *Tačiau negali noras ką nors gera padaryti savo kraštui. Todėl nepaslaptis, kad dauguma aukštųjų mokyklų nenoriai į savo tarpą išleidžia užsienyje pripažinimą pelniusius saviškius mokslininkus. Jie mieliau renkasi užsieniečius, nes šie padirbėję išvyksta atgal, o lietuviai mokslininkai sudaro konkurenciją vietiniams kadrams. Tai opi šalies aukštųjų mokyklų kadru problema.*

ML informacija

Kasmetinis Forumas norintiems užsienyje studijuoti studentams ir mokslininkams

Dauguma jaunų žmonių dar besimokydami mokykloje svajoja apie studijas užsienio aukštosiose mokyklose. Tą patį studentais jie gali įgyvendinti savo svajones dalyvaudami įvairiose studijų bei stažuotių konkursuose.

Rugsėjo 19 d. Tarptautinėje aukštojoje vadybos mokykloje (ISM) įvykęs forumas *Studijos ir mokslo tyrimai užsienyje 2003: Lietuvoje administruojamos stipendijų programos* leido visiems besidomintiems studentams, doktorantams, mokslininkams susipažinti su studijas finansuojančiomis programomis iš arčiau, skatino nebijoti įgyvendinti savo svajonę. Tai jau trečias toks renginys. Forumą kasmet vis kitoje aukštojoje mokykloje organizuoja Studijų užsienyje informacijos centras. Renginys yra atviras visiems besidomintiems studijų ar mokslinio darbo užsienyje finansavimo galimybėmis.

Šiame forume galimybės dalyvauti konkursuose bei laimėti stipendijas pristatė Mokslo ir studijų departamento tarptautinių programų skyrius, Amerikos centras, Britų Taryba, Prancūzų kultūros centras, Italų informacijos ir kultūros centras, Vokietijos akademinė mainų tarnyba (DAAD), Šiaurės Ministrų Tarybos informacijos biuras, Atviros visuomenės institutas, Vidurio Europos Universitetas bei kitos organizacijos.

Pristatytos programos aprėpė studijas nuo bakaluro iki doktorantūros Europos Sąjungos valstybėse, Didžiojoje Britanijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose. Studijų bei stažuotių trukmė įvairi – nuo kelių mėnesių iki ke-

Forumo Studijos ir mokslo tyrimai užsienyje 2003: Lietuvoje administruojamos stipendijų programos akimirka

lierių metų, o specialybių spektras išties labai platus – dominančią programą gali rasti visų specialybių studentai bei mokslininkai.

Ypač buvo domimasi testų bei egzaminų, būtinų norint studijuoti užsienyje, organizavimu. Dalyviai galėjo gauti išsamią informaciją apie šiuos testų specifika, sužinoti jų laikymo datas bei kainas. Studijų užsienyje informacijos centro vadovė Žaneta Savickienė pabrėžė, kad studijoms užsienio aukštosiose mokyklose reikia ruoštis itin atsakingai ir jau prieš metus iki planuojamo išvykimo ieškoti dominančių universitetų, kuo anksčiau užmegzti su jais kontaktus, išsiaiškinti priėmimo sąlygas, išlaikyti būtinus egzaminus. Būtinai ilgalaikis savo veiksmų planavimas, išsamos žinios apie aukštąją mokyklą,

studijų programą, stipendijų teikėją.

Forume buvo pristatyti ir studijų kokybės vertinimo ypatumai, paramų fondų paieškos strategijos, diplomų, įgytų užsienyje, pripažinimas. Dalyvaujantys susipažino su pagrindiniais informacijos apie studijas užsienyje šaltiniais, svarbiausiais reikalavimais, terminais, pagrindiniais žingsniais, planuojant studijas užsienyje aukštojoje mokykloje.

Šis forumas dar kartą paskatino studentus, doktorantus, mokslininkai dalyvauti Lietuvoje organizuojamuose studijų užsienyje konkursuose, atkakliai ieškoti finansinės paramos ir tikėti, kad siekiant savojo tikslo svajonę galima paversti realybe.

Inga Čiuberkytė

Nepažinta istorija

Nužudymas bažnyčios kriptoje

1943 m. kovo 16 d. įvykdytas pasikėsinimas į Česlavą Ancerevičių, vokiečių okupacinės valdžios propagandos skyriaus Vilniuje leidžiamo laikraščio *Goniec Codzienny* vyriausiąjį redaktorių, dirbusį kartu su Juzefu Mackievičiumi ir Eugenijumi Kotliarevskiu, buvusiu dienraščio *Наша жизнь* redaktoriumi. Prieš pasikėsinimą Armija krajova leidinyje *Niepodleglosc* pasirodė straipsnis, kuriame šie trys ponai griežtai kritikuoti.

Ar Česlavas Ancerevičius tikrai nusipelnė griežto mirties nuosprendžio, vienareikšmiškai pasakyti sunku. Armija krajova informacijos ir propagandos biuro archyve Bernardinų bažnyčioje rastame straipsnyje rašoma, kad Česlavas Ancerevičius *Goniec Codzienny* redakcijoje atsidūrė atsitiktinai. Straipsnio autoriui pavyko rasti jo bylą buvusio LTSR saugumo archyve. Joje teigiama, kad Česlavas Ancerevičius buvo suimtas 1941 m. kovo 4 d., nes Ancerevič Č. įvliajetsia členom polskoj povstaničeskoj kontrevoliucionnoj organizaciji Zolotoj rog V organizaciji zanimaet post instruktora. (Ancerevičius Č. yra lenkų sukilimo kontrevoliucinės organizacijos Auksinis ragas narys. Šioje organizacijoje jis eina instruktoriaus pareigas). Toliau byloje pažymima, kad tyrimas nebaigtas, nes, paskelbus karinę padėtį, kaltinamieji evakuoti iš pafrontės linijos. 1951 m. jų byla perduota LTSR saugumo ministerijos 4-ajam skyriui, kad šiems asmenims kaip valstybės nusikaltėliams būtų paskelbta paieška. Keista, kad Č. Ancerevičius čia figūruoja kaip gyvas žmogus, nes MGB (Ministerstvo gosudarstvenoj bezopasnosti) kažkodėl nežinojo, kad jam įvykdytas mirties nuosprendis, ar netikėjo tuo. Tačiau visiems žinoma, jog MGB buvo puikiai susipažinusi su Armijos krajovos reikalais.

Maria Vardzynska reikšmingame savo darbe *Lenkų gyventojų situacija Lietuvos generaliniam komisariate 1941 birželis–1944 liepa* (Vilnius, 1993), teigia, kad: „Nepaisant ypatingos vokiečių okupacinės valdžios priežiūros, šis leidinys (*Goniec Codzienny*) ir turiniu, ir lygiu išsiskiria iš kitų Generalinės Gubernijos redaguojamų bulvarinių laikraščių. Šio leidinio lenkai neboikotuoja, nes vien jo pasirodymas ir 135 tūkst. tiražas byloja apie krašto lenkiškumą, nepaisant lietuvių tvirtinimų, kad tai lietuvių kraštas (tai citata iš 1941 m. lapkričio 15 d. Rytų biuro krašto valdymo atstovybės raportu).

Lionginas Tomaševskis, žinomas kaip veikalų apie Vilniaus krašto gyventojų likimą okupacijos metais autorius, vienas iš akcijos *Aušros vartai* organizatorių, komentuodamas prof. M. Vardzynskos teiginį rašo: *Galima tik stebėtis, kad mirties nuosprendis buvo paskelbtas būtent Goniec Codzienny redaktoriui ir kaip tik tuo metu, kai nė vienam iš keliasdešimties Generalinės Gubernijos platinamų bulvarinių laikraščių redaktorių net plaukas nuo galvos nenukrito.*

Warta atliko eilinį tyrimą, per kurį turėjo galimybę redakcijoje apklausti patį Č. Ancerevičių. Tada sužinota, kad pagrindinis motyvas, paskatinęs jį imtis *Goniec Codzienny* redagavimo, buvo noras atkeršyti bolševikams už žmonos ir mažamečio sūnaus ištrėmimą į Rusiją. Kaip prisimena Warta, Ancerevičius kalbėjo gana įtikinamai. Jis prisimena: *Pamatęs savo draugų Soltyševskių trėmimą 1941-aisiais, beveik juo patikėjau. Tada maniau, kad mirties nuosprendis jam – tiesiog nelemta klaida. Jaučiausi kvailai. Visa tai pranešiau Vladui Lesnievskui, bet šis tik pasakė, jog pagal įsakymą reikia pašalinti Č. Ancerevičių. Paprasčiau manęs štai užduočiai neskirti, bet jis nesutiko.*

Nusiderėjau, kad į Č. Ancerevičių nešaučiau, o tik pridengčiau Antką (tokiu slapyvardžiu tada vadintas Zyndramas-Kosciolkovskis). *Susekta, kad Č. Ancerevičius pakeliui iš redakcijos namo Vilniaus gatvėje, netoliese Vokiečių gatvės, trumpam užsukdavo į Šv. Kotrynos bažnyčią. Ten, prie bažnytyje, pagal Kondoro planą ir įvykdytas pasikėsinimas. Šaudė Lech (kitaip – Antek), jam talkininkavo T-5, pridengė Jurek iš Želigovskio gatvės ir Warta iš Vokiečių gatvės pusės. Jis prisimena, kad po šio pasikėsinimo namo grįžo jausdamas, jog ši mirtis buvo beprasmė. Č. Ancerevičių pakeitė naujas redaktorius ir Goniec Codzienny dideliu tiražu buvo leidžiamas iki pat vokiečių okupacijos pabaigos¹. Pseudonimų iššifravimas: Antek – Zyndramas-Kosciolkovskis, Sergius Kondor – žinomas rašytojas Sergius Piaseckis, T-5 – Vitoldas Milvidas, Warta – Henrikas Kopčikas.*

Pateikiu Č. Ancerevičiaus laidotovių aprašymą pagal Marią Vardzynską: *Kai Lenkų pogrindžio nuosprendžiu 1943 m. pradžioje buvo nužudytas Č. Ancerevičius, laidotuvisė dabavo minios žmonių. Tai buvo lenkiškumo (polonizmo) manifestacija, nes visuomenė manė, kad nužudymo kaltininkai bolševikai arba lietuviai. Net okupacinė valdžia nebuvo tikra tuo, kas įvykdė žmogžudystę. 1943 m. balandžio 30 d. policijos pranešime parašyta: „Tai, kad provokiškai nusiteikusių redaktoriaus nužudymą organizavo lenkų pasipriešinimo judėjimas, nėra faktas, o tik prielaida“².*

Šiuo metu sunku pasakyti, Č. Ancerevičius buvo didvyris ar išdavikas. Pagal nešališkus dokumentus taip pat sunku nustatyti, ar pasikėsinimas į Č. Ancerevičių buvo susijęs su Sergiaus Piaseckio paskyrimu į Vilniaus „egzekutyvos“ vadovo postą. Ką reiškia S. Piaseckio knygos *Organizacijos garbei* pavadinimas? Ar tai kaip nors susiję su *Egzekutiva* (Armijos krajovos skyrius, kuris vykdė mirties nuosprendžius) ir jos įvykdytais nuosprendžiais? Vlodziemizas Bo-

¹Šaltinių sąrašas: ¹L. Tomaszewski. *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*. W. 1999.

²M. Wardzynska. *Sytuacja ludności polskiej w Generalnym Komisaracie Litwy czerwiec 1941–lipiec 1944*, W. 1993.

FOTOETIUDAS

Rudens alsavimas prie Bernardinų ežero Trakuose

leckis savo žinomoje knygoje apie Juzefą Mackievičių *Vilniaus paukštūninkas* reiškia nuomonę, kad taip atsainiai skelbiami Vilniaus pogrindžio mirties nuosprendžiai tėra prieškarinių asmeninių sąskaitų suvedimas. Apie visa tai sunku pasakyti ką nors konkretaus, išskyrus Juzefo Mackievičiaus bei Felikso Danglo bylas, kurios buvo pradėtos prieš karą. Nėra išlikę jokių prisiminimų, bylojusių apie visuomenės skandalus Vilniuje, žinant, kaip buvo susidorojama su kai kuriems asmenims neparankiomis leidyklomis – jos buvo superkamos ir likviduojamos. Prie tokių leidinių priklausė brolių Stanislovo ir Juzefo Mackievičių, Valeriano Charkevičiaus ir Ježio Višomirskio, kuris dėl savo feljetonų negavo darbo žiniasklaidoje ir jau po karo nusizūdė Lodzėje, kaip parašyta *Wileńska powieść kryminalna (Vilniaus kriminalinėje apysakoje, kurios autoriai buvo broliai Stanislovas ir Juzefas Mackevičiai, Valerijonas Charkevičius ir Jiežis Vyšomirskis)*. Nežinia kodėl buvo nužudytas Teodoras Buinickis 1944 m., paskutiniaisiais Armijos krajovos gyvavimo metais? Ir kodėl Vilniaus bibliotekose nėra jo anonimiškai išleisti 18 pašaičių paskvilų apie *Vilnių ir vilniečius*. Gal pasikėsinimas į Č. Ancerevičių išvadavo jį iš vėlesnių kaltinimų kolaboravimu su įvairiais okupantais, kaip tai nutiko Juzefui Mackievičiui? Jis buvo apkaltintas buvus *Goniec Codzienny* leidėju ir redaktoriumi. Deja, tai klausimai, į kuriuos kol kas sudėtinga atsakyti. Gerai bent tai, kad prabilo mūsų vilniečių archyvai ir kaskart vis daugiau sužinome apie slaptas bylas. Iki šiol apie jas buvo stropiai nutylima.

Archyvai: tardymo byla Nr. 706/085927 ir ypatingojo Lietuvos respublikos archyvo (buvusių KGB)

Slavomir Andruskievič

P. S. Šio straipsnio autorius kreipiasi į asmenį, prižiūrintį Č. Ancerevičiaus kapą, ir prašo susisiekti su juo per Mokslo Lietuvos redakciją. Konfidencialumas garantuojamas.

LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRE

Tai viena didžiausių mokslo organizacijų lietuvių išeivijoje, įsikūrusi Čikagoje, JAV. Ji rūpinasi, kaip išsaugoti Lietuvos praeities paminklus: archyvinę, istorinę, mokslinę, kultūrinę vertę turinčią medžiagą. Jo tikslas – rinkti, kaupti, puoselėti lietuvių tautos palikimą, archyvus, tyrinėti esamą medžiagą, skelbti mokslinius straipsnius, leisti knygas, rengti parodas.

Persiūsta archyvinė medžiaga

L. Mažeikienė, Lietuvių Kalifornijos Respublikonų Sąjungos pirmininkė, persiuntė Sąjungos 40 metų veikimo bylas bei archyvinę medžiagą Lituanistikos Tyrimo ir Studijų Centru. Šio poelgio tikslas – saugoti šią informaciją ateities poreikiams, kad liudytų išeivijos pasišventimą saugoti tautinę tapatybę. Lietuvių Kalifornijos Respublikonų sąjunga dirbo ir visokeriopai rūpinosi padėti Lietuvos laisvinimo kovoje. 8 dėžės archyvų kruopščiai sutvarkytos. Jose – susirašinėjimo dokumentai, finansinės ataskaitos, narių sąrašai, aprašytos nuotraukos, atidžiai atrinkti gausūs apdovanojimai ir žymenys. Tai puiki medžiaga tyrinėtojiui.

KLaidos ištaisymas!

Vilniaus pedagoginio universiteto skelbime dėl konkurso užimti pareigas (*Mokslo Lietuva* Nr. 17 (285), p. 15) įsivėlė klaida. Eilutė „Baltų proistorės katedroje – 1 profesorius“ skaityti taip: „Bendrosios geografijos katedroje – 0,5 lektoriaus etato“.

ML informacija

Rengiamas leidinys apie Šv. Kazimiero kapines

A. Regis, Mažosios Lietuvos rezistencijos sąjūdžio vadovas, ilgametis Komiteto pasauliečių teisėms apsaugoti Šv. Kazimiero kapinėse pirmininkas perdavė Lituanistikos tyrimo ir studijų centrui keletą dėžių laikraščių iškarpa apie Šv. Kazimiero kapinių reikalus, gausybę dokumentų, nuotraukų. Visa ši medžiaga bus panaudota planuojamam 2003 m. išleisti leidiniui, skirtam Šv. Kazimiero kapinių įkūrimo 100 metų jubiliejui.

Pasauliui pristatoma Lietuvos istorija

W. Urban, Monmouth College profesorius, daugeliui besidominčių istorija yra pažįstamas kaip puikus viduramžių istorijos specialistas. Jo knygos apie Lietuvos istoriją *Samogitian Crusade, The Baltic Crusade, The Prussian Crusade* ir kitos pelnė populiarumą ne tik tarp lietuvių ar amerikiečių. Jomis domisi Suomijos, Estijos, Anglijos, Vokietijos, Ispanijos, Australijos mokslininkai ir istorijos tyrinėtojai. Vienos iš paskutiniųjų W. Urban knygų *Tannenberg and After: Lithuania, Poland and the Teutonic Order in Search of Immortality*, išspausdintos 2001 m., tiražas jau pasibaigė. Autorius su Lituanistikos tyrimo ir studijų centru leidžia naują papildytą laidą, kuris turėtų pasirodyti 2003 m. pabaigoje.

LTSC informacija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**
Atsakingoji sekretorė **Rūta Krasnovaitė**
Stilistė **Laura Čaplinskaitė**
Tekstų rinkėja **Indrė Jacunskaitė**
Dizaineris **Valdas Balciukevičius**

„Mokslo Lietuvą“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas
Patarėjai: **V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.**
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8-5) 2 12 12 35, 2 62 74 58, faks. 2 61 47 29
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>
Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius